

1994

TÖRVÉNY
AZ ETNIKAI ÉS NYELVI IDENTITÁSSAL KAPCSOLATOS
JOGOKRÓL,
VALAMINT AZ ETNIKAI ÉS NYELVI KÖZÖSSÉGEK
MÉLTÁNYOS ÉS HARMONIKUS EGYÜTTÉLÉSÉRŐL
(TERVEZET)

Ez a törvénytervezet lett volna, ha úgy tetszik, az én programom azoknak és csakis azoknak a problémáknak a megoldására, amelyek a címben megjelölt tárgyhoz tartoznak. (A romániai magyaroknak ezeken kívül nyilván más természetű problémáik is vannak, de azok nem tartoznak e törvénytervezet tárgyához.) Az van benne, amit véleményem szerint ezen a téren törvénnyel maximálisan elérhetünk, és ugyanakkor amit minimálisan el kell érünk, aminél alább tehát nem szabad hagynunk, mert ha mégis, akkor az emberek szabadsága és esélyegyenlősége óhatatlanul a gyakorlatilag is elérhető szint alatt marad, és azt nem szabad elfogadni. Nem eszményien maximalista módon van megfogalmazva, azzal a gondolattal, hogy ha majd alkudozni kell, akkor legyen miből engedni. Olyankor ugyanis mindig az szokott történni, hogy elkezdődik egy végeérhetetlen „húzd meg, ereszd meg”, aminek az lesz a vége, hogy helyenként megengedhetetlen engedményeket téve mi „eresztjük meg”. A célszerű tárgyalásstratégia itt az elvszerű: csakis azzal állok elő, amiben teljesen biztos vagyok, hogy ahhoz jogom kell hogy legyen, és ami gyakorlatilag biztosan meg is valósítható, utána pedig köröm szakadtáig ragaszkodom az alapjában álló elvek betartásához. Tárgyalópartneremnek is tudnia kell, hogy olyan maximálist ajánlottam, ami egyben a minimális is, és én abból egy jöttányit sem fogok engedni, mert azzal az alapelveket sérteném meg, és ennek nemcsak az emberek látnák kárát, hanem a probléma sem lenne megnyugtatóan megoldva, márpedig ez mindkettőnknek: nekem is, és tárgyalópartneremnek is fontos kell legyen. Ha ő úgy látja, hogy valaminek a formáját meg lehet úgy változtatni, hogy neki is jobban megfeleljen, de az a tartalmát, illetve a hatását nem károsítja, abba szívesen belemehetek, hiszen éppen ezért akarom vele is megtárgyalni a javaslatomat, de ennél több engedményt a dolog természeténél fogva nem tehetek, mert engem senki sem hatalmazott fel arra, hogy az ő jogairól öhelyette lemondhassak.

Mivel azt szeretném, hogy mindenütt érthető legyen, mi miért van benne úgy szabályozva, ahogy van, apró betűs kommentárban fogom megmagyarázni, ahol szükségesnek látom.

I. FEJEZET
Definíciók és alapelvek

A) Definíciók

1. cikk – Jelen törvény értelmében

(1) *etnikai közösségeken* Románia állampolgárainak azon saját identitású csoportjai értendők, amelyekre együttesen érvényesek a következő kritériumok:

(a) sajátos, őket másoktól megkülönböztető etnikai, történelmi, kulturális, vallási és, legtöbbször, nyelvi jellegzetességeik vannak;

(b) tagjai az illető közösséghez tartozónak tekintik magukat, közösségi tudatuk van, igényt tartanak arra, hogy közösségüket mint olyat mások is elismerjék, identitásukat meg akarják tartani, és arra törekednek, hogy megőrizzék mindazt, amiből önazonosságuk fakad;

(c) országosan legalább ezer személy tartozik hozzájuk.

Etnikai közösségekről van tehát szó, nem etnikai *kisebbségekről*. (Ez ugyanis nem kisebbségi törvény, hanem az, ami címe szerint is.) A megadott definíció egyaránt érvényes mindegyikre, akár kisebbség az amúgy, akár többség. Ezáltal az alábbiakban, amikor az egyes jogok gyakorlásának szabályozására kerül sor, ez egyaránt kiterjedhet és egyszerre terjedhet ki mindenkire, tartozzék akár a többséghez, akár valamely kisebbséghez. Ennek pedig az az előnye, hogy teljesen világossá válik: azok a jogok, amelyeket többségi szemszögből némelyek hajlamosak privilégiumoknak, azaz a kisebbségek valamiféle „többletjogainak” tekinteni, amelyek még a többség számára sincsenek törvényesen biztosítva (mert ráadásul valóban nincsenek, hiszen gyakorlásuk szabályozását mindig csak a kisebbségekre vonatkoztatva szokták megfogalmazni, és pontosan ezért keletkezik az a látszat, hogy ezek privilégiumok), valójában nem azok, hanem csak a jogegyenlőség elvének alkalmazásai az adott területen.

Az „ezer személy” konvencionálisan van megállapítva, erre ugyanis a dolog természeténél fogva nem lehetnek objektív kritériumaink. Azért lett éppen ezer, mert egyrészt ez az a minimális szám, amelyet ha elér vagy meghalad egy etnikai közösség lélekszáma, akkor a bevett gyakorlat szerint a népszámlálások is általában külön etnikumként tüntetik fel, és nem a „Mások” kategóriájába sorolják, másrészt erre precedens is van, például a magyarországi kisebbségi törvény. Olyan törvényről, amely erre egy ennél kisebb számot állapítana meg, sehol sem tudok. (Hogy egyáltalán miért kell egy ilyen számot megállapítani, arra l. alább a 8. bekezdés kommentárját!)

(2) *Nyelvi közösségeken* Románia állampolgárainak azon csoportjai értendők, amelyekhez országosan legalább ezer egyazon anyanyelvű személy tartozik.

A nyelvi és az etnikai közösségeket azért kell külön-külön definiálni, mert ezek nem fedik egymást. A magyar etnikai közösségbe beletartozik mindenki, aki magát magyar nemzetiségűnek vallja, függetlenül attól, hogy mi az anyanyelve. A magyar nyelvi közösségbe viszont a magyar anyanyelvűek tartoznak, legnagyobb részük természetesen magyar nemzetiségű is, de ide tartoznak a magyar anyanyelvű német, örmény, roma és más nemzetiségűek is. Ez a megkülönböztetés lehetővé teszi, hogy minden jog gyakorlását a neki megfelelő közösségre vonatkoztatva lehessen szabályozni: mikor nyelvi/nyelvhasználati jogokról lesz szó, ott mindig nyelvi közösségekről beszélünk, máskor pedig etnikai közösségekről. Ezzel el lehet kerülni azt a konfúziót és a törvény alkalmazását sok esetben értelmetlenné tevő helyzetet, amely például a román 215/2001 sz. helyi közigazgatási törvény nyelvhasználati kapcsolatos előírásainak célszerűtlen megfogalmazásából adódik. Ez a törvény bizonyos nyelvhasználati

jogokat biztosít olyan közigazgatási egységekben, ahol valamely nemzeti kisebbség számaránya meghaladja a 20%-ot. Mivel nem a nyelvi, hanem az etnikai közösség számarányát veszi tekintetbe akkor, amikor pedig nyelvi jogokat biztosít, olyan különös helyzetek is előálltak, mint például az, hogy ha a törvényt betű szerint betartanák, akkor romani nyelvű feliratokat kellene kitenni olyan községben, ahol azokat senki nem értené, csak azért, mert az illető község lakosságának 45%-át román anyanyelvű roma népesség teszi ki.

(3) *Országos etnikai/nyelvi többségen* az az etnikai/nyelvi közösség értendő, amelynek lélekszáma meghaladja az ország összlakosságának felét.

(4) *Országos etnikai/nyelvi kisebbségeken* azok az etnikai/nyelvi közösségek értendők, amelyeknek lélekszáma külön-külön nem éri el az ország összlakosságának felét.

A 3. és 4. bekezdés azt az elvet érvényesíti, amely szerint a többség és a kisebbség csakis „mérete” szerint különbözhet egymástól, és semmi másban nem. Ebből természetesen következik az, hogy többségnek nem szükségszerűen kell lennie mindenütt: ha mondjuk valahol úgy jön ki a 100%, hogy ebből *A* 45%-ot, *B* 30%-ot, *C* pedig 25%-ot tesz ki, akkor *A* nem a többség, hanem a legnagyobb kisebbség.

(5) *Helyi etnikai/nyelvi közösségen* valamely etnikai/nyelvi közösségnek egy olyan része értendő, amely egy adott helyi vagy regionális közigazgatási egységben él.

(6) *Helyi/regionális etnikai/nyelvi többségen* az olyan helyi etnikai/nyelvi közösség értendő, amelynek lélekszáma az illető közigazgatási egységben meghaladja az abban élő lakosság felét.

(7) *Helyi/regionális etnikai/nyelvi kisebbségen* az olyan helyi etnikai/nyelvi közösség értendő, amelynek lélekszáma az illető közigazgatási egységben nem éri el az abban élő lakosság felét.

(8) *Jogképes etnikai/nyelvi közösségeken* az olyan helyi etnikai/nyelvi közösségek értendők, amelyeknek lélekszáma legalább 8 százalékát teszi ki az illető közigazgatási egység összlakosságának.

Hogy éppen így hívjuk-e, vagy másképp, az teljesen mindegy. Ez a törvény nem arra való, hogy bizonyos terminusok használatának legitimitást biztosítson, hanem hogy az emberek viselkedését szabályozza úgy, hogy lehetőleg mindenki jól érezhesse magát, és senki se legyen másokhoz képest hátrányosan megkülönböztetve. Ezt is, amiről itt szó van, nevezhetnénk akárminek, akár *x*-típusú közösségnek is, nem maga a név számít, csak az, hogy ennek legyen valamilyen neve, hogy ne kelljen alább nagyon sokszor igen körülményesen újra meg újra elmondani azt, ami itt definíciószerűen meg van adva.

A 8 százalék szintén konvencionális, akár az 1000 személy. Itt viszont már nagyon oda kell figyelni, hogy mennyi legyen ez, mert ha ezt nem jól írjuk elő, akkor annak elég súlyos következményei lehetnek. Ugyanis bizonyos jogok gyakorlati érvényesítésének biztosítását a törvény csak ezen a számarányon felül teszi kötelezővé, ez pedig azt jelenti, hogy azoknak az embereknek, akik pechjükre olyan helyeken élnek, ahol az ő etnikai közösségük számaránya nem éri el ezt a küszöböt, nem ugyan a

jogegyenlőségük, de bizonyos jogaikkal való tényleges élésük lehetősége szükségszerűen sérül. Ezt azonban a megvalósíthatóságot is szem előtt tartva sajnos csak tudomásul vehetjük, de nem küszöbölhetjük ki, mert ilyen a dolog természete. A teljes elvi és gyakorlati jogegyenlőséget nyilván az biztosíthatná, ha ilyen alsó küszöb egyáltalán nem volna, de azt is meg kell érteni, hogy ha a 2002-es népszámláláskor például Kolozsváron találtak 29 törököt is, az ő kedvükért nem írhatunk ki mindent törökül is. Ezért vagyunk kénytelenek vele, hogy fájdalommal bár, de egy alsó határt megszabjunk.

Hogy mi legyen ez a küszöb, annak csakis egyetlen kritériuma lehet: a lehető legalsó, amellyel a törvény előírásait még meg lehet valósítani a gyakorlatban, hiszen minden százalékkal, amennyivel feljebb megyünk, embereket zárunk ki. Hogy ez hány százalék, arra nincs tudományosan megindokolható kritériumunk, de egy biztos: amennyivel már jól működik valahol a világon, annyival biztosan meg lehet valósítani. Ezért választottam a finnországi svédok példáját precedensnek, ott ez 8 százalék. Mivel pedig ez ilyen értelemben csakugyan precedens, ezt a 8 százalékot bárkivel szemben meg lehet védeni, aki megvalósíthatatlannak tartaná. Az RMDSZ kisebbségítörvény-tervezete ugyan 1993-ban 10%-ot írt elő, én azonban ezt az SZKT-beli vitáján nem szavazhattam meg, mert akkorára már utánaszámoltam az 1992-es népszámlálás adatai alapján, és nekem az jött ki, hogy ha 8-ról 10-re megyünk fel, azzal bizony mi csak magyarokat több mint 90 000-et hozunk hátrányos helyzetbe, és ebben más kisebbségek még nincsenek is benne! Úgy láttam, hogy ennyi embert nem szabad megfosztani bizonyos jogai tényleges gyakorlásának lehetőségétől csak azért, hogy abban a törvénycikkben egy kerek szám szerepeljen.

Ha ezt a számot 8 százalékban állapítjuk meg, az az 1992-es népszámlálás adatai szerint településszinten számítva az Erdélyben élő magyarok esetében azt jelentené, hogy sajnos még mindig kimaradna majdnem 66 000 ember, az erdélyi magyarok mintegy 4,1%-a. Ha a község, város, illetve municípium szintű közigazgatási egységeket nézzük, akkor körülbelül 70 000 jön ki. Sajnos úgy tűnik, ezen már nem lehet segíteni.

Legfeljebb annyit lehetne még tenni, hogy tárgyalópartnereinkkel valahogy megértetnénk: ha ez a szám 8%, akkor mi ugyan megoldottnak tekinthetjük a magunk problémáját, de még mindig nem használtuk ki maximálisan az elérhető nyereséget, amit az ország számára hozhatna. Mert ha ezt mi nem 8%-ban, hanem 7%-ban állapítjuk meg, az gyakorlatilag szinte semmi többlet tennivalót nem jelentene (az erdélyi magyarok esetében összesen 28 ilyen település volt 1992-ben, ez azonban akkor 10 982 embert jelentett volna, vagyis a 8%-nál már kimaradók egyhatodát!), így viszont nagyon könnyen elérhetnénk, hogy azontúl a világon nem a finn modell lenne az örökösen emlegetett jó példa, hanem a román modell, hiszen ez így kerülne be a nemzetközi köztudatba, és az a nyereség nekünk ezt messze megérné.

(9) *Etnikai/nyelvi közösségen kívüli személyeken* azok a román állampolgárok értendők, akik az országos etnikai/nyelvi közösségek egyikébe sem tartoznak bele.

(10) *Politikai nemzeten* az összes országos etnikai közösségek, valamint az etnikai közösségen kívüli személyek területi összetartozáson és azonos állampolgárságon alapuló érdekközössége értendő.

(11) *Kulturális nemzeten* a valamely országos etnikai közösséghez tartozó, illetve etnikai közösségen kívüli személyeknek más, Romániával szomszédos vagy nem szomszédos államok

velük azonos etnikai identitású állampolgáraival való közössége értendő.

Hogy miért van itt kétféle nemzet is, arra l. alább *Nyelvében él a nemzet* c. írásomat: azért, mert mind a kettőre szükségünk van, bizonyos esetekben az egyikre, másokban a másikra, és akkor jó, ha erre a világos beszéd lehetőségének biztosítása végett előre tekintettel vagyunk.

(12) *Esélyegyenlőségen* annak a lehetőségnek a biztosítása értendő, hogy egyenlő anyagi, szellemi, intellektuális és személyi feltételekből kiindulva minden állampolgár ugyanannyi anyagi, szellemi és intellektuális ráfordítással érhesse el ugyanazt az eredményt, és etnikai/nyelvi identitásából, illetve hovatarozásából más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó állampolgárokhoz képest semmiféle előnye vagy hátránya ne származhassék.

B) Alapelvek

2. cikk – (1) Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikke, valamint az Alkotmány 16. cikke értelmében minden állampolgárnak egyenlő méltósága van és egyenlő jogokat élvez, privilégiumok és diszkrimináció nélkül. Ez az alapelv megkérdőjelezhetetlen.

(2) A jogegyenlőségi elv feltétlen és semmilyen korlátozáshoz nem köthető érvényesítésének célja az esélyegyenlőség minél magasabb fokának biztosítása minden állampolgár számára.

Ez a törvény semmi más, mint ennek a törvénycikknek a konkrét emberi helyzetekre való lebontása. Szerencsére ez a két bekezdés csupa olyasmit tartalmaz, amit legalábbis programja és nyilatkozatai szerint minden parlamenti párt elfogad, ebben tehát teljes a konszenzus. Ha pedig ezt komolyan is gondolják, az már nagyjából azt kellene jelentse, hogy ezt a törvényt is mindenestül elfogadják úgy, ahogy van, legfeljebb a VII. fejezet, a jogalkalmazás gyakorlásának a szabályozása, pontosabban ennek módja képezheti vita tárgyát.

3. cikk – (1) Az egyenjogú állampolgárok etnikai/nyelvi identitás alapján létrejövő különböző etnikai/nyelvi közösségei csak a hozzájuk tartozó személyek számában különbözhetnek, jogi státusukban nem. Mindegyik etnikai/nyelvi közösség ugyanolyan törvényes elbánásban részesül.

Ez a bekezdés egyenesen következik az előzőből. Tulajdonképpen ez biztosítja azt, hogy Romániában ne a hegemonista nemzetállami szemlélet és gyakorlat érvényesüljön, amely szerint a román etnikai közösségnek kiemelt státusa van a többivel szemben. Ezt pedig csakis ezzel lehet megoldani, nem pedig azzal, hogy az állam nemzetállamként való meghatározását töröltetjük az Alkotmányból, hiszen ha ez az elv nem érvényesül, akkor nekünk már teljesen mindegy, hogy az ott van-e, vagy nincs. Ha viszont érvényesül, akkor már szintén teljesen mindegy. (Ha Románia „román jellegének” biztosítására – azt a kérdést szem előtt tartva, hogy de hát akkor miért hívják ezt az országot éppen Romániának – nem elég az, hogy lakosságának több mint 89%-át a román etnikai közösség, illetve 91%-át a román nyelvi közösség alkotja, aminek következtében a román nyelv az ország egész területén hivatalos nyelv, akkor ezt már

bajosan lehet bármivel is biztosítani.)

(2) Nem tekintendő a jogegyenlőség elve megsértésének, ha a méltányosság és a gyakorlati megvalósíthatóság elvének figyelembevételével e törvény bizonyos rendelkezések esetében az alkalmazás feltételeként megköveteli az egyes etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek meghatározott minimális számának vagy százalékarányának meglétét.

(3) Nem tekintendő privilégiumnak, ha az esélyegyenlőség fokának növelése érdekében az állam kisebbségvédelmi intézkedésekkel kompenzál bizonyos hátrányokat, amelyek elkerülhetetlenül következnek kizárólag valamely etnikai/nyelvi kisebbség alacsony lélekszámából, feltéve, hogy ezek az intézkedések nem sértik más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek jogait.

Azért nem tekintendő privilégiumnak, mert ezzel csupán azt az elkerülhetetlen, törvénnyel megszüntethetetlen hátrányt próbáljuk kompenzálni valamennyire, mert teljesen nem lehet, ami a 2. bekezdésben elmondottakból következik.

4. cikk – Az összes állampolgár etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos jogait garantáló és szabályozó jelen törvény célja, hogy biztosítsa

(a) az emberi méltóság feltétlen tiszteletben tartását, az emberi jogokat és szabadságjogokat, a személyiség szabad fejlődésének lehetőségét minden állampolgár számára, az Alkotmány 1. cikke 3. bekezdésének megfelelően;

(b) mindegyik etnikai közösség természetes létét és érvényesülését mind a politikai nemzet, mind pedig a kulturális nemzet részeként;

(c) a társadalmi és nemzeti megbékélést, a konfliktushelyzetek kialakulásának megelőzését, az etnikai/nyelvi közösségek harmonikus együttélését a méltányosság és igazságosság elvének feltétlen tiszteletben tartása és érvényesítése alapján.

A c. azért nagyon fontos, mert egy ilyen törvénynek végedes-végig a konfliktusmegoldás és konfliktus-megelőzés szempontjaira is tekintettel kell lennie, különösen egy olyan világban, mint a miénk, ahol ha egy ilyen tárgyú törvény erre nincs tekintettel, akkor az már maga is konfliktuskeltő lehet.

II. FEJEZET

Általános rendelkezések

Ez a fejezet olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek minden állampolgárra vonatkoznak, függetlenül attól, hogy beletartoznak-e valamilyen etnikai/nyelvi közösségbe, vagy nem. Egytől egyig olyanok, amelyeknek alkalmazását már holnaptól el lehetne kezdeni, hiszen pénzbefektetés, anyagi háttér vagy infrastruktúra nem kell hozzájuk: egyszerűen csak a jóindulaton, megértésen és az elfogadáson múlik, hogy érvényesítjük-e őket, vagy nem. Normális világban szükség sem lenne rájuk, de mi sajnos nem abban élünk, ezért kell az ilyen helyzetekben való viselkedésünket törvénnyel szabályoznunk.

5. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi önazonossághoz való jog alapvető emberi jog, amelyet Romániában a törvény minden személy számára garantál.

Itt nem „minden állampolgár” szerepel, hanem „minden személy”. Ebben értelemszerűen minden állampolgár benne van, de ezen túl az is, hogy ha egy arab diák éppen Romániában tanul, vagy ha egy magyarországi magyar hosszabb vagy rövidebb ideig Romániában tartózkodik, neki is elismerjük ezt a jogát, és garantáljuk, hogy azt itt senki sem fogja megsérteni, még ha ők nem román állampolgárok is, noha ez a törvény elsősorban a román állampolgárokra vonatkozik. Alább is mindenütt így van megfogalmazva a törvény: ahol az ilyen jogok biztosítása másokra is kiterjeszhető anélkül, hogy az nekünk bármibe is kerülne, miért ne mondhatnánk úgy, hogy „minden személy”? Hiszen ezek tulajdonképpen univerzális jogok. Ahol viszont a szabályozás csak a román állampolgárokra vonatkozik, ott az áll, hogy „minden állampolgár”.

(2) Minden személynek kizárólagos és elidegeníthetetlen joga van ahhoz, hogy etnikai/nyelvi identitását szabad döntés szerint felvállalja és szabadon kinyilvánítsa, azt megtartsa, fejlessze vagy megváltoztassa.

(3) A szülőknek kizárólagos joga, hogy kiskorú gyermekeik nyelvi/etikai identitását meghatározzák, szükség esetén előzetes megegyezés alapján.

Szükség esetén: például vegyes házasságban. Ezt már csak azért is be kell ide venni, mert ezt ugyan nem lehet az egyes családok számára törvénnyel előírni, de legalább lehet sugalmazni vele a szülőknek, hogy így járjanak el, tehát hogy a döntést lehetőleg ne az egyik szülő hozza (például a nemi vagy etnikai dominancia elve alapján), hanem közös megegyezéssel alakítsák ki.

(4) Senki sem kényszeríthető arra, hogy etnikai/nyelvi identitását vagy hovatartozását megváltoztassa, és nem vethető alá ilyen kísérletnek. A kísérletet a törvény bünteti.

(5) Tilos bárkit is bármilyen céllal és bármilyen módon más etnikai/nyelvi identitásúnak nyilvánítani vagy más etnikai/nyelvi identitásúként kezelni, mint aminek az illető személy vallja magát. Az ilyen célú névelemzés vagy eredetvizsgálat tilos.

6. cikk – Minden állampolgárnak joga van az etnikai/nyelvi identitásával kapcsolatos személyi adatainak védelméhez.

7. cikk – (1) Minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy anyanyelvét és etnikai identitását, illetve hovatartozását az országos népszámlálás során szabadon megvallja, és ennek megfelelően regisztráltassa.

(2) A szülőknek joguk van ahhoz, hogy az országos népszámlálás során kiskorú gyermekeik anyanyelvét és etnikai identitását, illetve hovatartozását – szükség esetén a szülők közti előzetes megegyezés alapján – saját belátásuk szerint regisztráltassák.

(3) A népszámlálási adatokat felvevő személy az 1. és 2. bekezdésben megjelölt nyilatkozatokat köteles tudomásul venni, és ennek megfelelően regisztrálni. E rendelkezés áthágását a törvény bünteti.

8. cikk – (1) Etnikai/nyelvi identitása miatt senkit sem érhet semminemű diszkrimináció.

(2) Minden állampolgárnak etnikai/nyelvi identitására vagy hovatarozására való tekintet nélkül joga van

(a) a törvény előtti egyenlőséghez, egyenlő elbánáshoz a bíróságok és az igazságszolgáltatás minden más szerve előtt;

(b) az egyenlő és méltányos elbánáshoz politikai, gazdasági, szociális és kulturális téren, valamint a közélet minden területén.

(3) Minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy más állampolgárokkal egyenlő feltételek mellett juthasson munkahelyhez, közhivatali és a közszolgálati állásokhoz.

9. cikk – (1) Minden állampolgárnak etnikai/nyelvi identitására, illetve hovatarozására való tekintet nélkül joga van ahhoz, hogy szabadon és háborítatlanul éljen szülőföldjén, illetve lakóhelyén, és azt otthonának és más állampolgárokkal közös hazájának tekintse.

(2) Tilos bárkinek is ezt a jogát etnikai/nyelvi identitására hivatkozva megkérdőjelezni.

10. cikk – Tilos bárkit is etnikai hovatarozása vagy anyanyelve miatt emberi méltóságában megsérteni, bármilyen úton és módon megalázni, testi vagy verbális agresszió tárgyává tenni, etnikai/nyelvi identitását vagy közösségét bármilyen úton gyalázni vagy gúny tárgyává tenni. Az ilyen cselekményeket a törvény bünteti.

11. cikk – (1) A törvény tiltja és bünteti a kollektív bűnösség elvének hirdetését vagy alkalmazását.

(2) Egyetlen etnikai közösség sem tehető kollektíve felelőssé, nem vádolható és nem büntethető olyan tettekért, amelyeket egyes tagjai elkövettek.

(3) Senki sem tehető felelőssé, nem vádolható és nem büntethető olyan tettekért, amelyeket etnikai közösségének, illetve kulturális nemzetének más tagjai az ő közreműködése, tudta és akarata nélkül követtek el.

12. cikk – Minden személynek joga van ahhoz, hogy anyanyelvét mind a magánéletben, mind nyilvánosan, szóban, írásban és a különböző kommunikációs eszközök révén szabadon használja az ország egész területén.

Mindenkinek tehát, még a románoknak is. De ha például egy kurd boltot nyit Déván, és kurd nyelven is ki szeretné írni a boltjára, hogy ott mi van, írhasa ki ő is nyugodtan, hiszen az ő boltja! Ha kulturális lapot is ki akar adni kurd nyelven, mert úgy gondolja, hogy annak Romániában lennének olvasói, adhassa ki, az ő dolga, hiszen ezzel senkinek sem okoz kárt. Állami támogatást viszont nem kaphat rá, mert Romániában nincs kurd nyelvi közösség.

13. cikk – Minden állampolgárnak joga van az anyanyelv szabad használatához a hadseregben.

(1) A katonai egységekben a kiképzési és a vezényleti nyelv a román.

(2) E tevékenységeken kívül minden katonai szolgálatát teljesítő személy, illetve tiszt szabadon használhatja anyanyelvét a másokkal való érintkezésben.

(3) Minden katonai szolgálatát teljesítő személynek joga van ahhoz, hogy anyanyelvén levelezzen, és hogy a katonai egységekben az őt meglátogató személyekkel anyanyelvén értekezzen.

Erre a cikkre azért van szükség, mert számos tapasztalat van az ellenkezőjére, amikor is a katonai szolgálatukat teljesítő magyaroknak megsabták, hogy csak románul írhatnak haza levelet. Nem törvény írta ezt elő, de egyes katonai egységekben mégis ez volt érvényes. Ezt kell kizárni, és ezért kell ezt törvénnyel megtiltani.

14. cikk – Minden személynek joga van az anyanyelv szabad használatához a börtönökben.

(1) Minden fogva tartott személy szabadon használhatja anyanyelvét a más személyekkel való érintkezésben.

(2) Minden fogva tartott személynek joga van ahhoz, hogy anyanyelvén levelezzen, és hogy az őt meglátogató személyekkel anyanyelvén értekezzen.

15. cikk – (1) Minden személynek joga van ahhoz, hogy

(a) ápolja a családdal kapcsolatos nemzeti hagyományait, és családi ünnepeit anyanyelvén tartsa meg;

(b) szabad akaratból és minden kényszer nélkül házasságot kössön egy másik, akár saját etnikai/nyelvi közösségéhez, akár valamely más etnikai/nyelvi közösséghez tartozó vagy etnikai/nyelvi közösségen kívüli személlyel.

(2) Ha egy személy úgy dönt, hogy olyan személlyel köt házasságot, aki nem a saját etnikai/nyelvi közösségéhez tartozik, akkor tilos őt e döntés megváltoztatására kényszeríteni vagy rá ilyen céllal nyomást gyakorolni, döntése miatt zaklatni vagy nyilvánosan megbélyegezni.

Ez valószínűleg nem mindenkinek fog tetszeni, mert sokan úgy gondolják, hogy az asszimiláció megállításához erre egyenesen szükség van. Pedig ezzel nem lehet megakadályozni sem a vegyes házasságot, sem az asszimilációt, ezzel csak az emberi méltóságot lehet megsérteni, így ennek, ha egyáltalán hatása lehet, az csak a kívánttal ellentétes lehet. Tudok olyan mezőségi faluról, ahol éppen a református lelkésznek volt nagy szerepe abban, hogy az ottani magyarok mára teljesen elrománosodtak. Ő ugyanis, valahányszor egy magyar leány azzal fordult hozzá, hogy ő ugyan egy ortodox román fiúhoz fog feleségül menni, de a református templomban szeretne megesküdni vele, mindig nemzeti kötelességének érezte, hogy a hozzá fordulót keményen megdorgálja, és már csak példastatuálás végett is elutasítsa a

kérést, miközben az ortodox pópa ezt úgy fogadta: ez, leányom, semmit sem számít, persze hogy összeadlak benneteket, és hogy ezt megtehessem, először téged is megkeresztellek ortodoxnak, neked úgyis mindegy, mi vagy, hiszen mindnyájan keresztények vagyunk. Néhány ilyen „példastatuálás” után a hasonló helyzetben levő fiatalok már el sem mentek ehhez a református paphoz, hanem egyenesen az ortodoxhoz fordultak. Ez azonban már a múlté: ma ott már nincs református pap, mert magyarok sincsenek.

(3) Vegyes házasságokban mindkét szülőnek ugyanolyan joga van ahhoz, hogy gyermekeivel megismertesse saját közösségének nyelvét és kultúrájának értékeit.

Ezt sem lehet törvénnyel előírni, hogy így is legyen valóban, de az ilyen helyzetben levő személyeknek tudniuk kell róla, hogy ehhez nekik törvényes joguk van.

16. cikk – (1) A személynév szabad használata garantálva van. Minden személynek joga van ahhoz, hogy

(a) család- és utónevét szóban és írásban, anyanyelvű és más nyelvű kontextusban is anyanyelvének szabályai szerint használja;

(b) család- és utónevét az anyanyelvétől eltérő nyelvű hivatalos iratokban is anyanyelvének szabályai szerint, illetve, ha anyanyelve nem latin betűs írású, akkor annak hagyományos latin betűs fonetikai átírása szerint is írassa.

(2) A szülőknek joguk van ahhoz, hogy gyermekeik utónevét előzetes megegyezés alapján saját nyelvi, vallási és kulturális hagyományaik, illetve szabad opció szerint válasszák meg, és ennek megfelelően anyakönyveztesék. Az anyakönyvi hivatalok ezt kötelesek tudomásul venni és a gyermek nevét ennek megfelelően anyakönyvezni.

(3) Minden személy szabadon megtarthatja, illetve a törvényes előírások betartásával megváltoztathatja személynevét.

(4) Senki sem kötelezhető nevének megváltoztatására. Tilos bárkire is ilyen céllal nyomást gyakorolni vagy bizonyos jogainak gyakorlását ehhez a feltételhez kötni.

17. cikk – Az állam szuverenitásának tiszteletben tartásával és a törvényes előírások betartásával minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy

(a) szabadon és minden akadályozás nélkül kapcsolatokat tartson fenn kulturális nemzetének más országokban élő tagjaival;

(b) kulturális nemzetének nemzetközi nemkormányzati szervezeteiben, egyesületeiben és ezek tevékenységében részt vegyen.

III. FEJEZET

Az etnikai/nyelvi közösségek és az ezekhez tartozó személyek jogai

Ez a fejezet már olyan jogokról szól, amelyeknek biztosításához nem mindig elég a jóakarát, mert nagy részükhöz megfelelő intézményi keretek megléte és némi pénz is szükséges. Elsősorban az utóbbi szempont indokolja azt, hogy az ilyen jogokat a törvény csak az olyan állampolgárok számára biztosítsa, akik beletartoznak valamelyik etnikai/nyelvi közösségbe. A pénzt azonban nem kell nagyon sajnálni: a demokráciához pénz is kell, és ha ezek a dolgok nincsenek jól elrendezve, az általában végösszegben sokkal többbe kerül, mert akkor az erre fordítandó erőforrásoknál sokkal többet kell elpazarolnunk az állandóan kiújuló konfliktusok kezelésére és egyéb bajok orvoslására. Másrészt nem is mindig a pénz hiányával van gond, hanem elosztásának módjával. Ha ezt sikerül méltányosan szabályozni, akkor sok problémát anélkül is meg tudunk oldani, hogy a most is szükséges pénzen felül sokkal többre lenne szükség.

18. cikk – (1) E törvény értelmében Romániában etnikai közösségeknek tekintendők a következők: román, magyar, roma, német, ukrán, orosz (lipován), török, szerb, tatár, szlovák, bolgár, zsidó, cseh, lengyel, horvát, görög, örmény.

(2) Nyelvi közösségeknek tekintendők a következők: román, magyar, roma, német, ukrán, orosz, török, szerb, tatár, szlovák, bolgár, cseh, lengyel, horvát, görög.

(3) Ezek közül a román az országos etnikai/nyelvi többséget alkotja, a többi etnikai/nyelvi kisebbség.

Az etnikai és nyelvi közösségek az 1992-es népszámlálási adatok alapján vannak felsorolva. A 2002-es adatok szerint az itt felsoroltak hiánytalanul megmaradnak, megjelent azonban itt valami, amire 1993-ban, mikor e törvénytervezet első változatát elkészítettem, még nem gondoltam: 2002-ben már összeírtak Romániában 2249 kínai nemzetiségű, illetve 2300 kínai anyanyelvű személyt is. Az etnikai közösség fent megadott definíciójába pusztán számuk szerint beleférnek, hogy a definíció többi részét kielégítik-e ahhoz, hogy etnikai közösségnek lehessen nyilvánítani őket, azt nem tudom megmondani, már csak azért sem, mert ennek a népszámlálásnak a metodológiája szerint ezúttal az egy évnél régebben itt tartózkodó külföldi állampolgárokat is számba vették. Ha tehát a kínaiak legnagyobb része nem román állampolgár, akkor ezen kár is tovább gondolkozni. A definíciót azonban mégis szükséges lesz még pontosabbá tenni, úgy, hogy a 2002-ben összeírt kínaiak akkor se férjenek bele, ha esetleg mindnyájan újdonsült román állampolgárok lennének is. Nem mintha valami bajom volna a kínaiakkal, ne úgy tessék érteni, hanem a méltányosság elvének szem előtt tartása alapján. Mert nem véletlen az, hogy az ilyen jellegű szabályozásokban általában mindenütt különbséget tesznek az őshonos és a bevándorló népesség között. Ez nem azért van (vagy legalábbis nem azért kellene hogy legyen), mert nem szeretjük a bevándorlókat, hanem mert ezt a méltányosság elve is így követeli meg. Ahhoz ugyanis, hogy az itt alább előírt szabályozások gyakorlati érvényesítéséhez az anyagi alapokat biztosítani tudjuk, mi nemcsak olyan javainkat használjuk fel, amelyeket magunk állítottunk elő, mármint a mi nemzedékünk, hanem sok olyasmit is, ami elődeink munkájának köszönhető, akiknek mi itt örökösei vagyunk. Működő iskoláink között például jócskán vannak 70–80 éves épületek is, hogy egyébről ne is beszéljek. Azt pedig valószínűleg sokan nem tartanák egészen méltányosnak, éspedig nem is alaptalanul, hogy miközben mi itt

elég nagy részben elődeink örökségéből élünk, valakik csak úgy idejőjenek, és – ahogy mondani szoktuk – „beleüljenek a készbe”. Azt viszont tőlük sem szabad megtagadni, hogy egy idő után, amikor az akkori örökség létrehozásához már az ő elődeik is megfelelő mértékben járultak hozzá, ne lehessenek ők is teljes jogú etnikai közösségek. Tehát a definícióba be kellene még venni valamit, egy olyan megszorítást például, hogy az a közösség már legalább három nemzedék óta él itt az ország területén. Ezt a módosítást csak azért nem teszem meg már most, mert ennek még utána kell néznom alaposabban, és jól végig kell gondolnom, itt elég, ha csak jelzem, hogy látom a problémát.

19. cikk – Ha a 18. cikkben felsorolt etnikai/nyelvi közösségek valamelyikének lélekszáma a természetes demográfiai folyamatok következményeként ezer fő alá csökken, az illető etnikai/nyelvi közösség mindaddig megtartja ezt a minőségét, amíg erre igényt tart, illetve erről szabad döntés útján le nem mond.

Hogy ez miért kell hogy így legyen, alább a 21. cikk kommentárjában fogom elmondani, mert ott jobban látszik.

20. cikk – (1) Az állampolgároknak bármely olyan csoportja, amely nem szerepel a 18. cikkben felsorolt etnikai/nyelvi közösségek között, és eleget tesz az 1. cikk 1., illetve 2. bekezdésében rögzített kritériumoknak, bármikor bejelentheti igényét az etnikai/nyelvi közösségként való elismertetésre.

(2) Ezt az igényt a Parlamentnek kell bejelenteni, amely ezt tudomásul veszi, és e törvény 18. cikkének módosításával törvényesíti az etnikai/nyelvi közösségi státust.

A Parlament tehát nem arról dönt, hogy az illető közösséget csakugyan elfogadjuk-e etnikai/nyelvi közösségként, hiszen ez nem az ő dolga: ha igazolhatóan kielégíti a megadott kritériumokat, akkor ezt ott csak tudomásul veszik, és beveszik őket is azok listájára, akiknek ezentúl törvényesen kell biztosítani az ilyen közösségek számára előírt jogokat.

21. cikk – Ha egy közigazgatási egységben a jogképes etnikai/nyelvi közösségek valamelyikének lélekszáma a természetes demográfiai folyamatok következményeként 8 százalék alá csökken, az illető helyi etnikai/nyelvi közösség mindaddig megtartja ezt a minőségét, amíg erre igényt tart, illetve erről szabad döntés útján le nem mond.

Két oka is van annak, amiért ezt éppen így kell szabályozni. Az egyik az, hogy senki sem veszítheti el egyszer megszerzett jogait olyan okokból, amelyek nem rajta múltak. Nem ezek az emberek tehetnek róla, hogy mások elhaltak vagy kivándoroltak mellőlük. (Arról persze, hogy nem születtek elegendően, részben ők is tehetnek.) Arról sem, ha más nemzetiségűek nagy számban költöztek oda. A másik ok meg éppen ezzel, illetve a konfliktus-megelőzéssel van kapcsolatban. Ha ez nem így lenne szabályozva, akkor az éppen a küszöb felé közelítő magyarok például óhatatlanul nagyon rossz szemmel kezdenének nézni minden újabb odatelepülő románra vagy más nemzetiségűre, hiszen csak azzal, hogy odaköltözik, ha nem akarná is, az ő jogait veszélyezteti, hiszen a küszöb százalékokban van megadva. Ezt pedig

mindenképpen el kell kerülni: ennek a törvénynek az egyik célja éppen az, hogy – mint már a címe is utal rá – az emberek tudhassanak békében és harmóniában élni egymás mellett, és jól megférni egymással. Ha ez így van szabályozva, akkor arra is sokkal kisebb a kísértés, hogy rosszindulatú emberek úgy próbáljanak véget vetni egy-egy helyi etnikai/nyelvi közösség jogai érvényesítésének, hogy nem elüldözik egy részüket, hanem nagy számban odatelepítenek másokat, hogy a számarányuk csökkenjen a küszöb alá. Ha viszont ilyen úton úgysem lehet megvonni az illető közösségtől a jogképes nyelvi/etnikai közösségi státust, akkor biztosabbak lehetünk benne, hogy ilyesmivel senki sem fog kísérletezni. (Kénytelen voltam itt azt feltételezni, hogy vannak és lesznek rosszindulatú emberek is, de hát a törvények elég nagy része éppen azért születik, mert ezzel sajnos bizony számolni kell.)

22. cikk – (1) Ha egy közigazgatási egységben valamely helyi etnikai/nyelvi közösség lélekszáma a természetes demográfiai folyamatok következményeként eléri vagy meghaladja a 8 százalékot, az illető helyi etnikai/nyelvi közösség tagjai igényelhetik, hogy az illető közigazgatási egységben jogképes etnikai/nyelvi közösségi státusuk legyen.

(2) Ezt az igényüket az illető közigazgatási egység tanácsának kell bejelenteni, amely e bejelentést köteles tudomásul venni és alkalmazni e törvény megfelelő előírásait.

A) Általános rendelkezések

23. cikk – (1) Bármely etnikai/nyelvi közösséghez való tartozás az egyén szabad döntésén alapul.

(2) Valamely etnikai/nyelvi közösséghez való tartozás vállalása és kinyilvánítása nem zárja ki a kettős vagy többes kötődést.

(3) Valamely etnikai/nyelvi közösséghez való tartozás felvállalása vagy az arról való lemondás semmiféle hátrányos következményekkel nem járhat.

24. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségeknek joguk van etnikai/nyelvi identitásuk megőrzéséhez.

(2) A törvény védi az etnikai/nyelvi közösségeket és a hozzájuk tartozó személyeket az akaratuk ellenére történő, erőszakos asszimilációval szemben.

(3) Törvényellenes minden olyan politikai, adminisztratív, kulturális, egyházi, nyelvi, szociális vagy gazdasági intézkedés, amelynek célja valamely etnikai/nyelvi közösség tagjainak egy másik etnikai/nyelvi közösségbe való, akaratuk ellenére történő beolvadása vagy e folyamat meggyorsítása.

Ebben a törvényben legtöbbször nem a közösségek, hanem az egyének jogairól van szó, mert a legtöbb jog olyan természetű. Itt azonban magának a közösségnek a jogairól kell beszélni, mert ha ehelyett állampolgárokat vagy az ilyen közösségekhez tartozó személyeket jelölnénk meg olyanokként, mint akiknek joguk van identitásuk megőrzéséhez (ez különben másutt benne van), akkor az nem fedhetné

le azt, amiről itt szó van. Az asszimiláció legjellegzetesebb formái ugyanis nem az egyén, hanem a közösség szintjén hatnak, ezért is kell ezt a cikket éppen így megfogalmazni.

25. cikk – (1) A törvény minden állampolgár számára biztosítja a szabad akaratból, minden kényszer nélkül történő spontán asszimiláció jogát.

(2) Ha egy személy, élve e törvény 5. és 23. cikkében biztosított jogával, etnikai/nyelvi identitásának megváltoztatása mellett dönt, tilos őt e döntés megváltoztatására kényszeríteni vagy rá ilyen céllal nyomást gyakorolni, döntése miatt zaklatni vagy nyilvánosan megbélyegezni.

(3) Az etnikai/nyelvi identitását önként megváltoztató személy döntését az általa választott etnikai/nyelvi közösség tagjai kötelesek elismerni, és nem alkalmazhatnak vele szemben kirekesztő vagy eredetének kritériumán alapuló diszkriminatív eljárásokat.

Lehet, hogy akad majd, aki furcsállani fogja, hogy ez is itt van, de ha valaki úgy gondolja, hogy meg akarja változtatni az identitását, akkor ezt az opcióját is tiszteletben kell tartani, és őt is meg kell védeni azokkal szemben, akik emiatt őt bántani akarják, vagy hátrányos helyzetbe akarják hozni.

26. cikk – (1) Az etnikai közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy etnikai közösségük megnevezését szabadon megválasszák, és ezt más etnikai közösségekkel is elismertessék.

(2) Tilos valamely etnikai közösséget vagy a hozzá tartozó személyeket olyan névvel illetni, amelyet az illető etnikai közösség tagjai sértőnek tartanak magukra nézve.

27. cikk – A valamely etnikai/nyelvi közösséghez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy

(a) szabadon és háborítatlanul közösséget alkotva éljenek szülőföldjükön, illetve lakóhelyükön;

(b) szülőföldjüket, illetve lakóhelyüket hazájuknak és otthonuknak tekintsék, és ezt etnikai/nyelvi identitásukra hivatkozva senki se kérdőjelezhesse meg.

28. cikk – (1) Senki sem nyilváníthatja saját etnikai/nyelvi közösségét a szülőföld kizárólagos tulajdonosának, ahol csak az ehhez tartozó személyek tekinthetnék magukat otthon levőknek.

(2) Az ilyen nézetek hangoztatását és terjesztését mint a jelen törvény 27. cikke által garantált jogok megsértését a törvény tiltja.

29. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségeknek joguk van történelmileg kialakult települési viszonyaik fenntartásához.

(2) A közigazgatási egységek határainak megvonásakor, a település- és

gazdaságfejlesztési, valamint a környezetvédelmi tervek kidolgozása során figyelembe kell venni az egyes etnikai/nyelvi közösségek települési viszonyait, kapcsolatait, gazdasági érdekeit és kialakult hagyományait, az ilyen döntéseket pedig úgy kell meghozni, hogy a lehető legtöbb állampolgár számára biztosítani lehessen etnikai és nyelvi identitásukkal kapcsolatos jogaik gyakorlati érvényesítését.

(3) A törvény tiltja a közigazgatási egységek etnikai összetételének, illetve nyelvi jellemzőinek bármelyik ott élő etnikai/nyelvi közösség számára hátrányos szándékos megváltoztatására irányuló kísérleteket és minden ilyen célú adminisztratív, gazdasági vagy politikai jellegű intézkedést és propagandát, tiszteletben tartva ugyanakkor az állampolgároknak ahhoz való jogát, hogy lakóhelyüket szabadon megválaszthassák az ország egész területén.

(4) A törvény tiltja az állampolgárok erőszakos ki- és áttelepítését, és minden olyan kísérletet büntet, amelynek célja, hogy valamely etnikai/nyelvi közösség tagjait politikai, gazdasági és szociális eszközökkel, életkörülményeik és létfeltételeik megnehezítésével, munkahelyi vagy egyéb hátrányos megkülönböztetéssel, illetve pszichológiai nyomásgyakorlással vagy zaklatással szülőföldjé, illetve lakóhelye elhagyására készítse.

30. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek egyénileg vagy saját etnikai/nyelvi közösségükhöz tartozó más személyekkel együtt gyakorolják etnikai/nyelvi identitásukkal kapcsolatos jogaikat.

(2) Az etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy etnikai/nyelvi identitásukkal kapcsolatos jogaik gyakorlásának területén azokat a közös ügyeket, amelyek rájuk és csakis rájuk tartoznak, az ország törvényeinek tiszteletben tartásával maguk intézzék, az őket és csakis őket érintő kérdésekben közvetlenül vagy választott képviselőik révén maguk döntsenek, anélkül hogy abba akár az állam, akár más etnikai/nyelvi közösségek tagjai beleszólhatnának.

Fontos, hogy „*rájuk és csakis rájuk tartoznak*”, „*őket és csakis őket érintő*”. A „*rájuk*” egyedül nem elég, hiszen sok olyan probléma van, amely rájuk is tartozik, de még másra is. Ezekben nem dönthetnek autonóm módon, hanem csak másokkal egyeztetve. Azokban viszont, amelyek rájuk kívül másra nem tartoznak, és hatásukban sem érintenek másokat, autonóm módon maguk döntenek. – Ez a törvénytervezetnek egy igen fontos cikke, van azonban egy hiányossága: nincs benne explicit módon, milyen kritériumok szerint lehet elvszerűen eldönteni, mi az, ami „*rájuk és csakis rájuk*” tartozik, így ez sajnos vitákra adhat alkalmat. Általánosan érvényes, hogy az olyan döntés, amelynek bármilyen legyen is a kimenetele, a többi etnikai/nyelvi közösség tagjainak életére nincs hatással, és nem sérti mások semmilyen érdekét, az ilyen.

B) Nyelvhasználat

31. cikk – Minden közigazgatási egység annyi nyelvű, ahány jogképes nyelvi közösség él

ott. Azok a közigazgatási egységek, amelyekben két vagy több jogképes nyelvi közösség tagjai élnek együtt, két- vagy többnyelvűek. Minden más közigazgatási egység egy nyelvű.

Az elvi maximum 12 nyelvű lehet, ennél több 8 százalék ugyanis nem fér bele a 100-ba. A gyakorlatban azonban Romániában ilyen nem fordul elő, még a négy nyelvűség is nagyon ritka.

a) Hivatalos nyelvként

32. cikk – (1) Az országos nyelvi többség nyelve az ország egész területén hivatalos nyelv.

Ez hatásában a gyakorlatban megegyezik az Alkotmány 13. cikkével, amely szerint „Romániában a hivatalos nyelv a román”, de más elv szerint van megfogalmazva, mert itt a jogegyenlőség elve alapján teljesen egyenjogúként kezeljük az egyes nyelvi közösségeket: tehát nem azért ez a hivatalos nyelv, mert ez a nyelv a román, hanem azért lesz ez éppen a román, mert ez az országos nyelvi többség nyelve.

(2) Ugyanezen elv értelmében a helyi/regionális nyelvi többség nyelve az illető közigazgatási egységben helyi/regionális hivatalos nyelv az országos hivatalos nyelv mellett, ha az illető helyi/regionális nyelvi többség tagjai igényt tartanak erre.

Ez sem mond ellent az Alkotmány 13. cikkének, az ugyanis nem azt mondja, hogy kizárólagosan az egyetlen hivatalos nyelv a román. Hasonló ez ahhoz, ahogy például az Alkotmány 32. cikkének 2. bekezdése szerint „Az oktatás minden fokon román nyelven folyik”, de mindjárt utána a 3. bekezdésben ez áll: „Garantált a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek joga anyanyelvük tanulásához és a jog ahhoz, hogy ezen a nyelven oktathassák őket”. Itt tehát nem vezetünk be valami új elvet, hanem csak azt tesszük, hogy pontosan ugyanazt az elvet érvényesítjük helyi/regionális szinten, amelynek alapján országos szinten is eldöntjük, melyik legyen a hivatalos nyelv.

Mivel itt nagyon fontos, hogy a kiinduló alapelvekhez következetesen tartsuk magunkat, annak szabályozása során, hogy az országos hivatalos nyelv mellett milyen esetben lehet regionálisan más nyelv(ek)et is hivatalos nyelvként használni, itt sem lehet más kritériumot alkalmazni, mint a nyelvi többség jelenlétét, ez pedig minimálisan az illető népesség fele + 1 személy. Egy településen tehát elvileg maximálisan három nyelv lehet hivatalos nyelv: az országos, amely az országban mindenütt az, a megyei, ha ez különbözik az országostól (ilyen helyzet Romániában két megye esetében áll fenn: Hargita és Kovászna megyében, e két megye egész területén tehát a magyar is regionális hivatalos nyelv), és a községi vagy városi, ha az előző kettőtől különbözik, ilyen lenne például Kovászna megyében egy német nyelvi többségű község, ha volna, de nincs. Gyakorlatilag tehát egy településen legfeljebb két nyelv használatos hivatalos nyelvként: az országos és a megyei, illetve ott, ahol a megyei egybeesik az országossal, a községi vagy városi, például a Bihar megyei Szalárd községben a román mellett a magyar is, hiszen itt 1992-ben a magyar anyanyelvűek aránya 66,92% volt. A romániai magyarok esetében ez a szabályozás azt jelentené, hogy e népességnek valamivel több mint a fele a magyar nyelvet is hivatalos nyelvként használhatná lakóhelyén. Ez tehát nagyon leegyszerűsíti a törvény által biztosított nyelvi jogok alkalmazását, mert ilyen helyeken csak egyetlen igényt kell bejelenteni: azt, hogy az illető nyelvi közösség csakugyan élni akar ezzel a jogával, és nem

külön-külön tételenként elrészletezve, ami a jogképes nyelvi kisebbségek esetében sajnos egy kicsit több utánajárást igényel (l. alább), a hivatalos nyelvi státusból ugyanis azok eleve következnek.

Az, hogy „ha erre igényt tartanak”, alább még sokszor elő fog fordulni. A törvény ugyanis nem egyetlen nyelvi közösségre készül, hanem mindazoknak meg kell hogy feleljen, amelyeket a 18. cikk felsorol. Lehet, hogy ami az egyiknek fontos, azt a másik a maga számára nem tartja annak. A törvény nem írhatja elő, hogy ilyenkor az utóbbi számára is kötelező legyen élni az ilyen jogokkal. Mindegyik eldöntheti, hogy a törvény biztosította lehetőségek közül melyikkel akar élni, és melyikkel nem. Ezt az opcióját viszont nem opcionálisan, hanem kötelezően kell tiszteletben tartani.

(3) Az olyan közigazgatási egységekben, ahol két hivatalos nyelv használatos, az állampolgárok szabadon megválaszthatják, hogy velük való hivatalos kapcsolataikban a közhivatalok és helyi hatóságok melyik hivatalos nyelvet használják szóban és írásban.

(4) Az országos hivatalos nyelv és a helyi/regionális hivatalos nyelv az illető közigazgatási egységben azonos használati körű.

Fontos, hogy „az illető közigazgatási egységben”. Tehát ha – példánknál maradva – Szalárdon olyan ügyet intéznek, ami a község szintjét nem haladja meg, azt magyarul is tehetik. Ha azonban Nagyváradra vagy más helyre is el kell vele menni, vagy az iratokat oda is el kell juttatni, akkor – mivel ott, illetve azon a szinten a magyar már nem hivatalos nyelv – az országost kell használni, ott ugyanis a magyarul írott iratokat már nem kötelesek elfogadni. (Ezt jól jegyezzük meg: nem arról van szó, hogy ott tilos volna hivatalokban használni a magyar nyelvet, hanem hogy ott már nem kötelesek elfogadni azt, ami csak magyarul van. Normálisan felfogva ugyanis valamely nyelv hivatalos nyelvként való kijelölése nem az állampolgárok, hanem a hivatalok számára jár együtt kötelességgel: ha bárki ezen a nyelven fordul a hivatalokhoz, ők azt kötelesek elfogadni, és a nyelvre hivatkozva nem utasíthatják el. A hivatalos nyelv nem tévesztendő össze a publikus nyelvvel, azaz a nyilvánosság előtt használt nyelvvel, amint azt például Kolozsváron a polgármester teszi időnként, hogy tudniillik a hivatalos nyelvre hivatkozva akarja megakadályozni különböző magyar nyelvű feliratok elhelyezését.)

33. cikk – Ha egy közigazgatási egységben a helyi/regionális nyelvi többség lélekszáma a természetes demográfiai folyamatok következményeként 50 százalék alá csökken, az illető közigazgatási egységben a helyi/regionális hivatalos nyelv mindaddig megtartja ezt a státusát, amíg erre az illető nyelvi közösség tagjai igényt tartanak, illetve erről szabad döntés útján le nem mondanak.

Először is ez semmibe nem kerül, másrészt innen még igen messze van az, hogy az illető nyelvi közösség számaránya 8% alá is essék, a 8–50%-os intervallumra pedig ez a törvény külön-külön ügyis előír kevés híján mindent, ami a hivatalos nyelvi státusból természetesen adódik, a korábbi gyakorlaton tehát akkor sem kellene sokat változtatni, ha ez a 33. cikk nem volna.

b) Nyilvánosan

34. cikk – (1) A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben

(a) a helység nevét, az utcák és terek nevét, intézmények és közületek nevét az ott használt hivatalos nyelv/nyelvek mellett mindegyik jogképes nyelvi közösség nyelvén fel kell tüntetni, ha az illető jogképes nyelvi közösség tagjai erre igényt tartanak;

(b) mindazok a nyilvánosságnak szánt információk (helyi elnevezések, feliratok, hirdetések és egyéb tájékoztatások), amelyek a helybeli lakosság egészéhez szólnak, két- vagy többnyelvűek, amennyiben és amilyen mértékben az illető jogképes nyelvi közösségek tagjai ezt igénylik.

Itt egy korábbi változatban a cégtáblák is szerepeltek, ezt azonban magáncégek esetében bajosan lehetne megvalósítani.

(2) Egynyelvű helyi közigazgatási egységekben az 1. bekezdés a. pontjában felsorolt elnevezéseket az ott használt hivatalos nyelven/nyelveken is fel kell tüntetni.

Ez tehát azt jelenti, hogy románul ezek mindenütt ki kell legyenek írva, hiszen ez az egész országban hivatalos nyelv. Ugyanakkor viszont azt is jelenti, hogy Hargita és Kovászna megyében magyarul is mindenütt ki vannak írva, még Bodzafordulón is, amely pedig majdnem színromán település (a magyarok aránya 1% körüli). Ez semmivel sem különösebb dolog annál, hogy a színmagyar településeken is ott van mindenütt a román felirat.

(3) A csak egyetlen helyi nyelvi közösség tagjait érintő tájékoztatások minden helyi közigazgatási egységben egy- vagy többnyelvűek, az illető helyi nyelvi közösség tagjainak szabad opciója szerint.

c) A közigazgatásban

35. cikk – (1) A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben az ott élő jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, a helyi közigazgatási szervekkel való kapcsolataikban szabadon használják anyanyelvüket, szóban és írásban.

(2) A helyi közigazgatási hatóságok a bejelentett igények szerint kötelesek

(a) a hivatalos nyelv/nyelvek mellett mindegyik jogképes nyelvi közösség nyelvét is használni;

(b) a közigazgatási és jogi dokumentumokat, rendeleteket és közleményeket mindegyik jogképes nyelvi közösség nyelvén, illetve két- vagy többnyelvű kiadványok formájában közreadni;

(c) a közigazgatási eljárás során használt nyomtatványokat és űrlapokat mindegyik jogképes nyelvi közösség nyelvén, illetve két- vagy többnyelvű formában kiadni;

(d) kérvényeket és beadványokat bármelyik jogképes nyelvi közösség nyelvén elfogadni;

(e) a családdal kapcsolatos polgári szertartásokat bármelyik jogképes nyelvi közösség nyelvén lebonyolítani.

36. cikk – A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységek helyi tanácsaiban azok a tanácsosok, akik valamely ott élő jogképes nyelvi közösséghez tartoznak, a tanács ülésein anyanyelvükön szólalhatnak fel, ha erre igényt tartanak. Ilyen esetben a felszólalás szövegét a tanács által használt hivatalos nyelven/nyelveken csatolják az ülés jegyzőkönyvéhez.

Nem biztos, hogy a tanácsosok mindig és mindenütt élni fognak ezzel a joggal. Ha gyakorlati megfontolásból úgy döntenek, hogy nem élnek vele, hanem a többség nyelvét használják, mert az az adott helyzetben mindenkinek egyszerűbb, ezt természetesen megtehetik. Azt azonban nem, hogy elfogadják, ha őket mások akarnák erre rávenni, hiszen nekik joguk van az anyanyelv használatához ebben a helyzetben is.

37. cikk – A 35. és 36. cikk előírásainak alkalmazása végett a helyi/regionális közigazgatási hivatalokba az illető jogképes nyelvi közösségek nyelvét ismerő és használó, illetve az illető nyelvi közösségekhez tartozó tisztviselőket is megfelelő számban alkalmaznak.

38. cikk – A 34., 35. és 36. cikkben foglaltakkal kapcsolatos igényeiket az illető jogképes nyelvi közösségek tagjai a helyi tanácsnál jelentik be. A helyi tanács a bejelentés nyomán az igénylésnek megfelelően köteles elrendelni a megfelelő intézkedések megtételét. A végrehajtásért a polgármester felel.

39. cikk – Ha a helyi tanács úgy dönt, a 34., 35. és 36. cikk rendelkezései olyan helyi közigazgatási egységekben is alkalmazhatók, ahol valamely helyi nyelvi közösség számaránya nem éri el a 8 százalékot.

Ezt azért kell külön megmondani, mert nem mindenütt tudják azt, hogy mindent szabad, amit a törvény kifejezetten nem tilt, tehát ha valahol ritka normális emberek kerülnek a helyi tanácsba, és ilyen határozatot szeretnének hozni, jó, ha explicit módon is itt van, hogy ők ezt megtehetik.

d) Az állami intézményekkel és hivatalokkal való kapcsolatban

40. cikk – (1) A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben az ott élő jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, az állami intézményekkel és hivatalokkal való kapcsolataikban szabadon használják anyanyelvüket, szóban és írásban.

(2) A jogképes nyelvi közösségek tagjai ezt az igényüket az illető állami intézménynek vagy hivatalnak jelentik be, amely köteles elrendelni, hogy a hivatalos nyelv/nyelvek mellett az illető nyelvi közösségek nyelvét is használják szóban és írásban, és ennek megfelelően e nyelvi közösségek nyelvét ismerő és használó, illetve ezekhez tartozó személyeket is megfelelő számban alkalmazzanak.

e) Az igazságszolgáltatásban

41. cikk – (1) A nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy az igazságügyi szervek előtt szabadon használják anyanyelvüket, ha erre igényt tartanak.

(2) A két- vagy többnyelvű közigazgatási egységek jogképes nyelvi közösségeihez tartozó személyek számára az állam biztosítja a feltételeket ahhoz, hogy szabadon használhassák anyanyelvüket a büntető, polgári és közigazgatási eljárás során, ha úgy igénylik. Ennek megfelelően a hatóság köteles

(a) az eljárás során az anyanyelvükön megfogalmazott iratokat teljes értékűnek elfogadni;

(b) lehetőséget biztosítani arra, hogy az érintett személyek anyanyelvükön ismerhessenek meg minden iratot, amely az eljárással kapcsolatos;

(c) lehetőséget biztosítani arra, hogy az eljárás során tolmácsot vegyenek igénybe.

A tolmácsolás és fordítás költségeit az állam fedezi.

(3) Ahol a feltételek adottak, az eljárást az illető nyelvi közösségek nyelvén kell lefolytatni, ha

(a) büntető eljárás során a terhelt kérelmezi;

(b) polgári vagy közigazgatási eljárás során a felek kérelmezik.

Az eljárás összes iratait mind a hivatalos nyelven, mind az eljárásban érintett személy nyelvén rögzíteni kell.

42. cikk – Ha a nyelvi közösségek tagjai erre igényt tartanak, a törvényeket, kormányhatározatokat és -rendeleteket az illető nyelvi közösségek nyelvén is meg kell jelentetni, a bejelentett igénynek megfelelően.

f) A gazdasági és társadalmi életben

43. cikk – (1) A nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy a gazdasági és társadalmi életben szabadon használják anyanyelvüket.

(2) A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben az ott élő jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, a különböző szerződéseket és, amennyiben lehetséges, a különböző termékek használati utasításait anyanyelvükön, illetve kétnyelvű formában kapják kézhez.

(3) Ezt az igényüket a jogképes nyelvi közösségek az illetékes gazdasági egységeknél jelentik be, amelyek a bejelentés nyomán kötelesek az igénylésnek megfelelő intézkedéseket megtenni.

A 2. bekezdésben azért van ott, hogy „amennyiben lehetséges”, mert itt jórészt magáncégekről lévén szó, ezt törvénnyel kötelező módon nem lehet előírni. Inkább ösztönző értéke van. A termékek

különben is nagy utat tesznek meg az előállítás helyétől a fogyasztóig, és nem mindig lehet előre tudni, hová kerülnek majd. De hogy elvileg nem lehetetlen, hogy a gyártó cég ezzel is törődjék, azt az is mutatja, hogy Kolozsváron olyan terméket is lehet kapni, amelyet az Argeş megyei Domneşti-en csomagoltak, de legalább annyi mégis rá van írva magyarul és németül is a román mellett, hogy „Örölt szerecsendió / Muskatnuss gemahlen” (mégpedig így, magyaros szórenddel, nem úgy, ahogy elég nagy valószínűséggel akkor lenne, ha Magyarországon csomagolták volna, azaz: „Szerecsendió örölt”), miközben számos olyan terméket látok, amelyeket Hargita vagy Kovászna megyében csomagoltak, mégis csak románul van ráírva minden, pedig azt biztosan nem tiltja semmilyen törvény, hogy magyarul is odaírassák. – A munkaszerződés viszont más, ott az embernek világosan értenie kell, mit ír alá.

44. cikk – (1) A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben az ott élő jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, a kereskedelmi és szolgáltatási egységekben a kiszolgáló személyzettel való érintkezésben használhassák anyanyelvüket.

(2) Ezt az igényüket a jogképes nyelvi közösségek a helyi tanácsoknak jelentik be, amelyek a bejelentés nyomán kötelesek ezt a kereskedelmi és szolgáltatási egységek tudomására hozni, és ajánlani az illető egységeknek, hogy ahol a kiszolgáló személyzet az illető nyelvi közösség nyelvét is ismeri, ezt a bejáratnál elhelyezett felirattal hozza a fogyasztók tudomására.

Jórészt magáncégekről lévén szó, nem lehet kötelező módon előírni, hogy minden elárúsító tudjon például magyarul. De mindegyiknek tudnia kell, hogy az embereknek joguk van ilyen helyeken is anyanyelvük használatához, tehát ha olyasmi történne, hogy egy vásárlónak valahol kifogása lenne azellen, hogy valaki magyarul beszélget az elárúsítóval, akkor ő erre hivatkozhat. A felirat pedig tájékoztathatná a vásárlót arról, hogy mire számíthat, így egyrészt nem történne meg az, ami most sok helyen gyakran, hogy a magyar vásárló románul beszélget a magyar elárúsítóval, mert nem tudja, hogy magyarul is lehetne, másrészt már a bejáratnál eldönthetné, hogy itt szeretne-e vásárolni, vagy a szomszédos boltban, ahol anyanyelvén is beszélhet. Így a piaci érdek ösztönzőleg hathatna arra, hogy minél többen igyekezzenek az illető nyelvi közösség nyelvét is használni. (A feliratok kifüggesztését máris meg lehetne oldani, hiszen ezt sem tiltja semmiféle törvény, és pénzbe sem kerülne.)

45. cikk – A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben a gazdasági és társadalmi életben működő ellenőrző szervek a szervezett ellenőrzések során az ott élő jogképes nyelvi közösségek anyanyelvét is használják, ha az ott élő jogképes nyelvi közösségek erre igényt tartanak.

g) Az orvosi ellátásban

46. cikk – (1) A jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, azokban az egészségügyi intézményekben, amelyeknek körzetébe tartoznak,

anyanyelvű orvosi ellátásban részesüljenek.

(2) Ezt az igényüket a jogképes nyelvi közösségek az illetékes egészségügyi szerveknél jelentik be, amelyek a bejelentés nyomán kötelesek az igénylésnek megfelelően az illető egészségügyi intézményekbe olyan orvosokat kinevezni és a klinikákon, valamint a kórházakban, nyugdíjasházakban, életkori vagy egyéb okokból gondozásra szorulóknak otthonaiban megfelelő számban olyan személyeket is alkalmazni, akik ismerik és használják az illető nyelvi közösség nyelvét, illetve ahhoz tartoznak.

(3) Ha az illetékes egészségügyi szervek úgy döntenek, vagy ha a személyi feltételek e döntés nélkül is adottak, az 1. és 2. bekezdés rendelkezései olyan helyi egészségügyi intézményekben is alkalmazhatók, amelyeknek körzetében valamely helyi nyelvi közösség számaránya sehol sem éri el a 8 százalékot.

Az anyanyelv használata az orvosi ellátásban különösen fontos. Enélkül ugyanis sokszor a pontos diagnózist is nehéz megállapítani, ha tehát ez a jog nincs biztosítva, illetve a gyakorlatban nem érvényesül, az akár emberéletbe is kerülhet. Ugyanis a beteg egy másik nyelven nem tud pontosan beszámolni a tüneteiről, mert bár kitűnően ismeri és beszél a másik nyelvet, éppen az ilyenkor nagyon fontos szavakat nem ismeri, mert amúgy ezek a mindennapi beszédben rendkívül ritkán fordulnak elő. Ismerek, akik kitűnően tudnak románul, de nagyon gondolkozniuk kell, hogy még egy olyan szónak is eszükbe tudjon jutni a román megfelelője, mint a *nyál*, arról nem is beszélve, hogy *hasogat*, *nyilallik*, *szúr*, *zsibbad*; *fülzúgás*, *gyomorégés*, *lapocka* és hasonlók. (Aki nem hiszi, próbálja csak ki magán!) Vagy gondoljunk arra, hogy például egy nőgyógyászati rendelőben olyasmiről kénytelen a beteg beszélni, amiről még anyanyelvén is kényelmetlen neki, nemhogy egy másik nyelven, amikor is sokkal kisebb esélye van rá, hogy a helyzetnek megfelelő kifejezéseket megtalálja. Arról nem is beszélve, hogy például a pszichiátriai vagy pszichoterápiai kezelésben az anyanyelv használata már-már szakmai feltétele az eredményességnek.

h) Az oktatásban

47. cikk – (1) Az ország minden állampolgárának joga van ahhoz, hogy az országos hivatalos nyelv megfelelő szintű elsajátításához minden feltétel biztosítva legyen számára.

Nem az embereknek kötelességük ezt megtanulni, hiszen ez nekik érdekük, hanem az állam számára származnak ebből fontos kötelességek.

(2) A két hivatalos nyelvet használó közigazgatási egységekben élő állampolgároknak joguk van ahhoz, hogy a helyi/regionális hivatalos nyelv megfelelő szintű elsajátításához minden feltétel biztosítva legyen számukra.

Ez nemcsak azért fontos, hogy az 1. bekezdésnek meglegyen a pontos mása, hanem azért is, mert különben a Hargita vagy Kovászna megyei románokat megfosztanánk attól a lehetőségtől, hogy olyan állásokat tölthessenek majd be, ahol e törvény értelmében ismerniük kell a regionális hivatalos nyelvet. Ezek az előírások ugyanis nem arról szólnak, hogy az ilyen személyeknek okvetlenül az illető nyelvi

közösséghez kell tartozniuk (ilyesmire gondolni sem is lehetne, hiszen az nyilvánvaló diszkrimináció lenne), hanem arról, hogy ismerniük kell ezt a nyelvet. Ha pedig ez bizonyos funkciók eléréséhez feltételként van megszabva, akkor kötelező módon biztosítani kell azt a lehetőséget is, hogy az ott élők közül mindenki megismerhesse az illető nyelvet.

(3) Ennek érdekében az oktatási rendszernek kötelező módon biztosítania kell

(a) az országos hivatalos nyelv tantárgyként való oktatását a nyelvelsajátítás céljának megfelelő tantervek alapján az ország minden iskolájában, tekintet nélkül annak oktatási nyelvére vagy jellegére;

(b) a helyi/regionális hivatalos nyelv tantárgyként való oktatását a nyelvelsajátítás céljának megfelelő tantervek alapján az illető közigazgatási egység minden iskolájában, tekintet nélkül annak oktatási nyelvére vagy jellegére;

(c) a tanulók ellátását megfelelő tankönyvekkel, amelyeket több változatban kell kidolgozni, figyelembe véve a tanulók anyanyelve és területenként eltérő feltételei szerinti igényeit;

(d) olyan szakmailag erre a munkára felkészített nyelvoktatók alkalmazását, akik ismerik a tanulók anyanyelvét.

48. cikk – A két hivatalos nyelvet használó közigazgatási egységekben azok a tanulók, akiknek anyanyelve egy harmadik nyelv, az iskolában tanított idegen nyelv helyett a helyi/regionális hivatalos nyelv tanulását is választhatják, függetlenül attól, hogy milyen nyelven folytatják tanulmányaikat, vagy mindegyiket tanulják, a szülők döntése szerint.

Ezt azért kell így szabályozni, mert még az is komoly többletterhelés a gyermek számára, ha, mivel anyanyelve nem egyezik az országos hivatalos nyelvvel, neki ez utóbbit egy többlettantárgy keretében kell tanulnia azokhoz képest, akik esetében ez a kettő egybeesik. De ha már két ilyen többlettantárgya is van (például egy Kovászna megyei német anyanyelvű gyermeknek), ez már csakugyan sok lehetne neki, és ezen úgy lehet könnyíteni, ha neki nem tesszük kötelezővé, hogy még angolul is tanuljon, pedig nyilván arra is szüksége lenne később. Azért van feltüntetve, hogy mindegy, milyen tannyelvű iskolába jár, mert lehet, hogy ez a gyermek Kovászna megyében nem is tudhatna anyanyelvű oktatásban részesülni, mert ott, ahol ő él, ennek megszervezéséhez nincsen elég német anyanyelvű gyerek, de ha magyar vagy román tannyelvűbe jár is, neki mindenképpen két másik nyelvet kell használnia az anyanyelvén kívül. Ha azonban az egyiket már szinte anyanyelvi szinten ismeri, ami könnyen megtörténhet, akkor a szülők dönthetnek úgy is, hogy tanuljon csak angolul is, mert azt ő elbírja. (Ez azonban inkább csak elméleti lehetőség, a gyakorlatban nagyon ritkán fordulhat elő: a 2002-es népszámláláskor egész Kovászna megyében összesen 134 német anyanyelvű személyt írtak össze, és Hargita megyében is csak 81-et, és ezek sem mindnyájan iskolás korúak. Ha pedig abban az iskolában történetesen nem az angolt tanítják idegen nyelvként, hanem éppen a németet, akkor még szerencséje is van ennek a gyermeknek.)

Az említett többletterhelés az egyike azoknak a tényezőknek, amelyek miatt a teljes esélyegyenlőséget, úgy, ahogyan az az 1. cikk 12. bekezdésében meg van határozva, elvileg is

lehetetlenség tökéletesen megvalósítani, hiszen itt azok, akiknek anyanyelve egybeesik az országos hivatalos nyelvvel, és olyan helyen élnek, ahol csak ez az egy nyelv használatos hivatalos nyelvként, előnyös helyzetben vannak másokhoz képest, hiszen kevesebb befektetéssel érhetik el ugyanazt az eredményt: egy tantárggyal kevesebb van nekik az iskolában. Ezt azonban nem tekintjük diszkriminációnak, sem pedig az előnyösebb helyzetet privilégiumnak, mert ez nem emberek döntésén múlik, hanem magából a helyzetből adódik, amit mindenkinek tudomásul kell venni.

49. cikk – A nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy ha úgy igénylik

(a) az oktatásban szabadon használják anyanyelvüket;

(b) állami oktatási intézményekben teljes anyanyelvű oktatásban és képzésben részesüljenek az oktatás minden szintjén, ha ehhez megvannak a szükséges törvényes feltételek.

50. cikk – (1) Minden szülőnek joga van szabadon megválasztani, hogy milyen tannyelvű iskolában taníttatja gyermekét.

(2) Tilos bárkit is e döntés megváltoztatására kényszeríteni vagy rá ilyen céllal nyomást gyakorolni, döntése miatt zaklatni vagy nyilvánosan megbélyegezni.

Csak a lelki erőszak alkalmazását zárjuk ki; ez nem jelenti azt is, hogy a szülőt ne lenne szabad tájékoztatni arról, milyen előnyei vagy hátrányai lehetnek annak, ha ilyen vagy olyan tannyelvű iskolába íratta a gyermekét. Ha ezek után is úgy dönt, ahogy dönt, ezért őt nem szabad bántani. Magyarok se bántásák őt, ha román iskolába íratta, és románok se, ha magyarba, hiszen ebbe senkinek sem lehet beleszólása.

51. cikk – (1) A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, és ha megvan hozzá a szükséges tanulószámban, helybeli állami oktatási intézményekben biztosítsák gyermekeik számára

(a) a teljes anyanyelvű óvodai oktatást;

(b) a teljes anyanyelvű elemi iskolai oktatást;

(c) a teljes anyanyelvű gimnáziumi oktatást;

(d) a teljes anyanyelvű líceumi oktatást;

(e) a teljes anyanyelvű szakiskolai oktatást.

(2) Ha valamely helységben nincs meg a szükséges tanulószámban az 1. bekezdésben felsorolt oktatási formák valamelyikének biztosításához az illető nyelven, akkor

(a) ha egy közeli helységben van ilyen nyelven működő iskola vagy tagozat, az illető nyelvi közösség tagjai igényelhetik, hogy gyermekeik abban az iskolában, illetve valamely más helység hasonló iskolájában részesülhessenek a megfelelő szintű és formájú anyanyelvű oktatásban;

(b) ha az illető helység közelében nincs ilyen iskola, de több közeli helység együttesen biztosítani tudja a szükséges tanulószámban, e helységek valamelyikében kell létrehozni egy ilyen

oktatási egységet vagy tagozatot, az illető nyelvi közösségek igénylése szerint.

(3) Az 1. és 2. bekezdés rendelkezései a mozgás-, látás- és hallássérült, valamint a szellemi fogyatékos gyermekek számára létrehozott speciális anyanyelvű iskolákra, illetve ezek anyanyelvű tagozataira is alkalmazandók.

52. cikk – (1) Az árvaházakban élő gyermekek számára az állam, illetve az árvaházat fenntartó intézmény köteles biztosítani az anyanyelv elsajátítását, teljes anyanyelvű nevelésüket és oktatásukat, nyelvi/etnikai közösségük kultúrájának megismertetését.

(2) A javítóintézetekbe küldött kiskorúak számára az állam köteles biztosítani a teljes anyanyelvű nevelést és oktatást.

53. cikk – Az 51. cikk 2. bekezdésében megnevezett okok miatt más helységekből tanulóknak számára a szülők kérésére a helyi tanácsok a Tanügyminisztérium támogatásával a helyi körülményeknek megfelelő intézkedésekkel, internátusok létesítésével vagy a tanulók szállításának biztosításával teremtenek lehetőséget arra, hogy a tanulók anyanyelvű oktatásban részesüljenek.

54. cikk – Az 51. cikkben felsorolt oktatási formákat az illető helyi nyelvi közösség igénye, valamint a helyi lehetőségek szerint önálló óvodákban, illetve iskolákban, óvodai, illetve iskolai tagozatokban, osztályokban vagy csoportokban kell biztosítani.

55. cikk – Az 51. és 54. cikkben megjelölt igényeket az illető helyi nyelvi közösségek az illetékes tanfelügyelőségen jelentik be, amely a bejelentés nyomán köteles a bejelentett igénynek megfelelő döntést az alábbiak szerint meghozni és végrehajtani:

(1) Ha egyik helyi nyelvi közösség önálló oktatási egységet igényel, amelyben az oktatás az ő anyanyelvén történjék, a másik pedig a maga anyanyelvén oktató tagozatot, akkor

(a) ha a tagozatot igénylő helyi nyelvi közösséghez tartozó tanulók száma elég ahhoz, hogy önálló oktatási egységet lehessen létesíteni, a tanfelügyelőség mindegyik helyi nyelvi közösség számára önálló oktatási egységet létesít;

(b) ha a tagozatot igénylő helyi nyelvi közösséghez tartozó tanulók száma nem elég egy önálló oktatási egység létesítéséhez, a tanfelügyelőség egyetlen oktatási egységet létesít két tagozattal.

Ez tehát az önálló oktatási intézmények létesítését írja elő mindenütt, ahol csak lehet. Azt is figyelembe kell azonban venni, hogy az egyik nyelvi közösség oktatási intézménye egynyelvűségének fenntartása kedvéért nem szabad a másikhoz tartozó gyerekeket megfosztani attól a lehetőségtől, hogy saját településükön járhasanak iskolába. (Sem ez, sem az ehhez hasonló más intézkedések nem tévesztendőek össze a szegregációval. Ez utóbbinak ugyanis az a lényege, hogy a domináns csoport különíti el magától az alárendelt csoportot, kizárva őt ezáltal bizonyos jogok gyakorlásából, amelyek a

domináns csoportnak vannak fenntartva. Konkrét régebbi esetei például az amerikai néger törvény által előírt elkülönítése a fehérektől, a Dél-Afrikai Köztársaságban gyakorolt apartheid vagy az ún. „bantuszánok”. Itt azonban éppen ellenkezőleg, arról van szó, hogy a törvény a helyi kisebbségek számára is biztosítsa olyan nyelvi identitással kapcsolatos jogaik gyakorlását, amelyekkel vegyes nyelvű tanintézményekben nem tudhatnának élni.)

(2) Minden más esetben a tanfelügyelőség a bejelentett igények szerint jár el.

(3) Ha egy helyi közigazgatási egységben kettőnél több helyi nyelvi közösség él együtt, és ezek közül az egyik anyanyelvű tagozatot igényel, akkor szabadon megválaszthatja, hogy ez a tagozat melyik helyi nyelvi közösség anyanyelvű tagozatával együtt alkot egy kéttanyelvű oktatási egységet.

(4) Az egyszer bejelentett igények mindaddig érvényesek, amíg az illető helyi nyelvi közösségek más igényt nem jelentenek be.

56. cikk – Ha az illetékes minisztérium megszabja az önálló osztályok vagy csoportok létesítéséhez szükséges minimális tanulószámot, sem ez a szám, sem a létszám alatti osztályok létesítésére vonatkozó rendelkezés az oktatás nyelve szerint nem lehet különböző.

57. cikk – A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy az oktatás minden formájában az egyes ciklusokat lezáró vizsgákat, valamint a továbbtanuláshoz szükséges felvételi vizsgákat anyanyelvükön vagy az általuk szabadon megválasztott nyelven tegyék le.

Lehet ugyanis, hogy nem anyanyelvükön tanultak az iskolában, tehát azt a nyelvet fogják választani, amelyen a legjobbak az esélyeik.

58. cikk – (1) A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, állami oktatási intézményekben biztosítsák számukra a teljes anyanyelvű egyetemi vagy főiskolai oktatást önálló egyetemeken és főiskolákon, szakkollégiumokban, egyetemi karokon, anyanyelvű tagozatokon vagy csoportokban, igények szerint.

(2) Önálló anyanyelvű állami egyetemhez vagy egyetemekhez a nyelvi közösségeknek akkor van joguk, ha az ország összes állami egyetemén tanuló diákok számának az illető nyelvi közösség országos számarányával egyező százaléka elégséges egy vagy több önálló egyetem fenntartásához. Elégséges számnak azt a számot kell tekinteni, ahány diákkal működik a létező állami egyetemek közül a legkisebb diáklétszámú.

Mivel ez így nagyon tömören van megfogalmazva, és az elvi alapja sem látszik azonnal, el kell magyaráznom. A törvény nyilván nem írhatja elő, hogy minden nyelvi közösség számára biztosítani kell az önálló állami egyetemet, hiszen egy törvény nem rendelhet el olyasmit, amit biztosan nem lehet megvalósítani. A 2002-es népszámláláskor például összesen 3339 cseh anyanyelvű személyt írtak össze Romániában, világos tehát, hogy cseh nyelvű állami egyetemet nem lehet létrehozni. De azt az érvet sem lehet elfogadni, amit folyton hallunk pedig, hogy ha cseh nyelven nem lehet, akkor magyarul meg nem

szabad, mert azzal diszkriminálnánk a cseh anyanyelvűeket. Ha ez az érv helytálló volna, akkor románul sem lenne szabad, hiszen azzal is diszkriminálnánk az összes többit. Tehát ehelyett azt az általánosan és minden nyelvi közösségre egyformán alkalmazható elvi kritériumot kell megtalálni, amelynek alapján esetenként el lehet dönteni, hogy jogosult-e az illető nyelvi közösség erre, vagy nem. Ebben az esetben ugyanis kizártuk a diszkriminációt, mert mindenkire ugyanazt a mércét alkalmaztuk, és senki sem tehet róla, ha valamelyik nyelvi kisebbség azokat a kritériumokat kizárólag kis lélekszáma miatt nem tudja kielégíteni.

Ezt az általánosan alkalmazható kritériumot a méltányosság gazdasági elvében találtam meg. Mint tudjuk, az állami egyetemeket az állami költségvetésből finanszírozzák, az ehhez szükséges pénzalap pedig az adófizető állampolgárok pénzéből kerül ki. Ehhez pedig mi, magyar anyanyelvűek is hozzájárulunk, ezt kb. 6,67%-nak lehet számítani, mert 2002-ben ennyi volt a magyar anyanyelvűek országos számaránya. (Lehet ugyan, hogy nem járulunk hozzá éppen ennyivel, mert aránylag alighanem kevesebb köztünk a nagyon gazdag ember, de ha így lenne, az meg valószínűleg valamilyen gazdasági diszkriminációnak lehet a következménye, mert másrészt viszont az is mondhat valamit, hogy 1990 óta bennünket itt már mindennek elmondtak: barbár, civilizálatlan népségnek, gonosznak, áskálódónak, sőt valaki még azt is leírta, hogy génjeinkben hordozzuk az emberölés ösztönét, csak azt az egyet nem merte még soha senki ránk mondani, hogy lusták volnánk, hogy nem szeretnénk dolgozni, mert azt úgysem hitte volna el senki. Tegyem még hozzá, hogy mi az országos nagy korrupciós listán is, azokén, akiknek közös erővel ezer milliárdokat sikerült elsikkasztaniuk a közpénzekből, bizony meglehetősen alul vagyunk reprezentálva. Nem biztos, hogy azért, mert ilyesmire közölünk senki nem lett volna kapható, lehet, hogy ez csak azért van így, mert még ott is működik valamilyen diszkrimináció: bennünket egyszerűen nem engedtek odaférni. Úgyhogy méltányos, mert valószínűleg diszkrimináció-kompenzáló, ha akkor is 6,67%-os hozzájárulásunkkal számolunk, ha esetleg valamivel kevesebb lenne is.)

Ha az egyetemi képzés méltányosan és diszkriminációmentesen működik, akkor az állami egyetemeken tanuló egyetemi hallgatók körében a magyar anyanyelvűek számaránya nagyjából meg kellene hogy feleljen az ilyen anyanyelvűek országos számarányának, azaz 6,67%-nak, vagyis éppen annyinak, ahány százalékkal mi az állami költségvetés felsőoktatásra fordított részéhez is hozzájárulunk. (Nem felel meg neki, mert ennél kisebb, ami azt jelenti, hogy nem úgy van az, ahogy némely román politikusoktól időnként halljuk, hogy tudniillik a magyarul tanuló egyetemisták a románok pénzén tanulnak, hanem éppen fordítva van: mi szponzoráljuk valamennyivel adófizető polgároként a román anyanyelvű egyetemisták képzését.) Tehát ha megnézzük, hogy az országban összesen hány egyetemi hallgató tanul állami egyetemeken, és annak kiszámítjuk esetünkben a 6,67%-át, akkor kapunk egy számot. Ennyinek kellene hát önálló magyar állami egyetemet biztosítani. De elég-e vajon ennyi egy önálló egyetemhez? Hogy mennyi elég, azt nem lehet tudományos kritériumok szerint megállapítani, de amennyivel az ország legkisebb állami egyeteme már működik, annyival már ebben az országban egész biztosan lehet. Ha tehát ez a szám, amit kaptunk, egyenlő annak az egyetemnek a diáklétszámaival, vagy nagyobb annál, akkor méltányos, hogy ezeknek a magyar anyanyelvű fiataloknak a képzése önálló magyar anyanyelvű egyetemen történhessen. Ehhez ugyanis nekünk már nem a mások pénzére van

szükségünk, hanem csak arra, hogy meglegyen a szabadságunk annak eldöntésére, hogy saját pénzünkön milyen egyetemen szeretnénk taníttatni fiataljainkat. Ha a magyar anyanyelvűek esetében az jönne ki, hogy vannak annyian, hogy egy egyetemet lehessen velük működtetni, és ők ezt igénylik is, akkor eszerint kell eljárni, ha meg a cseh anyanyelvűek esetében az derül ki, hogy a költségvetés felsőoktatásra fordított részéhez való 0,02%-os hozzájárulásuk nem elég egy egyetem fenntartásához, akkor ezt nekik is sajnálattal bár, de tudomásul kell venniük.

Ez tehát egy teljesen méltányos és diszkriminációmentes kritérium. Ezt azonban ma már eléggé fenyegetheti az a tendencia, amely manapság az európai integrációval meghonosodó új divattal jár együtt, hogy tudniillik a kisebb egyetemek egyesítésével néhány hatalmas mamutintézménybe tömörítsék a felsőoktatást, ami azt jelentené, hogy a legkisebb állami egyetemnek is akkorára nő a diáklétszáma, hogy a fenti kalkuláció szerint a nyelvi többségen kívül már egyetlen más nyelvi közösség nyelvén sem lehet egyetemet fenntartani. Ezen tehát már most gondolkozni kell. Azt hiszem, ettől még nincs elveszve semmi, hiszen egyrészt az is egészen biztos, hogy amennyivel a nagy egyetemegyesítések előtt még lehetett, annyiival is biztosan lehet, de másrészt azóta, amióta ezt a kritériumot kitaláltam, megváltozott az egyetemek finanszírozásának az alapelve is: áttértünk a hallgatói fejkvótarendszerre. Ez pedig még egyszerűbbé is tesz mindent: ha a magyar nyelvű állami egyetem fenn tudja magát tartani a költségvetésből neki a diáklétszám szerint kiutalt pénzből (és a más helyekről elérhető támogatásokból), akkor meg fog élni, ha meg nem, akkor megbukik magától, be sem kell tiltani. A minisztériumnak csak egy dologra kell odafigyelnie: hogy ennek az egyetemnek nem utalhat ki többet annál, mint amennyi az egyetemek működtetésére fordított pénzalap 6,67%-ából megmarad, miután a más állami egyetemeken esetleg szintén magyarul tanuló diákok fejkvótáját levonta belőle, hiszen az már oda ment, és ott is ugyanazt a célt szolgálja. Mi persze örülnénk neki, ha többet is kaphatnánk, de az más szempontból nem lenne egészen jó, mert konfliktuskeltő hatása lenne (egyések nagyon fel lennének háborodva, hogy a mi fiataljaink az ő pénzükön tanulnak, és ezt megengedhetetlennek tartanák rögtön, nem úgy, mint mikor fordítva van), azt pedig, hacsak lehet, meg kell előzni.

(3) Ha valamely nyelvi közösség anyanyelvű egyetemének vagy egyetemeinek összesített diáklétszáma nem éri el az ország összes állami egyetemén tanuló diákok számának az illető nyelvi közösség országos számarányával egyező százalékát, és a különbség elégséges egy önálló egyetem fenntartásához, akkor az illető nyelvi közösségnek újabb állami egyetemhez is joga van.

(4) Ha az illetékes minisztérium úgy dönt, állami egyetemet a 2. bekezdésben meghatározott elégséges szám alatti diáklétszámmal is létre lehet hozni bármelyik nyelvi közösség nyelvén.

Erre már csak azért is szükség van, mert – ha jól végiggondoljuk – enélkül az állami egyetemi oktatási hálózatot nem lehetne fejleszteni.

(5) Az 1. bekezdésben foglaltakkal kapcsolatos igényüket az illető nyelvi közösségek az illetékes minisztériumnak jelentik be, amely a bejelentés nyomán köteles a bejelentett igényeknek megfelelő döntést meghozni és végrehajtani.

59. cikk – (1) A nyelvi közösségek tagjainak joguk van az anyanyelvű posztgraduális képzéshez, ha úgy igénylik.

(2) A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy a különböző didaktikai fokozatokat és tudományos címeket anyanyelvükön szerezzék meg.

i) A közművelődésben

60. cikk – A nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy

(a) a közművelődésben szabadon használják anyanyelvüket;

(b) megismerjék, megtartsák, fejlesszék és továbbhagyományozzák nyelvi közösségük anyanyelvű kultúráját.

61. cikk – (1) A két- vagy többnyelvű helyi közigazgatási egységekben az ott élő jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, az állami közművelődési intézmények (színházak, bábszínházak, népi együttesek stb.) a helyi lehetőségeknek megfelelően biztosítsák számukra az anyanyelvű műsorokat önálló kulturális intézmények, tagozatok, csoportok vagy más helységi társulatok és együttesek rendszeres vendégszerepeltetése révén, a bejelentett igények szerint.

(2) Ezt az igényüket a jogképes nyelvi közösségek tagjai az illetékes közművelődési intézményeknél jelentik be, amelyek a bejelentés nyomán kötelesek a bejelentett igénynek megfelelő intézkedéseket megtenni.

Aligha lehet mindig és mindenütt gyakorlatba ültetni, mert erre sehol sincs elég pénz, de legalább az ehhez való jogot biztosítani kell.

j) A tömegkommunikáció terén

62. cikk – A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak,

(a) a közszolgálati tömegkommunikációs csatornák révén anyanyelvű szolgáltatásokban részesüljenek;

(b) anyanyelvükön információkat közvetíthessenek, és hozzájuthassanak a számukra szükséges információkhoz.

63. cikk – (1) A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, a közszolgálati rádió és televízió központi és körzeti stúdiói rendszeresen, az igények szerint naponta, hetente vagy havonta biztosítsák számukra az anyanyelvű műsorokat, számarányuknak megfelelő arányú adásidőben.

Mivel itt a közszolgálati adókról van szó, amelyeket szintén az állami költségvetésből finanszíroznak, akárcsak a felsőoktatást, itt is a méltányosságnak ugyanaz az elve érvényesül, mint

amelyről fentebb az egyetemalapítással kapcsolatban volt szó.

(2) A központi adók esetében az adásidőt az illető nyelvi közösség országos számaránya szerint, a körzeti adók esetében pedig az illető adó szórás körébe eső terület összlakosságához viszonyított számaránya szerint kell megállapítani.

(3) Ha valamely nyelvi közösség nem tart igényt külön adásidőre, joga van ahhoz, hogy előzetes megegyezés alapján bármely más nyelvi közösség adásidejével együtt közvetítsenek számára anyanyelvű műsorokat, illetve hogy adásidejéről valamely más, általa megválasztott nyelvi közösség javára lemondjon.

Tudniillik ezt neki nem kiutalják valakik, hanem ez az övé, mert abban az ő pénze van, és azt tehet vele, amit jónak lát.

(4) Ha valamely nyelvi közösség semmilyen igényt sem jelent be az anyanyelvű műsorok sugárzásával kapcsolatban, a rá eső adásidőt az országos nyelvi többség nyelvén sugárzott műsorok adásidejéhez kell hozzáadni.

(5) Az 1. bekezdésben foglaltakkal kapcsolatos igényüket az illető nyelvi közösségek az Audiovizuális Kommunikáció Országos Tanácsának jelentik be, amely a bejelentés nyomán köteles meghozni a bejelentett igénynek megfelelő döntést. A végrehajtásért a Rádió és Televízió elnökei felelnek.

A 4. bekezdés ellenkezni látszik a privilégiummentesség elvével, de talán megbocsátható, hiszen ezt az időt nyelvhez nem köthető műsorokkal – pl. koncertekkel – is ki lehet tölteni. Azt nem tartottam volna jó megoldásnak, hogy a nem igényelt adásidőt ismét számarányosan osszuk fel, mert bár méltányosabb és következetesebb volna, azt eredményezné, hogy egy-egy nemzeti közösség elvileg számarányán felüli arányban juthatna adásidőhöz, ami állandó elvi vitákra adhatna alkalmat, noha a gyakorlatban majdnem ugyanazt jelentené, mint a fenti megoldás, hiszen annak a kevés felszabaduló adásidőnek 90%-át mindenképpen a nyelvi többségnek kellene juttatni, a fennmaradó 10%-on pedig nem is volna érdemes osztozkodni.

Ez a törvénycikk így is egyike lenne a legnehezebben elfogadtathatóknak, pedig ha még változtatás nélkül fogadnák is el, a nyelvi többség akkor is 90,68%-át igényelheti az adásidőnek, tehát alapjában véve nem panaszkodhat. Másik nyelvi előnye a nyelvi többségnek a nyelvi kisebbségekkel szemben az, hogy a 137. cikk előírja, hogy az állam anyagilag támogatja a nyelvi kisebbségek nyelvén sugárzott tévéműsorok román nyelvű feliratozását. A román nyelvű feliratozás e törvénytervezet szerint nem kötelező, de mert mindegyik kisebbségnek érdeke, hogy az általa forgalmazott információ minél szélesebb körben hozzáférhető legyen, várható, hogy ha a szükséges anyagi támogatást megkapja, mindegyik él ezzel a lehetőséggel. Ezáltal viszont olyan helyzet teremődik, hogy a román tévénéző a valamely nyelvi kisebbség nyelvén sugárzott műsorok esetében is anyanyelvű szolgáltatáshoz jut, míg a többi nyelvi kisebbség nem. Pedig az igazi egyenlőség az volna, ha minden műsort – a román nyelvűt is – mindegyik kisebbségi nyelven feliratozni lehetne, ami viszont gyakorlatilag megoldhatatlan. Ez a körülmény tehát bizonyos mértékben kiemelt státust biztosít a román nyelvnek, mert ez a nyelv itt úgy is érvényesül, mint a különböző nyelvi kisebbségek közötti kommunikációban igénybe vett lingua franca. (Ez egyébként

amúgy is így van.)

És van még valami, ami talán a legfontosabb különbség a nyelvi többség, illetve a nyelvi kisebbségek helyzetében, noha nem privilégiuma a nyelvi többségnek, csak nagy számarányából származó helyzeti előnye: éppen az, ami a fogyasztó szempontjából nézve szinte az egyedüli érzékelhető dolog. A műsorfogyasztó ugyanis nem százalékokat hallgat a rádióban vagy néz a tévében, hanem abszolút óraszámokban mérhető mennyiségű anyanyelvű műsorokat. És míg a román anyanyelvű műsorfogyasztó a teljes adásidő 90,68%-ában élvezheti az anyanyelv előnyeit, a magyar például csak ennek 6,67%-ában teheti ezt. Az igazi egyenlőség nyilvánvalóan az volna, ha a magyar, német, szlovák stb. anyanyelvű műsorfogyasztó ugyanannyi órás anyanyelvű szolgáltatásban részesülhetne, mint a román. Ez azonban – állami alapokból finanszírozott közszolgálati rádióról és tévéről lévén szó – az anyagi háttér szempontjából méltánytalan és konfliktuskeltő hatású lenne. Tudomásul kell tehát venni – és nemcsak nekünk, hanem a nyelvi többséghez tartozó parlamenti képviselőknek és szenátoroknak is –, hogy a méltányosság elvének a lehető legtökéletesebb és legkövetkezetesebb alkalmazása is (bár a mostani állapotokhoz képest tetemes javulást eredményezne: a két központi közszolgálati tévécsatornán együttesen heti kb. 17–18 óra magyar nyelvű műsoridőt, szemben a mostani nem egészen 5 órával) csak mérsékelni tudná az eleve meglévő hátrányt, de attól még igen messze járna, hogy megszüntesse. Ez ugyanis alighanem a méltányosan nem rendezhető dolgok körébe tartozik, és nagyon is behatárolja – legalábbis mennyiségileg – a kisebbségi nyelvek használatának lehetőségeit ezen a téren. Ezen csak más úton (kisebbségvédelmi intézkedésekkel, valamint esetenként a más országok által sugárzott anyanyelvű műsorok vételének megkönnyítésével) lehet némileg segíteni. (Még csak annyit: aki sokallaná a 17–18 órát, és arra hivatkozna, hogy a tévéműsor egy része úgyis angolul beszél, mert amerikai filmet vetítenek éppen, tehát ezeket ki kell hagyni a kalkulusból, gondolja meg egyrészt azt, hogy annak viszont román nyelvű a feliratozása, másrészt azt, hogy ennyi magyar nyelvű műsoridő esetében már egy-egy magyar filmet is közvetíteni lehetne, és ezt a román tévé néző is nyugodtan megnézhetné, ugyanúgy, ahogy az amerikaiakat, hiszen ennek is lenne román nyelvű feliratozása.)

64. cikk – (1) A nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, megfelelő példányszámban hozzájuthassanak a törvényes feltételek között állami támogatással működő könyvkiadók és szerkesztőségek által kiadott szépirodalmi, valamint tudományos, művészeti, politikai és közéleti tárgyú, eredeti vagy más nyelvekből fordított anyanyelvű publikációkhoz, könyvekhez, folyóiratokhoz, újságokhoz.

(2) Ezt az igényüket a nyelvi közösségek a Művelődési Minisztériumnak jelentik be, amely a bejelentés nyomán köteles meghozni a bejelentett igénynek megfelelő döntést. A végrehajtásért a művelődési miniszter felel.

Ez mára eléggé idejét múlt, azóta az állami kiadókat privatizálták, tehát ha véletlenül megérnénk, hogy ezt a törvénytervezetet valaki szeretné benyújtani a parlamentnek elfogadtatás végett, ezt akkor majd aktualizálni kell az akkori helyzetnek megfelelően.

65. cikk – (1) A kormány nem akadályozza a különböző nyelvi közösségek nyelvén más országokban megjelenő könyvek, folyóiratok, újságok, hanglemezek, filmek, videokazetták behozatalát és hazai terjesztését az illető nyelvi közösségek szükségleteinek megfelelő példányszámban, és megkönnyíti az ilyen nyelvű sajtótermékek postai forgalmát.

(2) A hatóságok az információ szabad áramlásának elve alapján nem akadályozzák e kiadványok áthozatalát az országhatáron.

66. cikk – (1) A jogképes nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, a közkönyvtárakban biztosítsák számukra a megfelelő számú és tematikai változatosságú anyanyelvű könyv- és folyóirat-ellátást.

(2) Ezt az igényüket az illető jogképes nyelvi közösségek tagjai az illetékes igazgatóságon jelentik be, amely a bejelentés nyomán megteszi a megfelelő intézkedéseket.

Sajnos nincs rá pénz, hogy ez csakugyan jól működjék, de legalább a meglévő kevés elköltésekor legyenek erre tekintettel az illető intézmények.

k) Az egyházi életben

67. cikk – (1) A nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy az egyházi életben szabadon használják anyanyelvüket.

(2) Minden helyi közigazgatási egységben az ott élő helyi nyelvi közösségek tagjainak joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, felekezetiük szerint biztosítsák számukra az anyanyelvű egyházi szertartást.

(3) Ezt az igényüket az illetékes egyházi hatóságnál jelentik be, amely a bejelentés nyomán köteles a bejelentett igénynek megfelelő intézkedéseket megtenni.

Erre valószínűleg sokan azt mondanák, a iasi-i római katolikus püspökség pedig biztosan, hogy ez durva beavatkozás az egyházak életébe. Itt azonban nyelvi emberi jogokról van szó, és ez fölülte áll az egyháznak mint intézménynek. (Annak nem, amit az egyházak amúgy hirdetnek, de ha azt komolyan is vennék, akkor maguktól kellene tegyék éppen azt, amit ez a törvénycikk előír.) Másrészt sehol a világon egyház nem működik úgy, hogy az állami törvényektől teljesen független lenne, Romániában sem: például az egyházi esketési szertartást sem lehet addig megtartani, amíg az összeesketendők be nem mutatják a polgári anyakönyvi hivatal által kiállított bizonyítványt arról, hogy ők már az állam törvényei szerint házastársak.

C) Az etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos egyéb jogok

68. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz,

hogy megismerjék történelmüket, ápolják, gyarapítsák és továbbhagyományozzák anyanyelvüket, kultúrájukat és hagyományaikat.

(2) Ennek érdekében az egyes etnikai/nyelvi közösségek anyanyelvű oktatási-nevelési intézményeiben megfelelő óraszám keretében biztosítani kell számukra az illető etnikai/nyelvi közösség népismeretének, történelmének és kulturális nemzetük történelmének, kulturális hagyományainak és értékeinek megismerését.

69. cikk – (1) Az állam támogatja az egyes etnikai közösségek kultúrájának ápolását, e kultúrák tárgyi emlékeinek feltárását, gyűjtését, közgyűjtemények alapítását és gyarapítását.

(2) A törvény védi az etnikai közösségek kultúrájához és történelméhez tartozó vagy ezekhez kapcsolódó objektumokat, műemlékeket és emlékműveket, hagyományos építészeti emlékeket, közgyűjteményeket és az anyagi kultúra más elemeit.

(3) A törvény tiltja és bünteti ezek megrongálását, eredeti helyükről való elmozdítását vagy más módon való felszámolását, valamint minden olyan kísérletet, amelynek célja vagy eredménye ezen objektumoknak az illető etnikai közösség történelmére vagy kultúrájára utaló jegyeitől való megfosztása.

(4) A 2. bekezdésben felsorolt létesítményeken bármilyen módosítás csak az illető etnikai közösség tagjainak előzetes beleegyezésével eszközölhető.

70. cikk – (1) Az etnikai közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy különféle rendezvények keretében, valamint művészi alkotások, szobrok, festmények vagy emléktáblák elhelyezésével megtiszteljék és megörökítsék az olyan személyiségek emlékét, akik etnikai közösségük, illetve kulturális nemzetük életében kimagasló érdemeket szereztek, ha ezek nem sértőek más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek számára.

(2) Az etnikai közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy etnikai identitásukkal kapcsolatos rendezvényeiket és ünnepeiket szabadon és zavartalanul megtartsák, és szabadon használják kulturális nemzetük szimbólumait.

71. cikk – A nyelvi közösségekhez tartozó személyek szabadon megtarthatják, szóban és írásban korlátozás nélkül használhatják a különböző romániai tájegységek, települések és más földrajzi objektumok anyanyelvi elnevezését.

72. cikk – Az utcák és terek hivatalos nevének megválasztásakor figyelembe kell venni az egyes jogképes etnikai közösségek számarányát, és biztosítani kell, hogy arányos számban nevezzenek el utcákat és tereket az egyes etnikai közösségek, illetve kulturális nemzetük jeles személyiségeiről. Hivatalos névként csak olyan választható, amely egyetlen etnikai/nyelvi közösség számára sem sértő.

73. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségek szabadon megtarthatják és használhatják az utcák és terek saját nyelvi és kulturális hagyományaik szerinti nevét a hivatalos név mellett, ha ezek nem sértőek más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek számára.

(2) A jogképes etnikai/nyelvi közösségeknek joguk van ahhoz, hogy ha erre igényt tartanak, ezeket mint nem hivatalos elnevezéseket a hivatalosan használt nevek mellett utcanévtáblákon is feltüntethessék.

(3) Kettős utcanevek használata esetén a hivatalos nyilvántartásokban, valamint a postai címzésben a hivatalos elnevezés használandó.

(4) A 2. bekezdésben foglaltakkal kapcsolatos igényeiket az illető jogképes etnikai/nyelvi közösségek a helyi tanácsnál jelentik be. A helyi tanács a bejelentés nyomán az igénylésnek megfelelően köteles elrendelni a szükséges intézkedés megtételét. A végrehajtásért a polgármester felel.

Ezt talán fölöslegesnek vélheti valaki, pedig nem az. Ha például Kolozsváron a magyarok a 15. századtól mostanáig *Farkas utcá*-nak hívnak egy utcát, és egyszer csak megjelenik és hivatalos nevévé válik egy másik név, esetünkben a *Kogălniceanu utca*, akkor itt nem a kolozsváriak által használt magyar nyelv változott meg, amely szerint ennek az utcának *Farkas utca* a neve, hanem egy másik neve is lett az utcának, amelyet egy másik nyelvi közösség választott neki, elsősorban természetesen a maga számára. Ezt a jogát pedig el kell ismerni neki is. A magyarok számára ilyenkor nem annyira az új név a sérelmes, hanem az, hogy a régi lekerült az utcanévtábláról. Miért ne maradhatna hát ott az is, esetleg más alapszínre írva? Erre elsősorban az emberek jó közérzete és ennek folytán a konfliktus-megelőzés szempontjából van szükség, de idegenforgalmi látványosságként sem utolsó dolog, ebből még anyagi haszna is származhatna egy városnak, miközben senkinek sem okoz kárt. Képzeljük csak el Segesvárt úgy, hogy régi utcáinak sarkán mindenütt ott van feltüntetve annak hagyományos szász neve is! (Ennek ráadásul Európában ma még divatja is van helyenként.)

74. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy vallásukat szabadon gyakorolják, beleértve a vallási kegytárgyak beszerzését, birtoklását és használatát, valamint az anyanyelvű felekezeti iskolákban való tanulás jogát.

(2) Az etnikai közösségekhez tartozó személyeknek joguk van ahhoz, hogy saját vallásuk hagyományai szerint válasszák meg a hivatalos munkaszüneti napnak minősülő egyházi ünnepek dátumát.

75. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek, valamint az etnikai/nyelvi közösségek egyházainak, szervezeteinek és társaságainak joguk van arra, hogy anyanyelvű felekezeti, illetve magántanintézeteket létesítsenek és tartsanak fenn.

(2) A felekezeti oktatást az állam és részarányosan a helyi közigazgatási hatóságok finanszírozzák, a magán tanintézeteket pedig támogatják.

A 74–75. cikk már igazából nem a nyelvi, nem is az etnikai, hanem a vallási közösségek jogairól

szól. Tekintettel azonban arra, hogy térségünkben az etnikai és a vallásfelekezeti szerinti hovatartozás sok esetben elég szoros korrelációt mutat, ennek itt is helye van.

76. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek az Alkotmány 37. cikke alapján és annak betartásával, valamint e törvény 30. cikke értelmében joguk van ahhoz, hogy igényeik és szükségleteik szerint különböző társadalmi, politikai, gazdasági, szociális, tudományos, egyházi, kulturális és sportegyesületekbe, érdekvédelmi szervezetekbe és pártokba tömörüljenek, ilyen intézményeket hozzanak létre, ezeket fenntartsák és ezek tevékenységében részt vegyenek.

(2) Ilyen egyesületeik és szervezeteik létrehozásakor az illető etnikai/nyelvi közösségek tagjai szabadon eldönthetik, hogy ezek működtetése és belső adminisztrálása során melyik nyelv lesz az illető intézmény munkanyelve, illetve hogy különféle rendezvényeiken és összejöveteleiken melyik nyelvet használják.

(3) Tilos az ilyen egyesületek és szervezetek hivatalos bejegyzését ahhoz a feltételhez kötni, hogy az illető egyesületnek vagy szervezetnek más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek is tagjai legyenek.

A 2. bekezdés egy korábbi változatában az állt, hogy azt dönthetik el szabadon, „hogy ezeknek más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek tagjai lehetnek-e vagy nem”. Megváltoztattam, mert ez sok nehezen kezelhető problémát vet fel, és elvileg lehetőséget adhat az olyan gyakorlatra, amely már diszkriminációnak minősül. A munkanyelv és a nyilvánosság előtt használt nyelv szabad megválasztásához viszont joguk kell hogy legyen, ez pedig az esetek többségében egymagában is elég ahhoz, hogy elejét vehessük annak, hogy például az RMDSZ-t úgy lehessen felszámolni, hogy belép oda kétannyi iránta nem nagyon jó szándékkal viseltető román személy, mint ahány magyar tagja van. (Ez a veszély ugyan biztosan nem fenyegeti az RMDSZ-t, de mint elvi lehetőséggel számolni kell vele.) Ezzel a változtatással az is ki van zárva, hogy az ilyen szervezetek működésének bárki is feltételeként szabhatná meg azt, hogy munkanyelvükként és összejöveteleiken az országos hivatalos nyelvet használják.

77. cikk – (1) A 76. cikkben felsorolt intézmények és szervezetek anyagi forrásai:

- (a) az állami költségvetés;
- (b) saját bevételek;
- (c) alapítványi támogatás;
- (d) különböző szervezetektől kapott támogatás;
- (e) adományok;
- (f) más, jogszabályba nem ütköző források.

(2) A 76. cikkben felsorolt intézményeket és szervezeteket Románia törvényeinek betartásával anyagilag külföldi szervezetek, alapítványok és magánszemélyek is támogathatják. A nonprofit céllal nyújtott adományok vámmentesek.

78. cikk – A 76. cikkben megnevezett egyesületeknek és szervezeteknek joguk van ahhoz, hogy a törvényes előírások betartásával

(a) szabadon és minden akadályozás nélkül kapcsolatokat tartsanak fenn kulturális nemzetük más országokban működő hasonló jellegű egyesületeivel és szervezeteivel;

(b) ezekkel az együttműködés különböző formáit építsék ki és tartsák fenn.

79. cikk – Az állam támogatja az egyes etnikai közösségek és a hozzájuk tartozó személyek kapcsolattartását kulturális nemzetük más országokbeli tagjaival. Ennek megfelelően

(a) az állam támogatja a román etnikai közösség személyi és intézményi kapcsolatainak erősítését a határokon túli románokkal azok etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának megtartása és fejlesztése végett, az illető országok törvényeinek tiszteletben tartásával;

(b) az állam elismeri más államok jogát ahhoz, hogy támogassa azokat a személyi és intézményi kapcsolatokat, amelyeket az illető országok állampolgárai kulturális nemzetük Romániában élő etnikai közösségével tartanak fenn az illető etnikai közösség etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának megtartása és fejlesztése végett, Románia törvényeinek tiszteletben tartásával, és támogatja e kapcsolatok kiépítését.

Az a. bekezdés majdnem szó szerint az Alkotmány 7. cikkéből van kimásolva, azzal a kis különbséggel, hogy ott általában van szó a kapcsolatok erősítéséről, itt viszont a román etnikai közösség kapcsolatainak erősítéséről van szó, mert ez így korrekt. Más romániai etnikai közösségeknek itt nincs mit keresniük, mert ez nem őrájuk tartozik. Sőt célszerű és méltányos lenne úgy lebontani tovább, hogy ha a határokon túli románok támogatására az állami költségvetésből nagyobb pénzüsszeget különítünk el, akkor ennek 89,45%-át fordítsuk csakugyan erre a célra (mert ennyi a román etnikai közösség országos számaránya 2002-ben, tehát az adófizetői hozzájárulása is ennek az összegnek a létrehozásához), a többit pedig számarányosan juttassuk vissza a többi etnikai közösségnek, illetve adjuk hozzá ahhoz a pénzalaphoz, ami kisebbségvédelmi intézkedésekre van félretéve.

A b. bekezdés pedig azért méltányos, mert ha az a. tartalmát komolyan vesszük, akkor egyben feltételezzük és el is várjuk, hogy más államok elismerjék Romániának ehhez való jogát, tehát igen helyes és méltányos, ha Románia is elismeri más államok hasonló jogát. (Hogy azokban az országokban a ténylegesen erre fordítandó pénzalapot hogyan határozzák meg, az már nem a mi dolgunk.)

80. cikk – (1) Az etnikai közösségek politikai pártjainak és szervezeteinek joguk van ahhoz, hogy az ország törvényeinek tiszteletben tartásával kapcsolatokat építsenek ki és tartsanak fenn más országok politikai pártjaival.

(2) Az 1. bekezdés nem értelmezhető úgy, hogy más országok politikai pártjainak joguk volna valamely etnikai közösség politikai pártjainak vagy szervezeteinek politikai döntéseibe beleszólni vagy ezeken belül bizonyos politikai opciókat támogatni más opciók ellenében.

A 2. bekezdés szigorú betartása nagy jótétemény lenne, elsősorban a konfliktus-megelőzés szempontjából.

D) Az önadminisztráló etnikai közösségek

81. cikk – Önadminisztráló etnikai közösség az az etnikai közösség, amely anyagi és személyi potenciálja alapján vállalja és igényt tart arra, hogy a jelen törvény 30. cikkében megjelölt területeken és feltételek között a közösség életének különböző területeit minden tekintetben maga adminisztrálja, és ezt a státust e törvény előírásainak megfelelően elnyerte.

82. cikk – (1) Minden etnikai közösségnek joga van ahhoz, hogy ha erre igényt tart, önadminisztráló etnikai közösségi státusa legyen.

(2) Ezt az igényt az illető etnikai közösség választott képviselői révén a Parlamentnek jelenti be, amely külön törvényben biztosítja az illető etnikai közösség számára az önadminisztráló etnikai közösségi státust.

83. cikk – Az önadminisztráló etnikai közösség kidolgozza saját Statútumát, amelyet köteles a Parlamentnek benyújtott igénybejelentéshez csatolni tudomásulvétel végett. A Statútum alkotmányosságát az Alkotmánybíróság bírálja el.

84. cikk – Az önadminisztráló etnikai közösség anyagi forrásaival kapcsolatos kérdéseket külön törvény szabályozza.

A 81–84. cikk nem okvetlenül fontos ahhoz, hogy az emberek etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos jogai valóban biztosítva legyenek. Csakis akkor van értelme, ha egészen biztosak vagyunk abban, hogy például mi, magyarok a gyerekeink oktatását valóban jobb körülmények között tudnánk megszervezni, és jobban, mint ahogy azt az illetékes minisztérium teszi. Mivel én ebben őszintén szólva nem nagyon hiszek, úgy látom, hogy ezeknek a cikkeknek inkább elvi, semmint gyakorlati jelentőségük van. (Aki úgy véli, hogy nincs igazam, gondoljon csak arra, hogy miután többször is hallottam azt az RMDSZ-ben, hogy nekünk annyi kiváló szakemberünk van minden téren, hogy bármikor ki tudnánk állítani akár egy teljes kormányt is, mikor tényleg oda került a sor, hogy egy-egy államtitkári funkcióba embert kellett találni, már ez is mekkora gondot okozott.) Ha e törvény többi rendelkezését valóban mindenki betartja hiánytalanul, akkor a végeredmény nem lehet rosszabb annál, mint ha mi magunk vesszük a nyakunkba egy ilyen nehéz dolog teljes adminisztrálásának terheit. Ez ugyanis azt jelentené, hogy a minisztérium többé nem foglalkozna a magyar nyelvű oktatás megszervezésével, sem a tanfelügyelőségek, hanem megkapnánk a költségvetésből erre fordítható pénzalap számarányosan ránk eső részét, és teljesen ránk lenne bízva, hogy a feladatot végezzük el, tovább pedig a minisztérium már csak arra figyelne, hogy amit csinálunk, az legyen kompatibilis a román oktatási rendszer egészével, és a hatályos törvények szerint működjenek. (A törvényhozó azonban valószínűleg nehezen szánna rá magát, hogy egy ilyen megoldást elfogadjon, mert nem tudja, hogy az oktatási rendszer gyalázatosan rossz működtetéséhez nekünk nincs szükségünk a minisztériumra, ezt magunk is meg tudnánk oldani jó sok

fáradtsággal és a jobb helyre is fordítható energiáink erre való lekötésével.) Ezek a rendelkezések tehát inkább csak azért vannak itt, hogy a törvény ennek elvileg biztosítsa a lehetőségét, mert végül is miért ne lehetne joga egy etnikai közösségnek erre is, ha valóban megvannak hozzá az emberi erőforrásai?

Volt, aki az *önadminisztráló*-t autonómnak értette, és azt hitte, hogy azért nem így írtam, mert féltem ettől a szótól, és azt reméltem, hogy akkor azok, akiket az autonómiával ki lehetne kergetni a világból, nem fogják megérteni. Pedig nem ezért írtam így, ennyire naiv nem lehettem volna. Hanem azért, mert az autonómiáról nem ez a négy cikk szól, hanem az összes többi, és akkor is arról szól ez az egész törvénytervezet, ha ez a négy cikk elmaradna belőle. De nem elvek kinyilatkoztatásának és bizonyos szóhasználat legitimálásának formájában szól róla, hanem úgy, hogy részleteiben leírja, hogyan is néz ki működése közben ez az autonómia ezen a téren, és milyen az a működés, amittől a végeredmény már nem is autonómia lesz, mert egy kicsit még annál is több, bárminek neveznénk is, vagy akár ha meg sem nevezzük.

IV. FEJEZET

Az etnikai/nyelvi kisebbségek és az ezekhez tartozó személyek jogai. Kisebbségvédelmi rendelkezések

85. cikk – Az esélyegyenlőség minél nagyobb mértékű megvalósítása érdekében, az etnikai/nyelvi kisebbségek kisebb lélekszámából adódó, elkerülhetetlen hátrányok kompenzálása végett az állam az Alkotmány 6. cikke értelmében kisebbségvédelmi intézkedésekkel is támogatja az etnikai/nyelvi kisebbségek etnikai/nyelvi identitásának megőrzését és fejlesztését.

86. cikk – A kormány az állami költségvetésből külön pénzalapot különít el kisebbségvédelmi célokra, amelyből

(a) kipótolja az etnikai/nyelvi kisebbségek oktatási és kulturális intézményeinek működtetésére fordított kiadásokat, elsősorban a kis lélekszámú etnikai/nyelvi kisebbségek esetében, ha a megfelelő minisztériumok által ezekre fordítható pénzalap nem elég;

(b) támogatja az etnikai/nyelvi kisebbségek felekezeti iskoláit.

87. cikk – Az állam elősegíti azon országok rádió- és televízióadásainak vételét, amelyek a nyelvi kisebbségek nyelvén sugároznak műsorokat.

88. cikk – Az állam

(a) biztosítja a nyelvi kisebbségek anyanyelvű oktatásához szükséges pedagógusok anyanyelvű képzését mind az állami, mind a felekezeti vagy magán tanintézetek számára;

(b) támogatja a nyelvi kisebbségek nyelvén történő oktatásban a más országokból érkező oktatók vendégtanári alkalmazását Romániában;

(c) megkönnyíti a nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek külföldön, anyanyelvű

tanintézetekben szerzett diplomáinak hazai elismerését.

Mivel ez nem kisebbségi törvény, a kisebbségekkel csak ez a négy ártatlan cikk foglalkozik benne. A többi egyaránt vonatkozik kisebbségre és többségre.

V. FEJEZET

Az etnikai/nyelvi közösségen kívüli személyek jogai

89. cikk – (1) A törvény megengedi, hogy ahol erre megvannak a feltételek, az etnikai/nyelvi közösségen kívüli személyek az iskolai oktatásban tantárgyként tanulhassák anyanyelvüket és kultúrájukat.

(2) Az ilyen nyelvek és kultúrák oktatóinak fizetését az állam biztosítja.

A definíció értelmében ez csak román állampolgárokra vonatkozik. Ennél többet sajnos nemigen tehetünk értük. (A minden állampolgárra érvényes szabályok azonban természetesen rájuk is azok.)

VI. FEJEZET

Kötelességek

90. cikk – Románia minden állampolgárának, akár hozzátartozik valamely etnikai/nyelvi közösséghez, akár nem, ugyanazok a kötelességei. Minden állampolgár köteles

(a) tiszteletben tartani az Alkotmány és az ország törvényeinek előírásait;

(b) ezeket a gyakorlatban betartani és jóhiszeműen alkalmazni.

Ezt mondani sem kellene, de általában, mikor a kisebbségek jogairól van szó, az szokott lenni a válasz, hogy mindig csak a jogainkat emlegetjük, de a kötelességeinket bezzeg nem. Pedig a kisebbségeknek semmiféle sajátos kötelességeik nincsenek az általános állampolgári kötelességeken kívül, ezért egy kisebbségi törvényben a kötelességekről szóló fejezetnek biztosan nincs is helye. Itt viszont van, mégpedig azért, hogy ezt egyszer s mindenkorra világossá tehesük mindenki számára.

VII. FEJEZET

Az etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos jogok gyakorlásának módja és intézményi formái

Az elején azt mondtam, hogy ez a törvénytervezet tulajdonképpen az én programom. Ez elsősorban az I–VI. fejezetben foglaltakra vonatkozott, ez az a rész, amiből nehezen lennék hajlandó bármit is elengedni (ha mégis muszáj lenne, akkor legkevésbé a 81–84. cikk kihagyását sajnálnám). Ami itt következik, az már arra való, hogy azt szabályozza, hogyan, milyen intézményi formában lehet ezeket a jogokat a gyakorlatban ténylegesen működtetni. Valószínűleg több formáját is lehetne találni annak, hogy ezek garantáltan jól működjenek mindig és mindenütt, és ha valaki az alábbiánál bármilyen

szempontból jobbat tud ajánlani, abba nagyon szívesen belemegyek. Magam azért szabályoztam úgy, mert jobbat nem tudtam olyat kitalálni, hogy biztos legyek benne, hogy az emberek jogaiból semmi nem fog kézen-közön elsikkadni.

A) A joggyakorlással kapcsolatos igények kifejezésére és bejelentésére vonatkozó rendelkezések

91. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségek tagjainak kizárólagos joga, hogy etnikai/nyelvi identitásukkal kapcsolatos jogaik gyakorlása során

(a) e törvény előírásainak betartásával szabadon megfogalmazzák és kinyilvánítsák igényeiket;

(b) igényeiket választott képviselőik révén az illetékes intézményeknek, szervezeteknek és fórumoknak bejelentésük.

(2) A törvény megtilt minden olyan kísérletet, amelynek célja, hogy az etnikai/nyelvi közösségek tagjait megfogalmazott igényeik megváltoztatására kényszerítse bármilyen formában, vagy rájuk ilyen céllal nyomást gyakoroljon. Tilos bárkit is opciója miatt zaklatni vagy nyilvánosan megbélyegezni.

a) Az etnikai/nyelvi identitás igazolása

a. változat:

92. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos jogaik gyakorlása során a jelen törvény által meghatározott esetekben az állampolgároknak igazolniuk kell etnikai/nyelvi identitásukat.

(2) Ennek érdekében a polgármesteri hivatalok az állampolgárok kérésére etnikai/nyelvi identitási igazolványt bocsátanak ki számukra.

93. cikk – (1) Minden olyan állampolgárnak, aki a parlamenti választásokon is élhet választójogával, joga van ahhoz, hogy kérésre állandó lakóhelyén a helyi közigazgatási hatóságok kiállítsák számára az etnikai/nyelvi identitási igazolványt.

(2) Minden állampolgárnak csak egy etnikai/nyelvi identitási igazolványa lehet.

(3) Az etnikai/nyelvi identitási igazolvány formája országosan azonos, és a következőket tartalmazza:

(a) az igazolvány száma és kiállításának dátuma;

(b) a család- és utónév;

(c) a születés helye és ideje;

(d) egy „Nemzetiség”, illetve „Anyanyelv” üres mező, amelyeket az igazolvány átvétele után az illető személy maga tölt ki, ha részt kíván venni a jelen törvény által előírt választásokon

és népszavazásokon.

(4) A helyi közigazgatási hatóságok nyilvántartást vezetnek a kiállított etnikai/nyelvi identitási igazolványokról.

A nyilvántartás azért szükséges, hogy egyazon személy ne kérhessen többet is magának.

94. cikk – Az etnikai/nyelvi identitási igazolvány nem használható személyi igazolványként, és felmutatása csak a jelen törvény által meghatározott esetekben követelhető. Más esetekben tilos bárkitől is bármilyen körülmények között elkérni etnikai/nyelvi identitási igazolványát.

b. változat [az eljárást nagyon leegyszerűsítő változat arra az esetre, ha csakugyan lesznek választói igazolványok]:

92. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos jogaik gyakorlása során a jelen törvény által meghatározott esetekben az állampolgároknak igazolniuk kell etnikai/nyelvi identitásukat.

(2) Ennek érdekében a választói igazolványok egy „Nemzetiség”, illetve „Anyanyelv” üres mezőt is tartalmaznak, amelyeket az igazolvány átvétele után az illető személy tölt ki, ha részt kíván venni a jelen törvény által előírt választásokon és népszavazásokon.

A b. változat esetén a 93. és 94. cikk törlendő, a további (újraszámozott) cikkekben pedig az „etnikai/nyelvi identitási igazolvány” kifejezés „választói igazolvány”-ra cserélendő.

Azóta lett választói igazolványunk, de nem írhatjuk rá, hogy mi a nemzetiségünk és az anyanyelvünk, mert mikor a parlament meghatározta a formáját, nem gondolt az én törvénytervezetemre.

Az etnikai/nyelvi identitási igazolvány gondolatát Eckstein-Kovács Péter szenátor úr és kedves barátom soha nem fogja nekem megbocsátani. Pedig én úgy látom, hogy amikor valamilyen kollektív jogot gyakorlunk, aminek legjellegzetesebb formája az, hogy szavazással döntünk közösen valamiről, akkor elengedhetetlen, hogy pontosan és igazolhatóan csakis azok vehessenek részt az illető döntésben, akik erre törvény szerint jogosultak. Azért van például választói igazolványunk is, mert a parlamenti választásokon sem szavazhat bárki, csak akit a törvény erre feljogosít, és ezt igazolni is tudja valamivel. Ha ez nincs jól szabályozva, akkor abból csak olyan zűrzavar és áldatlan helyzet keletkezhet, mint amelyet a magyarországi kisebbségi törvény alkalmazása produkál időnként, amikor is nem lehet pontosan tudni, hogy például a román önkormányzat tényleg a románok, vagy pedig a mások szavazatai alapján állt-e össze, mert ott bárki szavazhat a kisebbségi önkormányzati jelöltekre is. Az ilyen kellemetlenségeket előre látva és az egész rendszer működésének tisztasága érdekében én kezdettől fogva úgy láttam, és igenis úgy látom ma is, hogy ezt más módon, mint etnikai/nyelvi identitási igazolvánnyal, illetve a választói igazolványon az illető személy által feltüntetett két bejegyzéssel, amelynek alapján igazolhatja, hogy csakugyan ahhoz a nyelvi, illetve etnikai közösséghez tartozik, lehetetlenség megoldani.

Az etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos adatok védelmét persze magam is fontosnak látom, éppen ezért van úgy szabályozva az egész, hogy még ha külön kérni kell is ilyen igazolványt, a nemzetiséget és

anyanyelvet még az igénylő lapon se kelljen feltüntetni. A választói igazolványról szóló változatban pedig még egyszerűbb a helyzet. Egyik esetben sem keletkezik semmiféle nyilvántartás sehol arról, hogy ki milyen nemzetiségű.

b) Az etnikai/nyelvi közösségek választott képviselői

95. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek tagjai szabad, közvetlen, titkos és időszakos választások során választják meg helyi, regionális és országos szószólóikat, a következőképpen:

- (a) községekben 3 személyt;
- (b) városokban 5 személyt;
- (c) municípiumokban 7 személyt;
- (d) megyékben 7 személyt;
- (e) országos szinten 7 személyt.

Azért szószólók, és nem képviselők (noha amúgy valóban képviselik a közösség érdekeit), mert elsősorban ez a szerepük: továbbítani az illetékeseknek az illető etnikai/nyelvi közösség opcióit az e törvényben számukra biztosított jogok gyakorlását illetően. Nem döntéshozók tehát, mint például a parlamenti képviselők. A döntés joga a közösségé.

96. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek szószólóinak megválasztásakor a jelöltek listájának összeállítása során az etnikai közösségek érdekvédelmi, illetve politikai szervezetei és szövetségei javaslatokat tehetnek, de miután megválasztották őket, az etnikai/nyelvi közösségek szószólói ebben a minőségükben az illető országos, illetve helyi etnikai/nyelvi közösség egészét képviselik a megfelelő szinten, nem az őket jelölő szervezeteket.

97. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek szószólóinak megválasztásakor szavazati joga van minden olyan személynek, aki etnikai/nyelvi identitási igazolványának felmutatásával igazolni tudja az illető országos, illetve helyi etnikai/nyelvi közösséghez való tartozását.

98. cikk – (1) A helyi és országos szószólókat az etnikai/nyelvi közösségek tagjai közvetlenül választják meg, a megyei szószólókat pedig az illető megye megválasztott helyi szószólói.

(2) A választásokat helyi szinten a helyi tanácsok szervezik meg, országos szinten pedig Románia kormánya.

(3) A választási bizottságokat minden etnikai/nyelvi közösség esetében az illető etnikai/nyelvi közösséghez tartozó személyek alkotják. A választások lebonyolításakor, valamint a szavazatok számlálásakor megfigyelői minőségben más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek is jelen lehetnek.

Ez utóbbi főleg a bizalomerősítés és a konfliktus-megelőzés érdekében: hogy mások egészen biztosak legyenek benne, hogy ez a közösség csakugyan ezeket az embereket választotta szószólóinak.

99. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségek megválasztott képviselői szószólói igazolványt kapnak, amelynek alapján a megfelelő szintű hatóságok és intézmények kötelesek őket ebben a minőségükben elismerni.

(2) A szószólói igazolványokat a választási eredmények jegyzőkönyvei alapján állítják ki az alábbi hatóságok:

(a) a községi szószólók számára a községi polgármesteri hivatal;

(b) a városi és municípiumi szószólók számára a városi, illetve municípiumi polgármesteri hivatal;

(c) a megyei szószólók számára a megyei tanács titkára;

(d) az országos szószólók számára Románia kormánya.

100. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek helyi, regionális és országos szószólói helyi, regionális, illetve országos szinten képviselik választóik etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos érdekeit. Ebben a minőségükben

(a) bejelentik választóik etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos igényeit a helyi, regionális és országos szintű hatóságoknak és intézményeknek;

(b) érdekegyeztető tárgyalásokat és dialógusokat folytatnak más etnikai/nyelvi közösségek szószólóival, és ezek tartalmáról tájékoztatják választóikat;

Ez nagyon fontos szerepük. Ha valahol interetnikus konfliktus keletkezik két közösség közt, azonnal meg szoktak jelenni az okos emberek, és elmondják, hogy ezt dialógussal kell megoldani. Könnyű ezt mondani, de a mostani helyzetben például ki kellene hogy dialógust folytasson kivel? Jóindulatú idős értelmiségiek összegyűlnek dialógus címén, beszélgetnek mindenről az egy problémán kívül, mert azt szóba se merik hozni, nehogy összevessenek, és utána hazamennek. Semmi sem változhat meg, mert ők nem képviselnek senkit. Így viszont mindenütt lehetne tudni, hogy ez a szószólók dolga, és ők ebben illetékesek is.

(c) figyelemmel követik e törvény rendelkezéseinek betartását az illető szinten;

Ez elsősorban azért lenne nagyon fontos, mert ha van rá ember, akinek az a dolga, hogy helyi szinten állandóan figyelemmel kísérje, mi történik, akkor még idejében elejét lehet venni nagyobb bajoknak.

(d) figyelemmel követik a helyi tanácsok határozatait, és vétójoguk van azokkal a határozatokkal szemben, amelyek ellenkeznének e törvény rendelkezéseivel;

(e) e törvény rendelkezéseinek be nem tartása esetén az illetékes döntéshozó, végrehajtó, illetve igazságügyi szervekhez fordulnak jogorvoslás végett.

101. cikk

a. változat [mely szükségessé tenné az Alkotmány 59. cikke 2. bekezdésének törlését, ami által megszűnne a Képviselőház összetételének felemás, politikai és etnikai elvek szerinti

kialakítása]:

Az etnikai/nyelvi közösségek tagjai által demokratikusan megválasztott országos szószlók közül a legtöbb szavazatot megszerző jelöltnek parlamenti szószlói státusa van a Parlamentben. A parlamenti szószló a törvények elfogadásakor nem szavaz, de vétójoga van a törvényhozás minden olyan döntésével szemben, amely ellenkezne a jelen törvény rendelkezéseivel, nyilvánvalóan sértené az illető etnikai/nyelvi közösség tagjainak etnikai/nyelvi identitásbeli érdekeit, vagy korlátozná ezzel kapcsolatos emberi és szabadságjogait. Vitás esetekben a vétójoggal való élés törvényességéről az Alkotmánybíróság dönt.

b. változat [a kevésbé jó, de az Alkotmány módosítása nélkül az egyedül alkalmazható]:

Az etnikai/nyelvi közösségek tagjai által demokratikusan megválasztott országos szószlók közül a legtöbb szavazatot megszerző jelöltnek parlamenti szószlói státusa van a Parlamentben. Az olyan etnikai/nyelvi közösségek esetében, amelyeknek alacsony számaránya nem teszi lehetővé, hogy az illető etnikai/nyelvi kisebbség az országos parlamenti választásokon parlamenti képviselőhöz juthasson, az illető etnikai/nyelvi közösség parlamenti szószlója az Alkotmány 59. cikke 2. bekezdésének alkalmazásával parlamenti képviselő is egyben. Szószlói minőségében, akárcsak a többi szószlónak, vétójoga van a törvényhozás minden olyan döntésével szemben, amely ellenkezne a jelen törvény rendelkezéseivel, nyilvánvalóan sértené az illető etnikai/nyelvi közösség tagjainak etnikai/nyelvi identitásbeli érdekeit, vagy korlátozná ezzel kapcsolatos emberi és szabadságjogait. Vitás esetekben a vétójoggal való élés törvényességéről az Alkotmánybíróság dönt.

Ezzel el lehetne érni, hogy az etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos jogok érvényesítésének problémáját nagymértékben politikamentessé lehessen végre tenni. Ezeknek a parlamenti szószlóknak összesen egy dolgot kellene tudniuk, de azt nagyon: ismerniük kellene ezt a törvényt, háttértudásként pedig az identitással kapcsolatos emberi jogokra vonatkozó nemzetközi állásfoglalásokat, egyezményeket, előírásokat, és nagyon odafigyelni, milyen döntések születnek éppen a parlamentben. Az RMDSZ-nek pedig teljesen kikerülne a hatásköréből az, hogy ezzel a problémával törődjék, ami csak használhatna a problémamegoldásnak, hiszen politikai pártként ezzel úgysem tudhat eredményesen foglalkozni. Ez nem azt jelenti, hogy aztán már nem is maradna dolga, hiszen a romániai magyaroknak az etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos érdekeiken kívül egyéb érdekeik is vannak, például gazdaságiak, szociálisak, egészségügyiék stb., és azokat ott lehetne képviselni.

c) A joggyakorlással kapcsolatos igények kifejezése

102. cikk – (1) Az etnikai/nyelvi közösségek tagjai helyi, regionális, illetve országos szintű népszavazás útján vagy választott szószlóik révén fejezik ki etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos törvényes jogaik gyakorlására vonatkozó igényeiket.

(2) A jelen törvény elfogadását követő első alkalommal a népszavazás formáját kell alkalmazni.

Ez a konfliktus-megelőzés szempontjából fontos. Ezzel ugyanis el lehetne kerülni, hogy valamely közösség opciójához egy másik közösség tagjai úgy kezdjenek viszonyulni, hogy az embereknek az nem is kellett volna igazán, csak egypár „gőzös fejű” ragaszkodik hozzájuk annyira. Kell hogy lássa mindenki, hogy ezt az emberek igenis így akarják. Nem mindegy az, hogy ennek a törvénynek a működésbe helyezése kiben milyen reakciókat vált ki. Később, miután már egy kicsit be van járva, hogy ez így működik, adott esetben – különösen helyi szinten – már nem annyira fontos a népszavazás, mikor bizonyos dolgokról nyilvánvalóan látszik, hogy az emberek azt úgy szeretnék, ilyenkor elég lehet, ha a helyi szószólók megtanácskozzák a dolgot, egy lakossági fórumon ellenőrzik, hogy jól gondolták-e el, és ha egyértelműen úgy látszik, hogy igen, akkor bejelentik az új igényt vagy egy korábbi igény módosítását.

103. cikk – (1) Az egyes etnikai/nyelvi közösségek népszavazásain szavazati joga van minden olyan személynek, aki etnikai/nyelvi identitási igazolványának felmutatásával igazolni tudja az illető etnikai/nyelvi közösséghez való tartozását, illetve anyanyelvét.

(2) A nyelvhasználattal kapcsolatos igények kifejezésekor az etnikai/nyelvi identitási igazolvány anyanyelvre vonatkozó bejegyzése veendő tekintetbe, más kérdések esetében pedig a nemzetiségre vonatkozó.

104. cikk – (1) A népszavazást helyi szinten a polgármesteri hivatal szervezi meg, országos szinten pedig Románia kormánya.

(2) A népszavazási bizottságokat minden etnikai/nyelvi közösség esetében az illető etnikai/nyelvi közösséghez tartozó személyek alkotják. A szavazás lebonyolításakor, valamint a szavazatok számlálásakor megfigyelői minőségben más etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyek is jelen lehetnek.

B) Intézményi keretek

105. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek és a hozzájuk tartozó személyek jogainak gyakorlati érvényesítése végett az állam biztosítja az ehhez szükséges intézményi kereteket és költségvetési feltételeket.

a) Az oktatási hálózat működtetése terén

106. cikk – A Tanügyminisztérium létrehozza a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Hivatalát, amelynek feladata a nyelvi közösségek anyanyelvén történő oktatás megszervezése, ellenőrzése és összehangolása.

107. cikk – (1) Minden nyelvi közösségnek kizárólagos joga van ahhoz, hogy választott szószólói révén a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Hivatalába maga jelölje ki államtitkári rangú

oktatásügyi főtisztviselőjét, aki felel az illető nyelvi közösség anyanyelvén folyó oktatás megszervezéséért, és a minisztérium szintjén képviseli az illető nyelvi közösség anyanyelvű oktatással kapcsolatos érdekeit.

(2) Előzetes megegyezés alapján ugyanazt a személyt több nyelvi közösség is kijelölheti oktatásügyi főtisztviselőjének, ebben az esetben ez a személy mindegyik őt ezzel megbízó etnikai közösség anyanyelvű oktatásának megszervezéséért felel.

Például el tudnám képzelni, hogy a török és a tatár nyelvi közösség ugyanazt a személyt jelölje ki, hiszen a problémáik nagyon hasonlóak, és kulturálisan is közel állnak egymáshoz. Persze ezt ők tudhatják jobban.

(3) A nyelvi közösségek ezt az igényüket a tanügyminiszternek jelentik be, aki ezt az igényt köteles tudomásul venni, és az illető személyeket kinevezni az illető hivatalba.

(4) Az így kinevezett oktatásügyi főtisztviselőket az illető nyelvi közösségek ehhez való kizárólagos joguk szerint bármikor leváltathatják, illetve más személlyel cseréltethetik fel.

108. cikk – (1) Az egy-egy oktatási ciklusban elsajátítandó minimális tananyag tartalma és mennyisége az ország minden állami iskolájában ugyanaz. Ennek megfelelően az illető oktatási ciklusok elvégzésekor megszerzett bizonyítványok és diplomák egyenértékűek, és az ország egész területén érvényesek, az oktatás nyelvére való tekintet nélkül.

(2) A minimális tananyag tartalmát és mennyiségét az illetékes minisztérium szabja meg a korszerű oktatás követelményeinek megfelelően, a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Hivatalának konzultálásával.

109. cikk – (1) Az oktatás formája nyelvi közösségenként különbözik vagy különbözhet.

(2) Az egyes nyelvi közösségek anyanyelvén folyó oktatás formáinak megválasztása e törvény 30. cikkének értelmében az illető nyelvi közösségek igényeinek megfelelően történik.

Ez olyasmit jelent például, hogy ha az egyik nyelven folyó oktatás úgy van megtervezve, hogy mondjuk ötödik osztályban előírás szerint meg kell tanulnia a gyerekeknek földrajzból, mi az, hogy Ráktérítő meg Baktérítő, és majd a hatodik osztályban fogja megtanulni, hogy a Föld a Nap körül kering, forgástengelye pedig a keringés síkjával 23 és fél fokos szöveget zár be, akkor mások a maguk nyelvén folyó oktatás tanmenetének kialakítása során nyugodtan dönthetnek úgy, hogy a Ráktérítőt meg a Baktérítőt is elég lesz neki majd azután megtanulnia, mikor már tud erről a dőlésszögről, mert úgy tán könnyebben megérti, mi ez. Csak annyi a fontos, hogy mire a nyolcadik osztályt elvégzi, mindezeket tudja és értse.

110. cikk – E törvény 109. cikke értelmében a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Hivatalának, illetve a megfelelő oktatásügyi főtisztviselőknek kizárólagos hatáskörébe tartoznak a következők:

(a) a megfelelő tantervek kidolgozása, illetve jóváhagyása az egyes nyelvi közösségek

anyanyelvű oktatása számára a 108. cikk előírásainak betartásával;

(b) annak eldöntése, hogy a különböző anyanyelvű oktatási formákban, illetve oktatási egységekben mely tantárgyak oktatása történjék anyanyelven vagy más nyelven, az illető országos, illetve helyi etnikai közösségek igényei szerint;

Itt nagy változatosság kialakulása is elképzelhető. Egyes közösségek dönthetnek úgy, hogy bizonyos osztályokban bizonyos tantárgyakat ne anyanyelvükön tanuljanak, hanem románul, mert valami miatt az nekik úgy jobb. Mások másképpen dönthetnek. A fontos az, hogy erről ne mások akarjanak dönteni, hanem azok, akiké a probléma. Ha a magyarok úgy akarnak dönteni, hogy Románia történelmét románul tanulják a gyerekeik, azt is eldönthetik, de azt is, hogy magyarul, és ebbe senkinek nem lehet beleszólása, mert ez másra nem tartozik.

(c) az anyanyelvű oktatási hálózat ellátása tankönyvekkel és más oktatási segédanyagokkal eredeti vagy más nyelvből fordított, egységes vagy a különböző oktatási egységek eltérő jellegére és helyi körülményeire alkalmazott alternatív tankönyvek kiadása, illetve más országokban kiadott tankönyvek behozatala révén, az illető nyelvi közösségek igényei és szükségletei szerint;

(d) az országos minimális tananyag kiegészítése az etnikai/nyelvi identitással kapcsolatos ismereteket biztosító tantárgyakkal, az illető etnikai/nyelvi közösség igényei szerint.

111. cikk – A 110. cikkben körülírt hatáskörében a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Hivatalának, illetve a megfelelő oktatásügyi főtisztviselőnek e törvény 30. cikkének alkalmazásával vétőjoga van a minisztérium minden olyan határozatával szemben, amely ellenkezik az illető etnikai/nyelvi közösség etnikai/nyelvi identitásával kapcsolatos érdekeivel és bejelentett igényeivel. Vitás esetekben a vétőjoggal való élés törvényességéről az Alkotmánybíróság dönt.

112. cikk – A Tanügyminisztérium az állami költségvetésből rendelkezésére bocsátott pénzalap közvetlenül az oktatás fenntartására és fejlesztésére költött részét számarányosan fordítja a különböző nyelvi közösségek anyanyelvű oktatási hálózatának fenntartására és fejlesztésére, a különböző tannyelvű oktatási egységekbe beiskolázott tanulók részarányát véve alapul.

Ennek nem ártana egy kicsit utánaszámolni, de nincsenek hozzá adataim. Elvileg ez a méltányos megoldás. Különösen a kisebb lélekszámú nyelvi közösségek esetében ez bajosan lehet elég, de erről szól a 86. cikk, amely előírja, hogy ezt a kisebbségvédelemre elkülönített pénzalapból kell kipótolni. Azt ugyanis, hogy mindegyik nyelvi közösség csakugyan megkapja legalább azt, ami neki jár, csak így lehet biztosítani: ha először méltányosan szétosztjuk az erre fordítandó alapot, és a hiányt, ahol szükséges, más alapból pótoljuk, nem pedig úgy, hogy elveszünk azéből, akinek több van (de nem a legtöbb!), és azzal akarjuk másutt pótolni a hiányt.

113. cikk – Két- vagy többnyelvű közigazgatási egységekben a tanfelügyelőségek keretében létrehozzák a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Osztályát, amelynek feladata a nyelvi közösségek anyanyelvén történő oktatás megszervezése, ellenőrzése és összehangolása az illető közigazgatási egységben.

114. cikk – (1) A jogképes nyelvi közösségeknek kizárólagos joguk van ahhoz, hogy választott képviselőik révén a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Osztályába maguk jelöljék ki anyanyelvi tanfelügyelőjüket, aki felel az illető nyelvi közösség anyanyelvén folyó oktatás megszervezéséért, és a tanfelügyelőség szintjén képviseli az illető nyelvi közösség anyanyelvű oktatással kapcsolatos érdekeit.

(2) Előzetes megegyezés alapján ugyanazt a személyt több jogképes nyelvi közösség is kijelölheti anyanyelvi tanfelügyelőjének, ebben az esetben ez a személy mindegyik őt ezzel megbízó jogképes nyelvi közösség anyanyelvű oktatásának megszervezéséért felel.

(3) A nyelvi közösségek ezt az igényüket az illető tanfelügyelőségen jelentik be, amely ezt az igényt köteles tudomásul venni, és az illető személyeket kinevezni az illető hivatalba.

(4) Az így kinevezett anyanyelvi tanfelügyelőket az illető nyelvi közösségek ehhez való kizárólagos joguk szerint bármikor leváltathatják, illetve más személlyel cserélthetik fel.

115. cikk – E törvény 109. cikke értelmében a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Osztályának, illetve a megfelelő anyanyelvi tanfelügyelőknél kizárólagos hatáskörébe tartoznak a következők:

(a) az illető nyelvi közösségek anyanyelvű oktatásának felügyelete és ellenőrzése;

(b) minden olyan helyi oktatási kérdésekkel kapcsolatos döntés meghozatala és végrehajtása, amely e törvény 30. cikkének körébe esik.

116. cikk – A 115. cikkben körülírt hatáskörében a Nyelvi Közösségek Oktatásügyi Osztályának, illetve a megfelelő anyanyelvi tanfelügyelőnek e törvény 30. cikkének alkalmazásával vétőjoga van a tanfelügyelőség minden olyan határozatával szemben, amely ellenkezik az illető etnikai/nyelvi közösség etnikai/nyelvi identitásbeli érdekeivel és bejelentett igényeivel.

b) A kultúra területén

117. cikk – A Művelődési Minisztérium létrehozza az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Hivatalát, amelynek feladata az etnikai/nyelvi közösségek művelődési életének támogatása, ellenőrzése és koordinálása.

118. cikk – (1) Minden etnikai/nyelvi közösségnek kizárólagos joga van ahhoz, hogy

választott képviselői révén az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Hivatalába maga jelölje ki államtitkári rangú művelődésügyi főtisztviselőjét, aki felel az illető etnikai/nyelvi közösség állami alapokból fenntartott művelődési intézményeinek megszervezéséért, és a minisztérium szintjén képviseli az illető etnikai/nyelvi közösség művelődéssel kapcsolatos érdekeit.

(2) Előzetes megegyezés alapján ugyanazt a személyt több etnikai/nyelvi közösség is kijelölheti művelődésügyi főtisztviselőjének, ebben az esetben ez a személy mindegyik őt ezzel megbízó etnikai/nyelvi közösség művelődéséért felel.

(3) Az etnikai/nyelvi közösségek ezt az igényüket a művelődési miniszternek jelentik be, aki ezt az igényt köteles tudomásul venni, és az illető személyeket kinevezni az illető hivatalba.

(4) Az így kinevezett művelődésügyi főtisztviselőjüket az illető etnikai/nyelvi közösségek ehhez való kizárólagos joguk szerint bármikor leváltathatják, illetve más személlyel cserélthetik fel.

119. cikk – Az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Hivatalának, illetve a megfelelő művelődésügyi főtisztviselőnek kizárólagos hatáskörébe tartoznak a következők:

(a) az illető etnikai/nyelvi közösség kulturális intézményeinek működtetésével kapcsolatos döntések meghozatala és végrehajtása;

(b) az illető etnikai/nyelvi közösség kultúrájához és történelméhez tartozó vagy ezekhez kapcsolódó objektumok, műemlékek és emlékművek, hagyományos építészeti emlékek és közgyűjtemények védelmével és karbantartásával kapcsolatos döntések meghozatala és végrehajtása;

(c) más olyan kulturális kérdésekkel kapcsolatos döntések meghozatala és végrehajtása, amely e törvény 30. cikkének körébe esik.

Ezt a cikket alighanem érdemes lenne jobban meggondolni és a hatáskört pontosabban megfogalmazni, mert itt túl sok dolog van együtt, amiben ennek az embernek kell egyszerre dönteni is és a saját döntését végre is hajtani, és az ilyesmi nem szokott jóra vezetni.

120. cikk – A 119. cikkben körülírt hatáskörében az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Hivatalának, illetve a megfelelő művelődésügyi főtisztviselőnek e törvény 30. cikkének alkalmazásával vétőjoga van a minisztérium minden olyan határozatával szemben, amely ellenkezik az illető etnikai/nyelvi közösség etnikai/nyelvi identitásbeli érdekeivel és bejelentett igényeivel. Vitás esetekben a vétőjoggal való élés törvényességéről az Alkotmánybíróság dönt.

121. cikk – A Művelődésügyi Minisztérium az állami költségvetésből rendelkezésére bocsátott pénzalap közvetlenül a kultúra fenntartására és fejlesztésére költött részét számarányosan fordítja a különböző etnikai/nyelvi közösségek kulturális intézményeinek fenntartására és fejlesztésére, az egyes etnikai/nyelvi közösségek országos számaránya szerint.

122. cikk – Két- vagy többnyelvű közigazgatási egységekben a művelődésügyi felügyelőségek keretében létrehozzák az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Osztályát, amelynek feladata az etnikai közösségek állami költségvetésből finanszírozott kulturális tevékenységének megszervezése, ellenőrzése és összehangolása az illető közigazgatási egységben.

123. cikk – (1) A jogképes nyelvi közösségeknek kizárólagos joguk van ahhoz, hogy választott képviselőik révén az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Osztályába maguk jelöljék ki művelődésügyi felügyelőjüket, aki felel az illető etnikai közösség állami költségvetésből finanszírozott kulturális tevékenységének megszervezéséért, és a művelődésügyi felügyelőség szintjén képviseli az illető etnikai közösség ezzel kapcsolatos érdekeit.

(2) Előzetes megegyezés alapján ugyanazt a személyt több jogképes nyelvi közösség is kijelölheti művelődésügyi felügyelőjének, ebben az esetben ez a személy mindegyik őt ezzel megbízó jogképes nyelvi közösség művelődésének megszervezéséért felel.

(3) A nyelvi közösségek ezt az igényüket az illető művelődésügyi felügyelőségen jelentik be, amely ezt az igényt köteles tudomásul venni, és az illető személyeket kinevezni az illető hivatalba.

(4) Az így kinevezett művelődésügyi felügyelőket az illető nyelvi közösségek ehhez való kizárólagos joguk szerint bármikor leváltathatják, illetve más személlyel cserélthetik fel.

124. cikk – Az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Osztályának, illetve a megfelelő művelődésügyi felügyelőknek kizárólagos hatáskörébe tartoznak a következők:

(a) az illető etnikai közösségek állami alapokból finanszírozott kulturális tevékenységének megszervezése, felügyelete és ellenőrzése;

(b) minden olyan helyi művelődési kérdésekkel kapcsolatos döntés meghozatala és végrehajtása, amely e törvény 30. cikkének körébe esik.

125. cikk – A 124. cikkben körülírt hatáskörében az Etnikai Közösségek Művelődésügyi Osztályának, illetve a megfelelő művelődésügyi felügyelőnek e törvény 30. cikkének alkalmazásával vétőjoga van a művelődésügyi felügyelőség minden olyan határozatával szemben, amely ellenkezik az illető etnikai/nyelvi közösség érdekeivel és bejelentett igényeivel.

VIII. FEJEZET

Az etnikai/nyelvi közösségek harmonikus együttélésével kapcsolatos rendelkezések

Ebben a fejezetben a konfliktus-megelőzés a fő szempont. Kisebbségi törvényben ilyesmivel

általában nem szoktak foglalkozni, ebbe viszont nagyon is beletalál, mert az embereknek nemcsak a jogaikat kell biztosítani, hanem olyan légkört is körülöttük, amelyben jól érezhessék magukat. (Illetve ha mégsem tudnák, annak ne ilyen okai legyenek.) Ez tehát megint olyan fejezet, amelynek tartalmából semmiről sem mondhatnék le jó lélekkel.

A) Az érdekkonfliktusok megelőzése

126. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek közötti különböző érdekkonfliktusok megelőzése végett az egyes etnikai/nyelvi közösségekhez tartozó személyeknek csakis a 30. cikkben körülírt közös problémáikról van joguk egyedül dönteni. Ha valamely őket érintő probléma, illetve annak megoldása más etnikai/nyelvi közösségeket is érint, a döntést csakis ezek bevonásával, országos, illetve helyi szintű tárgyalások, érdekegyeztetések útján, közös megegyezéssel kell kialakítani.

127. cikk – Ha valamely etnikai/nyelvi közösség tagjainak tudomására jut, hogy egy másik etnikai/nyelvi közösség tagjai az ő megkérdezésük nélkül olyan döntést hoztak vagy kívánnak hozni, amely sértené etnikai/nyelvi identitásukkal kapcsolatos érdekeiket, joguk van ahhoz, hogy a másik etnikai/nyelvi közösség választott képviselőit tárgyalásra szólítsák fel. Az ilyen tárgyalási ajánlatot tilos visszautasítani, a már meghozott döntés végrehajtását pedig mindaddig fel kell függeszteni, amíg az érdekegyeztető tárgyalások meg nem történnek.

128. cikk – Az érdekegyeztető tárgyalásokon az érintett etnikai/nyelvi közösségek választott képviselői egyenrangú felekként vesznek részt, egyenlő számban, és döntéseiket konszenzussal hozzák.

129. cikk – Az érdekegyeztető tárgyalások hatékonyságának növelése érdekében az állam, valamint a helyi tanácsok támogatják az olyan kezdeményezéseket, amelyeknek célja a hatékony tárgyalási módszerek és stratégiák, valamint a kooperatív problémamegoldás és konszenzusos döntéshozás módszereinek széles körű megismertetése és elterjesztése.

B) Az értékkonfliktusok megelőzése

130. cikk – (1) Az állam cselekvően támogatja azokat a kezdeményezéseket, beleértve azokat az egyesületeket és nemkormányzati szervezeteket, amelyeknek célja az etnikai/nyelvi közösségek méltányos és harmonikus együttélésének fejlesztése, a másság iránti tisztelet kialakítása, az etnikai/nyelvi és felekezeti tolerancia szellemének érvényesítése, az interetnikus kommunikáció kiterjesztése, az etnikai/nyelvi közösségek közötti kölcsönös megismerés elmélyítése.

(2) A törvény tiltja és bünteti a nemzeti gyűlölet szításának bármely formáját, a sovén, xenofób, antiszemita, rasszista és fasiszta eszmék hangoztatását és propagálását, valamint az egyes etnikai/nyelvi közösségek vagy az azokhoz tartozó személyek mint ilyenek rágalmazását, beleértve az ilyen tartalmú rémhírterjesztést is.

(3) Ha a 2. bekezdésben megjelölt cselekményeket a sajtó vagy az audiovizuális tömegtájékoztatói eszközök útján követik el, az állam főügyésze egyszerű bejelentésre köteles hivatalból vizsgálatot és szükség esetén büntető eljárást indítani az ügygel kapcsolatban.

131. cikk – Az oktatási rendszernek minden etnikai/nyelvi közösség számára biztosítania kell mind a nemzeti identitástudat, valamint a nemzeti értékek ismeretén alapuló egészséges nemzeti méltóságtudat és önértékelés, mind pedig a más etnikai/nyelvi közösségek és nemzetek értékei és hagyományai iránti tisztelet kifejlését, a humanizmus és tolerancia elveinek jegyében.

132. cikk – (1) Az oktatási rendszernek a kölcsönös megismerés érdekében biztosítania kell, hogy a tanulók az oktatás különböző szintjein az ország minden iskolájában megismerhessék a többi etnikai közösség történelmének, kultúrájának és civilizációjának alapelemeit.

(2) Az országos etnikai/nyelvi többség történelmének, irodalmának és kultúrájának oktatása minden iskolában kötelező.

133. cikk – Két- vagy többnyelvű közigazgatási egységekben az iskolai oktatásban biztosítani kell a tanulók számára a lehetőséget, hogy más ott élő jogképes nyelvi közösségek nyelvét fakultatív tantárgyként tanulhassák.

134. cikk – A nemzeti történelem iskolai oktatásában a történelmi események ismertetésének formája nem lehet sértő más etnikai közösségek számára, a múltbeli ellentétek értelmezése nem sugallhatja a kollektív bűnösséget, és nem szolgálhat alapul ahhoz, hogy bármely etnikai közösségről általánosító ellenségképet alakítson ki.

135. cikk – A hadsereg katonai kiképzésében tilos az ellenség fogalmát valamely etnikai közösséggel vagy annak tagjaival azonosítani, illetve ezt sugalmazni.

Például tilos a céllövészeti gyakorlaton az ember alakú célpontot, amelyre a bakának célba kell lőnie még akkor is, ha ő is magyar, „ungurul”-nak (azaz „a magyar”-nak) nevezni. Ilyet én nem tudok kitalálni, a nyolcvanas években mesélte egy frissen leszerelt magyar fiatalember, milyen szörnyű érzés volt.

136. cikk – Az állam támogatja az olyan nyelvtanfolyamok szervezését, amelyeknek célja,

hogy valamely nyelvi közösség tagjai elsajátítsák más romániai nyelvi közösségek nyelvét.

137. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek közötti kölcsönös megismerés érdekében az állam anyagilag támogatja a nyelvi kisebbségek nyelvén sugárzott televízió-műsorok román nyelvű feliratozását.

C) A politikai konfliktusok megelőzése

138. cikk – Az etnikai/nyelvi közösségek közötti méltányos és harmonikus együttélés, valamint a társadalmi béke országos érdek, mely fölötté áll a különböző pártérdekeknek, és amelyet egyetlen párt sem kérdőjelezhet meg programjában és propagandájában.

139. cikk – A sovén, xenofób, antiszemita, rasszista vagy fasiszta eszméken alapuló, ilyen eszméket hirdető vagy nemzeti gyűlöletet szító pártok működése törvényellenes.

140. cikk – (1) Egyetlen párt sem használhatja ki, nem szíthatja és nem manipulálhatja saját érdekében, propagandacéllal az etnikai/nyelvi közösségek közötti lappangó ellentéteket, gyanakvásokat és félelmeket.

(2) Tilos minden olyan pártpropaganda, amely az ilyen ellentétek, gyanakvások és félelmek fenntartásához vagy fokozódásához vezethet.

(3) Ha valamely párt a választási kampány idején folyamodik ilyen propagandához vagy olyan módszerekhez, amelyekkel áthágja e törvény 130. cikke 2. bekezdésének előírásait, ez a választási versenyből való kizárását vonhatja maga után.

IX. FEJEZET

Átmeneti és záró rendelkezések

A) Átmeneti rendelkezések

141. cikk – (1) A jelen törvény hatályba lépését követő időszakban a nemzeti megbékélés elősegítése érdekében a kormány minden szükséges intézkedést megtesz, hogy e törvény rendelkezéseit és ezek jóhiszemű értelmezését minden állampolgár megismerhesse.

(2) Tilos minden olyan kísérlet, amelynek célja, hogy e törvény rendelkezéseinek rosszhiszemű értelmezésével bizalmatlanságot, gyanakvást és társadalmi feszültséget keltsen a különböző nemzetiségű állampolgárok között.

Ez, tudom, egy kicsit rosszul hangzik, mert a sajtószabadság korlátozásának tűnhet, de nincs mit tennem: ilyen a világ. Amíg ez a dolog velünk mindnyájunkkal együtt ki van szolgáltatva a

pártpolitikának, addig előre számolni kell vele, hogy ilyesmi fog történni, és ennek elejét kell venni ahhoz, hogy a törvény jó hatása érvényesülni tudjon.

142. cikk – A kormány a 86. cikkben meghatározott pénzalapból támogatja a helyi közigazgatási egységeket a jelen törvény bevezetése nyomán keletkező kiadásainak fedezésében.

143. cikk – Az etnikai közösségek intézményeinek, szervezeteinek, egyesületeinek vagy ezek jogelődjeinek és felekezeteinek 1945 után magántulajdont megsértő törvények révén vagy törvénytelenül állami vagy szövetkezeti tulajdonba juttatott ingatlanait, műkincseit, könyvtárait, levéltárait és egyéb javait természetben, vagy ha ez nem lehetséges, ellenértéküket pénzben vissza kell juttatni jogos tulajdonosaiknak vagy jogutódaiknak.

B) Záró rendelkezések

144. cikk – E törvény organikus törvény, amelynek rendelkezéseit más törvények ellenkező rendelkezései nem hatálytalaníthatják.

Kétharmados törvényt ugyan nehezebb a parlamentben elfogadtatni, de ez nagyon fontos, hogy az legyen. Egyrészt azért, mert a törvény jellege olyan, másrészt azért, amit ez a cikk előír, harmadrészt pedig azért, mert ha ehhez nem sikerül a kétharmados támogatást összehozni, akkor talán nem is érdemes vele foglalkozni, mert akkor semmi garanciánk sincs arra, hogy ez működni is fog valóban, akkor tehát meg kell várni, amíg egyszer tényleg a parlament is eljut odáig, hogy a legalább kétharmados igen meglehessen.

145. cikk – E törvény rendelkezéseinek betartása rendkívüli állapot elrendelése esetén sem függeszthető fel. Rendkívüli állapot esetén a jelen törvény 10., 11., 26., 29., 69., 130. és 140. cikkeiben foglalt rendelkezések áthágása szigorúbban büntetendő.

146. cikk – (1) E törvény rendelkezéseinek be nem tartása esetén az állampolgároknak, illetve az etnikai/nyelvi közösségek különböző szervezeteinek joguk van az illetékes döntéshozó, végrehajtó, illetve igazságügyi szervekhez fordulni jogorvoslás végett, amelyek késlekedés és halogatás nélkül kötelesek meghozni a jogsértés megszüntetését célzó intézkedéseket.

(2) Ha az illető szervek ismételt megkeresésre sem hozzák meg a jogsértés megszüntetését célzó intézkedéseket, az állampolgároknak, illetve az etnikai/nyelvi közösségek különböző szervezeteinek joguk van a nemzetközi szervezetekhez és bíróságokhoz fordulni panaszukkal.

147. cikk – (1) E törvény a Monitorul Oficialban való közzétételének napján lép hatályba.
(2) E törvény hatályba lépésekor minden ezzel ellenkező rendelkezés hatályát veszti.

148. cikk – E törvény rendelkezéseit hatályba lépésének dátumától kell végrehajtani a

következőképpen:

(1) Minden olyan rendelkezést, amely nem függ egyéb feltételektől, haladék nélkül alkalmazni kell.

(2) Az etnikai/nyelvi identitási igazolványok kibocsátását e törvény hatályba lépésének dátumától számított 45 napon belül el kell kezdeni.

(3) Az etnikai/nyelvi közösségek szószólóinak megválasztását e törvény hatályba lépésének dátumától számított hat hónapon belül le kell bonyolítani.

(4) A szószólói igazolványokat a szószólók megválasztásától számított 15 napon belül ki kell bocsátani.

(5) Az etnikai/nyelvi közösségek népszavazásait a szószólók megválasztásával egyidejűleg vagy legkésőbb az ettől a dátumtól számított 15 napon belül meg kell tartani.

(6) Az igénybejelentéshez kötött rendelkezéseket a következőképpen kell végrehajtani:

(a) a két- vagy többnyelvű feliratokkal és tájékoztatással, valamint a helyi, illetve regionális hivatalos nyelv bevezetésével kapcsolatosakat az igény bejelentésétől számított három, de legfeljebb hat hónapon belül;

(b) az illető helyi nyelvi közösségek anyanyelvét ismerő személyek közhivatalokban és intézményekben való alkalmazásával kapcsolatosakat az igény bejelentésétől számított egy, de legfeljebb két éven belül;

(c) a közszolgálati rádió és televízió anyanyelvű műsoraival kapcsolatosakat az igény bejelentésétől számított hat hónapon belül;

(d) az anyanyelvű oktatással kapcsolatosakat az igénybejelentést követő iskolakezdéstől, az egyetemlétesítéssel kapcsolatosakat az igény bejelentésétől számított két éven belül.

Egy korábbi változata: Korunk 1994/3. 131–150.

(Ahogy ma látom)

Ma is változatlanul úgy látom, hogy jobbat nem tudok. De ha ezek így működnének, ahogy ide le vannak írva, azt hiszem, ilyen téren különösebb panaszra nem is volna okunk. Nyilván jelennének még meg olyan problémák is, amelyekre itt nem gondolhattam előre, de nagyon súlyosak nem hiszem, hogy lehetnének köztük.

Ennek a törvénytervezetnek elég tanulságos a története. Azzal kezdődött, hogy az RMDSZ vezetősége által megbízott munkacsoport 1993 őszén elkészítette azt a kisebbségitörvény-tervezetet, amelyet 1993. november 13-án az SZKT megvitatót és elfogadótt. (Nem sokkal később az így véglegesített változatot az RMDSZ parlamenti csoportja benyújtotta a parlament állandó bizottságának megvitatás és elfogadtatás végett.) E tervezet SZKT-beli vitájára készülve támadt az az ötletem, amely végül egy önálló törvénytervezetté terebélyesedett. Tartozom vele, hogy elmondjam: az RMDSZ törvénytervezetéből a magam elképzelése szerint átfogalmazva mindent átvettem, amit csak

lehetett, megtoldva számos olyan részlettel, nem is kevésel, amivel amaz egyáltalán nem is foglalkozik, és elhagyva olyasmiket, amik az én megítélésem szerint szükségtelenek, mert semmi gyakorlati változást nem hoznának, még ha elfogadná is őket a parlament.

Az általam kidolgozott tervezet koncepciójában tért el minden kisebbségi törvénytől, nevezetesen abban, hogy nem kisebbségi törvény. Én ugyanis feloldhatatlan ellentmondást láttam abban, hogy miközben elvetjük a hagyományos hegemonista nemzetállami eszmét (amely az államalkotó nemzetnek – az egyébként fennen hirdetett jogegyenlőségi elv ellenére is – kiemelt státust biztosít), ugyanakkor a nemzeti kisebbségek jogait kisebbségi törvénnyel kívánjuk rendezni. Hiszen a kisebbségi törvényt a hegemonista nemzetállamokban találták ki, és éppen azért szabályozza csak a kisebbségek jogait, mert elfogadja, adottnak veszi, hogy mindezek a jogok az államalkotó nemzetet természetesen, automatikusan megilletik, tehát szükségtelen őket jogszabályokba foglalni. Vagyis olyanformán vagyunk vele, hogy az elvek és nyilatkozatok szintjén nem fogadjuk el a nemzetállam logikáját, mi magunk azonban ugyanabban a paradigmában gondolkodva próbáljuk megoldani problémáinkat.

Erre a felismerésre éppen a nyelvhasználat szabályozásán töprengve jutottam el. Szerfölött furcsállottam ugyanis, hogy a kisebbségi törvényekbeli megfogalmazás szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van az anyanyelv szabad használatához. Hiszen nyilvánvaló, hogy ehhez nemcsak a kisebbségeknek kell hogy joguk legyen, hanem a többségnek is. Ha pedig így van, miért nem azt mondjuk inkább, hogy minden állampolgárnak joga van hozzá? Innen már gyors és rövid volt az út odáig, hogy ez nemcsak a nyelvhasználat terén, hanem mindenütt ugyanígy érvényes. Ez a megoldás igen kényelmesen biztosíthatja azt, hogy a törvény voltaképpen se tartalmi, se pedig formai tekintetben ne legyen más, mint a jogegyenlőség alkotmányos elvének részleteire bontása. Így ugyanis azonnal látni lehet, hogy például a nyelvhasználattal kapcsolatos jogok nem kisebbségi jogok, ahogy általában beszélni szoktunk róluk (erre l. példával bemutatva: Kontra Miklós – Szilágyi N. Sándor: *A kisebbségeknek van anyanyelvük, a többségnek nincs?* In: Kontra Miklós és Hattyár Helga szerk.: *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. 3–10), hanem univerzális jogok.

Mivel a szóban forgó SZKT-ülésig már csak kevés időm volt hátra, nagy sietséggel dolgoztam ki e tervezet első változatát. Sok minden nem volt benne rendesen átgondolva, túlságosan is közel volt még az RMDSZ kisebbségítörvény-tervezetéhez, de az alapkonceptiója már a mostanié volt. Az SZKT-ülésen szétosztották, de megbeszélni nem lehetett, hiszen az emberek akkor kapták kézhez, a másokra meg már készültek előre.

Utána még dolgoztam rajta, annak egy javított változata jelent aztán meg a Korunk 1994/3 számában. Közlésével az volt az egyik célom, hogy „ha olvastán valakinek valami jó ötlete támad, megosztaná velem is, hogy ahol lehet, javítsunk rajta, vagy egészítsük ki, ahol hiányos” (131). Még a laccímemet is megadtam. Sok észrevételt nem kaptam, azok írói inkább dicsérték, de érdembeli kiegészítő javaslatuk nem volt hozzá. Ez egy kicsit meg is

nyugtatott, mert úgy gondoltam, ha valami fontosat kifejejtettem volna, valakinek csak feltűnt volna.

Aztán vártam, hogy mi lesz. Az RMDSZ törvénytervezete végül is nem lett valami sikeres, ezt később egyre világosabban láttuk mindnyájan. (Még olyan véleményt is hallottam már, hogy az lenne a nagy kitolás velünk, ha a parlament elfogadná, mert a fontos dolgok közül ténylegesen nem sokat oldana meg, és még csak nem is panaszkodhatnánk, mert mi javasoltuk.) A parlament nem sietett vitára bocsátani, látszott, hogy nem lesz már belőle semmi. Többször is érdeklődtem az RMDSZ vezetőségénél, hogy nem szándékoznak-e mégis ezt is megtárgyalni. Néhányszor beszélgettünk is róla aztán csakugyan, de úgy láttam, ez így nem fog soha az SZKT elé kerülni megvitatásra, így aztán – ha már az SZKT a mi parlamentünk, ugye – szeptember végén SZKT-tag minőségemben írtam egy interpellációt ebben az ügyben, és elküldtem az SZKT-ülésre, mert személyesen nem lehettem ott. A szövege a következő volt:

Interpelláció

*Markó Bélához, az RMDSZ Szövetségi Elnökéhez
és Bodó Barnához, a Szövetség politikai alelnökéhez*

Interpellációm formai okokból két személyhez címeztem, de tulajdonképpen az SZKT minden tagjához szól, együtt és külön-külön.

Célja röviden: meg szeretném tudni, mihez kezdjek a nemzeti identitással kapcsolatos jogokról szóló törvénytervezetemmel. Ugyanis másfél hónap híján egy éve lesz lassan, hogy elkészült, és remélem, senki sem fog túlságosan türelmetlennek tartani, ha ennyi idő múltán kezdek arra gondolni, hogy sok más sürgős tennivaló között hovatovább elfelejtődik, hogy egyáltalán létezik ez a tervezet, bár időközben a Korunk idei 3-as számában a nyilvánosság elé is került.

Tudom, hogy tavaly novemberben kissé elkéstem vele; nem csodálkoztam és nem is ütköztem meg rajta, hogy akkor az SZKT nem mondott róla véleményt. Akkor is elmondtam, most is elmondom: nekem is, mint bárki másnak, emberi jogom, hogy azt az egyet ne kérjék számon rajtam, miért nem jutott eszembe egy jó ötlet két héttel hamarabb. Az akkori késedelem másik oka az volt, hogy én a munkának addig nem is foghattam volna neki, míg a másikat nem láttam készen: hiszen jogszabályalkotáshoz csak azután foghatunk, miután pontosan tisztáztuk, hogy egyáltalán mit akarunk. Ezt pedig az RMDSZ korábbi dokumentumai inkább csak az általánosságok szintjén tartalmazták: az SZKT által elfogadott kisebbség-törvény-tervezetet éppen azért tartom nagyon fontos előrelépésnek, mert voltaképpen abban sikerült először a korábbiakhoz képest pontosabban megfogalmazni céljainkat. Így azt a szöveget tézisekként tudtam felhasználni egy más koncepciójú,

véleményem szerint célravezetőbb, a parlamenti megvitatásra esélyesebb és az RMDSZ elveihez jobban illő törvénytervezet megalkotásához.

A tervezet véglegesnek tekintett szövegét több mint félévvel ezelőtt átadtam az RMDSZ Szövetségi Elnökének, az Ügyvezető Elnökségnek, az SZKT-frakciók vezetőinek, a parlamenti csoportnak, hazai és külföldi szakembereknek, azzal a kéréssel, hogy addig is, amíg eldől a sorsa, szóljanak hozzá, hogy az esetleges bíráló észrevételek alapján tudjak dolgozni rajta, ne teljen hiába a drága idő. A közzététellel is ez volt a célom. Konkrét kritikai észrevételt, kifogást nemigen kaptam, viszont aki csak olvasta, nagyon meg volt vele elégedve – vagy legalábbis nekem ezt mondta –, sőt szinte általánosnak mondhatom azt a véleményüket, hogy ezzel minden szempontból sokkal jobban járnánk, mint amazzal, amelyet átnyújtottunk a Parlamentnek.

A magánbeszélgetésekből egyszersmind azt is megértettem, hogy a szóban forgó tervezettel kapcsolatban mind ez ideig azért nem kaptam érdemleges választ az RMDSZ vezetőségétől, mert senki sem tudja igazán, mi legyen a másikkal, hiszen az már be van nyújtva a Parlamentnek. Az ebben döntésre illetékes barátaim úgy érzik, hogy hitelünket rontanánk azzal, ha egy beadott törvénytervezetet egy másikkal helyettesítenénk. Én ezt emberileg meg is tudom érteni. És mégis meg kell kérdeznem: vajon egy olyan szervezet esetében, mint az RMDSZ, amelynek mégiscsak az kell hogy az első legyen, hogy minden egyéb szempontot és emberi gyarlóságot félretéve a leghatékonyabban és a legcélravezetőbben képviselje annak a közösségnek az érdekeit, amely bele helyezte bizalmát, mondom, egy ilyen szervezet esetében nem minősül-e vajon túlságos merevségnek (és alkalmasint luxusnak is), ha egy ilyen fontos kérdésben egy amúgy jónak tartott gondolatot csak azért teszünk félre, mert korábban már elfogadtunk egy másikat, amelyről pedig utólag magunk is úgy látjuk, hogy kevésbé célravezető?

A szóban forgó törvénytervezetet az RMDSZ-nek készítettem, nem felkérésre, hanem, hogy úgy mondjam, önkéntes munkával, kizárólag a problémamegoldás előremozdítása érdekében. A rá fordított – amúgy nem kevés – időből és energiából nekem semmi személyes hasznom nem származik, és politikai tőkét sem akarok magamnak kovácsolni belőle. Ha ez lett volna a célom, már eddig megtehettem volna. Ha tehát most mégis megkérdem, hogy tart-e rá igényt az RMDSZ, vagy sem, azt csak mihez tartás végett teszem, mert hiszen én ezen a szövegen nem annyira a munka szellemi gyönyörűségéért dolgoztam annyit (ami egyébként megvolt, és nagyon sokat tanultam is közben), hanem azért, hogy kerüljön a Parlament elé, s az, ha lehet, azonmód fogadja is el. (Lehet, hogy ez naivságnak tűnik, de vajon nem volna-e százsorta nagyobb naivság azt hinni, hogy a másik tervezettel ez meg is fog történni?) Addig azonban, amíg nem kapok sem választ, sem érdembeli kritikai észrevételeket, mozdulni sem tudok, és közben telik az idő, amely sajnos nem mindig nekünk dolgozik.

Kolozsvár, 1994. szeptember 25.

Tisztelettel

Sajnos nem kaptam rá teljesen világos választ, hogy akkor most mi is legyen. Pedig úgy gondoltam akkor, hogy ha az SZKT megvitatná, akkor láthatnám, mi az, amit ebből az RMDSZ elfogadna, mi az, amit nem, és így az utóbbiakon még gondolkozhatnék, majd pedig, miután véglegesítettem a szöveget, és tudom, hogy ez most már az RMDSZ számára is elfogadható, lefordítom románra is, és elküldöm véleményeztetni a különböző román pártoknak és társadalmi szervezeteknek, hogy lássam, ők mit szólnának hozzá, mert onnan sok olyan észrevételt is kaphatnék, amelyeket felhasználhatnék arra, hogy a tartalmából ugyan nem engedve, de ahol lehet, azokat a szempontokat is figyelembe véve javíthassak rajta, még mielőtt a parlamenti vitára kerülne. Közben odaadtam még különböző személyeknek, akiknek kíváncsi voltam a véleményére, kaptam is egypár hasznosítható észrevételt, például Müller Ádámtól nagyon érdekeseket.

További gondom volt az is, hogy ez a dolog nekem csak félig vág a szakmámba. A nyelvi jogokkal és ezen belül az anyanyelvű oktatással kapcsolatos jogokkal a nyelvészek legalább annyit foglalkoznak, mint a jogászok, és ennek ott nagyon jó és gazdag szakirodalma is van, tehát ott belül voltam a szakmámon (úgyannyira, hogy 1994 őszén Szlovákiában Szencen egy szociolingvisztikai konferencián előadásban ismertettem ennek a tervezetnek az alapkoncepcióját és a nyelvi jogokat szabályozó részeit, tehát legalábbis szakmai szempontból már biztosan nem dolgoztam hiába), de ez egy törvényszöveg, amit mégiscsak jogász tudhat jobban formába önteni. Bizonyos onnan származó jelzések arra engedtek következtetni, hogy olyan tekintetben viszont aligha lehet egészen rendben.

Varga Attila például azt írta róla a Korunkban való közlése elé írt bevezetőjében, amellel hogy méltatja több pozitívumát: „formáját, megfogalmazását, konkrét tartalmát tekintve eltér a jogalkotási technikáktól. Politikaelméleti s jogelméleti »tűnődések«, olyan megjelenítésben, mely minden szavában sugallja elfogadhatóságát a többség számára.” Ebből én olyasmit értettem, hogy amit hályogkovács módjára sikerült összehoznom, az jogász szemmel amolyan esszéfélének tűnik, törvény formájában megírva. Különösen az aggasztott, hogy kívülről tehát ez politikaelméletnek meg jogelméletnek látszik, ezek szerint, úgy gondoltam, mégsem sikerült elkerülnöm azt, amit pedig az RMDSZ törvénytervezetében a leginkább nem szerettem, hogy tudniillik abban számos olyan rész volt, amelyeknek egyetlen céljuk bizonyos absztrakt politikaelméleti kategóriák használatának törvényessé tétele volt, de amelyeknek önmagukban semmi közvetlen gyakorlati hasznuk nem volt. Én abban a hiszemben dolgoztam pedig a magamén, hogy ez nem ilyesmiről szól, hanem azt próbálja előírni, mikor mit tegyenek az emberek, és mit ne, mert véleményem szerint egy törvény erről kell szóljon. Azt sem egészen értettem, hogy ha az én tervezetem a többség számára való elfogadhatóságát sugallja minden szavában, akkor az most jó-e vajon, vagy rossz. Varga Attila ugyan biztosan nem azért írta, de nekem olyasmi jutott erről eszembe, hogy engem az

RMDSZ-ben sokan „szélsőségesen mérsékeltnek” tartanak, ha tehát azok a személyek ezt elolvassák, akkor ennek a tervezetnek biztosan vesztett ügye van, hiszen elég sokuk szemében ha valami a többség számára elfogadható, akkor az nekünk biztosan nem lehet jó. (Nekünk ugyanis nyilván csak az lehet az egyetlen jó megoldás, amit a többség sohasem tudhat elfogadni.)

Mivel közvetlenül fenti interpellációm után is hallottam olyan megjegyzést, hogy a jogalkotás technikája szempontjából nem ártana átdolgozni (de semmi konkrétummal, hogy akkor ez miben is kellene hogy álljon), és mert abban is biztos voltam, hogy én ezt egyedül nem tudhatom elvégezni, azon nyomban elküldtem Tokay Györgynek azzal a kéréssel, nézze már meg rendesebben jogász szemmel is. Különösebb kifogása nem volt, de volt néhány olyan észrevétele, aminek nagy hasznát vettem, mikor később elkészítettem az újabb változatát, amelyben az előző túlságos felaprózottságát is sikerült megszüntetnem. (A Korunkban közölt változatnak még 178 cikke volt.) Csak annyit mondott még, hogy ő nagyon szívesen védené ezt a tervezetet a parlamenti vita során, mert aki ezzel vitába akarna ott szállni, annak nem lenne könnyű dolga, neki viszont igen.

Időközben szerét ejtettem, hogy más szakemberekkel is megbeszéljem még, például Tove Skutnabb-Kangasszal, aki véleményem szerint jelenleg a nyelvi jogok és különösen a kisebbségi anyanyelvű oktatás szakmai és emberjogi vonatkozásainak a legjobb szakértője a világon; neki is, meg férjének, Robert Phillipsonnak is (aki szintén nemzetközi szinten ismert kutatója a nyelvi jogok kérdésének) nagyon tetszett különösen az alapkonceptiója (szerintük ez lenne az első olyan nyelvi jogokat szabályozó törvény, amely logikájában is tényleg túllép a hagyományos hegemónista nemzetállami paradigmán), de a nyelvhasználatra vonatkozó szabályozás konkrét formája is. Volt egypár nagyon termékeny kérdésük, aminek következtében bizonyos dolgokat módosítottam is a szövegben.

Aztán pedig megjelent Andrassy György könyve is (*Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra. Janus Pannonius Tudományegyetem Európa Központja. Pécs, 1998.*), amelyben örömmel láttam, hogy a jogász szerző éppen azt írja meg jogi alapon elméletileg, amire ez a törvénytervezet fel van építve, vagyis hogy a nyelvi jogokat nem kisebbségi jogokként, hanem univerzális jogokként kell kezelni, mert akkor magától megvilágosodik sok minden. (Mikor ezek után megkapta ezt a tervezetet, ő meg annak örült meg nagyon, hogy íme: miközben ő a könyvét írta, valaki másutt jogszabály formájában már meg is csinálta, ami azt mutatja, hogy amit ő írt, azt gyakorlatilag is megvalósítani egyáltalán nem lenne lehetetlenség.)

2000. március 31-én megjelent a Monitorul Oficialban a 24/2000 sz. törvény, amely azt szabályozza, hogyan kell jogszabályt alkotni. Nagyon figyelmesen elolvastam, és megnyugodtam, mert úgy láttam, hogy az ott előírt technikai követelményeket az én tervezetem is kielégíti legalább annyira, mint jó néhány olyan jogszabály, amit a parlament

már elfogadott. Attól kezdve már csak a tartalmára figyeltem, hogy ahol lehet, még javítsak rajta, így jutottam el vele az itt közölt formáig.

Erre pedig azért volt annyi időm, mert az RMDSZ-ben továbbra (és azóta) sem mutatkozott iránta nagy érdeklődés. Pedig folyt ott hasonló munka, például 1995 elején, mikor napirendre került az autonómia-statútumok elkészítése, tekintettel a közelgő májusi kolozsvári kongresszusra. E munka egyes fázisainál magam is ott voltam, és úgy láttam, ami ott készül, az az emberek mindennapi problémáinak megoldása szempontjából sajnos meg sem közelíti azt, amit az én tervezetem elfogadása esetén el lehetne érni. Ezért aztán, mikor erre alkalom adódott, ismét beadtam a tervezetemet hivatalosan megvitatás végett a következő indoklással:

*Markó Bélának, az RMDSZ szövetségi elnökének,
Takács Csabának, az RMDSZ ügyvezető elnökének,
Bodó Barnának, az RMDSZ politikai alelnökének,
Dézi Zoltánnak, az SZKT ÁB elnökének*

AJÁNLAT

Alulírott Szilágyi N. Sándor SZKT-tag, élve az alkalommal, hogy a legutóbbi SZKT ülésén az ÁB elnöke felkérte az SZKT-tagokat, hogy ha valakinek valamilyen alternatív javaslata, kidolgozott szövege volna az SZKT következő ülésén megvitatandó autonómia-statútumok mellé, akkor nyújtsa be idejében,

ezenel (ismét) átadom az RMDSZ vezetőségének az etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos jogokról, valamint az etnikai és nyelvi közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről szóló Törvénytervezetemet az SZKT-ban való megvitatás és elfogadás végett. Kérem a tisztelt címzetteket, hogy a mellékelt szöveget tekintsék hivatalosan és idejében átadottnak, és gondoskodjanak róla, hogy idejében eljusson mindenkihez, akihez el kell jutnia.

A tervezet külső történetét a tisztelt címzettek ismerik, erre nem térek ki. Ami a megszövegezést illeti, ezzel kapcsolatban jelzem, hogy a Korunkban közzétett változathoz képest több helyen módosult. Az eltelt időszakban ugyanis alkalmam nyílt rá, hogy (felkérésre) nemzetközi konferencián ismertessem a koncepcióját, ahol általam nagyra becsült szakértőkkel is megbeszélhettem bizonyos dolgokat. (Azóta egyébként Helsinkiben, egy nyelvi jogokkal foglalkozó szociolingvisztikai konferencián mint jelentős előrelépésnek számító, feltétlenül számon tartandó dokumentum került szóba.)

Alternatív javaslatként ezúttal a következő okokból nyújtom be:

a) Tartalmát tekintve kielégíti az alternativitás kritériumait: ha azt nézem, hogy a hétköznapi gyakorlatban milyen lehetőséget biztosíthat az etnikai és nyelvi identitással

kapcsolatos jogok tényleges gyakorlására, meg kell állapítanom, hogy ez a tervezet legalább annyit biztosít az egyes közösségeknek, mint az SZKT által elfogadott kisebbségítörvény-tervezet és a legutóbb bemutatott három státútum-tervezet együttvéve. Területi autonómia ugyan nem szerepel benne, de mindazok a lehetőségek, amelyek a másik koncepcióban a területi autonómia keretében valósulhatnak meg, itt más úton biztosítva vannak.

b) Mivel az egész tervezet nem más, mint a jogegyenlőség elvének részletekre bontása, sokkal nagyobb esélye van arra, hogy a parlamentben elfogadják, mint a másik koncepciónak.

c) Az elmúlt hetek politikai konfliktusai megmutatták, hogy számos áthidalhatatlan ellentétnek nyelvi/megfogalmazásbeli okai vannak, ezek jórészt az interkulturális dialógus nehézségeivel függenek össze. (Ez külön tanulmányt érdemelne.) A konfliktusok másik összetevője emocionális természetű. A mellékelt tervezetnek kétségtelen előnye, hogy ezek az elemek csak minimálisan vannak benne jelen, vagy teljesen hiányoznak. Az autonómia szó például egyszer sem fordul benne elő, utólag megmondom: nem azért, mert félttem tőle, hanem mert egyáltalán nem volt rá szükségem. Úgy gondolom ugyanis, hogy nekünk nem szavakért, hanem tartalmakért kell harcolnunk. A tervezet célja éppen ezért nem az, hogy bizonyos jogelméleti kategóriáknak (vagy ezek nevének) érvényt és használati jogalapot teremtsen, hanem hogy szabályozza magát a joggyakorlatot, és ennek eredménye, akárminek nevezzük is, maga az autonómia. Ez az eljárás lényegesen megkönnyíti a másik féllel való elfogadtatást, mert mentesülünk attól, hogy a rengeteg energiát a (néha számunkra sem elég egyértelmű) fogalmak értelmezésébe és magyarázatába kelljen ölni: itt egyenesen azt láthatja, hogy pontosan hogyan működik mindez, és így kevésbé ijesztő számára, hiszen megértheti (ha akarja), hogy semmi baj nem lehet belőle.

d) Igazi újítása az, hogy nemcsak a kisebbségek, hanem a többség számára is garantálja a nyelvi és etnikai identitással kapcsolatos jogokat. Ez három okból is előnyös: (1) a kisebbséget nem tekinti eleve más jogi státusúnak, mint a többséget (és ezzel végérvényesen túllép a hagyományos nemzetállami mentalitáson, szemben a kisebbségi törvényben gondolkodó kísérlettel, amely – minthogy a kisebbségi törvény sajátosan nemzetállami műfaj – tulajdonképpen megerősíti, elfogadja, legitimálja a hagyományos nemzetállami paradigmát), így egyenlő méltóságúként kezeli őket; (2) olyan társadalomban, ahol a többség számára a saját identitása nem valami természetes adottság, hanem valami félteni való, állandóan problematizált érték, a többségi politikusok számára is megnyugtató lehet, hogy a többség jogai is garantálva vannak; (3) ez az elfogadtatást is megkönnyítheti, mivel a parlamentben az egyes szakaszokhoz a többségi politikus sem közelíthet úgy, hogy az rá nem vonatkozik, őt nem érinti, tehát szabhatja, nyesheti, ahogy neki jól esik, hanem csak úgy, hogy először is saját magára nézve kell elgondolnia.

e) A tervezet úgy szabályozza a joggyakorlatot, hogy végig tekintettel van az interetnikus konfliktuskezelés szempontjaira is. Ezzel több, mint jogok biztosítása a

kisebbségek számára: azt is célozza, hogy olyan közhangulatot teremtsen, amelyben az emberek (többségiék és kisebbségiék egyaránt) jól érezhessék magukat, biztonságban, félelem és gyanakvás nélkül. Úgy gondolom, nekünk ez is célunk kell hogy legyen. (Ezt azért mondom, mert sokszor az az érzésem, hogy az absztrakt kategóriák szintjén mozogva az emberekről időnként elfelejtkezünk.)

Ennyi, gondolom, elég indoklásnak, ami a többi problémát illeti, azokra nem térhetek ki, majd ott leszek az SZKT ülésén, és a felmerülő kérdésekre választ és további indoklást adok.

Remélem, hogy az SZKT nem fogja elszalasztani ezt az utolsó lehetőséget arra, hogy nem a céloknak, hanem a problémafelvetés és a politikai diskurzus módjának megváltoztatásával kilépjünk végre a biztosan és kipróbáltan sehová sem vezető utakhoz való merev ragaszkodás kudarcos stratégiájából, és átálljunk egy sikerorientált, nem doktrína-, hanem emberközpontú politizálásra.

Kolozsvár, 1995. március 1.

Szilágyi N. Sándor

Ennek nyomán jutottunk el végre odáig, hogy a következő SZKT-ülésen csakugyan történt valami olyasmi, amiről azt lehet mondani, hogy ennek a tervezetnek a megbeszélése kellett volna hogy legyen. Hogy mégsem lett, az egyrészt azért volt, mert a vége felé került sorra, mikor az emberek már készülődtek hazafelé, másrészt mert az alatt a kis idő alatt az is kiderült, hogy akik az autonómia-státútumokat szerették volna majd a kongresszussal elfogadtatni, ebben a tervezetben olyan konkurens elképzelést láttak, amely esetleg az övéket veszélyeztetheti. Így aztán nem is igen nézték, mi is van ebben, és mit is biztosíthatna ez az embereknek a státútumtervezetekhez képest, hanem inkább arra próbáltak érveket találni, miért nem kell ezzel foglalkozni. Elég jellemző volt, hogy a státútumok kidolgozója hogyan viszonyult hozzá: felolvasott belőle egyetlen cikket, amely akkor még 4.-ként benne volt, és azt mondta: teljesen világos, hogy ezek után fölösleges is továbbolvasni, nincs róla mit beszélni; ha egy törvénytervezet ilyesmire épít, az a mi nemzeti közösségünk számára biztosan nem felelhet meg. Ez tudniillik a következővel együtt így hangzott:

„4. szakasz – Az Alkotmány 1. szakasza értelmében Románia

(1) nemzeti állam, ami úgy értelmezendő, hogy alapját egyetlen politikai nemzet képezi, tehát nem több politikai nemzetű állam;

(2) egységes és oszthatatlan állam, ami úgy értelmezendő, hogy nem föderális és nem föderalizálható.

5. szakasz – (1) A román politikai nemzet több etnikai közösséget foglal magába.

(2) Az Alkotmány 2. és 4. szakaszában a »román nép« kifejezés a román politikai nemzetként értelmezendő.”

Ez pedig azért volt benne, mert ez nekem gondot okozott. Úgy láttam ugyanis, hogy ha egyszer azt mondtuk, hogy „jogállam”, akkor mi bármit megtehetünk az Alkotmánnyal: bírálhatjuk, rossznak tarthatjuk úgy, ahogy van, megpróbálhatjuk megváltoztatni, stb., egyetlen dolgot kivéve: nem tehetünk úgy, mintha Romániának nem volna alkotmánya. Nekem tehát végig szem előtt kellett tartanom, mi is van abban. Mivel mindössze az itt szóba hozott részeket találtam benne olyanoknak, amelyekre bizonyos értelmezésük szerint hivatkozni lehetne, ha ezt a törvénytervezetet ilyen alapon akarná valaki az Alkotmánnyal összeegyeztethetetlennek minősíteni, úgy gondoltam, itt csak a megfelelő jelentés kialakítása („negotiation of meaning”) segíthet, kihasználva azt, hogy az Alkotmányban nincs benne az is, hogy ezeket hogyan kell érteni, így az én értelmezésem is ugyanúgy védhető, mint egy másik. Azt persze tudtam, hogy ha parlamenti vitára kerülne, ezeket ott biztosan törölnék, mert az ilyesmi nem való egy ilyen törvénybe, de akkor is már csak a szövegből törölhetnék, nem a memóriájukból is, és így ezek a jelentések változatlanul ott maradnának a háttérben, és megkönnyíthetnék a törvény vitáját. Az itt idézett és az SZKT-ülésen szintén nehezményezett 5. szakasz 1. bekezdésében pedig pontosan az van, ami az RMDSZ kisebbségi törvénye nyelvén úgy fogalmazódott meg alapvetően fontos elvként, hogy „a nemzeti kisebbség Romániában államalkotó tényező”, de annál valamivel határozottabban és egyértelműbben van benne az etnikai közösségek státusbeli egyenlősége is. Később aztán ezeket elhagytam, nem azért, mintha arra a következtetésre jutottam volna, hogy ebben valami rossz volna a mi számunkra, hanem mert úgy láttam, az Alkotmány értelmezése valóban nem egy ilyen törvényre tartozik, ami pedig itt van, azt a törvényjavaslat vitája során parlamenti képviselőink is elmondhatják, ha arra szükség lesz.

További árulkodó jele annak, hogy ez nekünk csak rossz lehetne, az volt, hogy a bővös szó, az *autonómia* csakugyan egyszer sem fordul benne elő. Ezt valaki szóvá is tette, azt a következtetést sugalmazva, hogy ez akkor autonómia-ellenes. Nem az, már mondtam. Hanem amit ez eredményez, csakugyan több egy kicsit, mint az autonómia (természetesen csakis azon a téren, ami a törvény tárgyához tartozik). Ez ugyanis, ha jól megnézzük, tulajdonképpen már úgy működne, mint egy föderális rendszer, de területi vonatkozások nélkül. Ezért is juthatott eszébe róla Bíró Annamáriának is rögtön az Arendt Lijphard-féle konzociációs vagy a Robert Dahl-féle pluralista demokráciamodel. Küldte is mindjárt készségesen e szerzők könyveit, és mikor elolvastam őket, láttam, hogy csakugyan valami hasonlóról szólnak, pedig nekem eszemben sem volt valami új demokráciamodelt kitalálni, engem csak az az egy érdekelt, milyen formában tudhatjuk a legjobban biztosítani az emberek számára azt az életformát, amelyben ne legyenek már kénytelenek nap mint nap reggeltől estig magyarnak lenni, hanem élhessenek nyugodtan egy normális életet.

Ha összehasonlítom a magam törvénytervezetét az akkori autonómia-statútumokkal, készségesen elismerem, hogy csakugyan van bennük egy pár dolog, amivel ez nem foglalkozik. De nem azért, mert azokhoz képest hiányos, hanem mert azok a dolgok nem

tartoznak a tárgyhöz. Gazdasági autonómiával például nem foglalkozik, mert ez a tervezet az etnikai és nyelvi identitással kapcsolatos jogokról szól. Ezen a téren viszont a státúumokhoz képest sokkal szélesebb körű jogokat biztosítana az embereknek. Tehát nagyon jól el tudtam volna például úgy is képzelni, hogy mivel az RMDSZ minden eddigi programjához és javaslatához képest közül ez a tervezet az, amely az emberek számára a legtöbb előnyt biztosíthatná ezen a téren, és ezt ugyanakkor a legtöbb embernek biztosítaná, akkor ezt egyszer vitassa meg az SZKT, fogadja el, és nyújtsuk be a parlamentnek. Amivel viszont ez nem foglalkozik, mert nem is foglalkozhat, azokra és csakis azokra a problémákra próbáljunk megoldást találni egy másik törvényjavaslattal, amelyhez kiindulópontként nagyon jól fel lehet használni az autonómia-státúumokat, elhagyva onnan mindent, ami emebben sokkal átfogóbban benne van, és azt, ami marad, próbáljuk egy koherens rendszerbe foglalni, hiszen úgy már jobban át is tudjuk tekinteni a problémát. De nem így lett, hanem abban maradtunk az SZKT-ülés végén, hogy erre még majd visszatérünk, aztán azóta sem jutott még rá idő.

Történtek ám ott egyéb érdekes dolgok is. Valaki, aki ma az ún. radikálisok egyik vezető egyénisége, azt mondta akkor erre a tervezetre: ez annyira radikális, hogy ezt az RMDSZ sajnos nem vállalhatja fel. Mindig is tudtam, hogy az RMDSZ-beli „radikalizmus” csak a nevében az, mert amúgy az igazihhoz nem is hasonlít, de ekkor csakugyan arra gondoltam: alighanem jól sejtettem én, a „szélsőségesen mérsékelt”, hogy ebben az egész RMDSZ-ben sajnos én vagyok az egyetlen radikális. Más meg azt mondta: a románok úgyszem fogadnának el soha egy olyan törvényt, amely az ő jogaikat is ugyanúgy biztosítsa, mint a többiekét, mert ezt megaláznál tartanak magukra nézve. Azt mondtam, nem vagyok róla meggyőződve. Aztán alig telt el másfél év, mikor egyszer csak azt hallom, hogy románok azt követelik a parlamenttől, hogy hozzon törvényt a Hargita és Kovászna megyében kisebbségben élő románok jogainak védelmére! Ez a tervezet arra is alkalmas lett volna: hiszen megvédi ez e két megye románjait is, pontosan ugyanolyan mértékben, mint a Kolozs megyei magyarokat.

De mindez csak beszéd volt, ettől a dolog nem ment előrébb. Később aztán megtudtam, hogy az RMDSZ vezetősége végül is azért nem karolta fel, mert akik döntöttek fölé, úgy gondolták, hogy a parlamentben könnyebb lesz átvinni helyette egy olyasmit, ami a hagyományos rossz gondolkodási paradigmába illeszkedik, mint egy olyat, amelynek még a koncepcióját is külön el kell fogadtatni, mert sehol sincs rá precedens. Nekem egy kicsit erről is más a véleményem. Mikor a problémamegoldás olyan módon feneklik meg végképp, hogy a dolog beláthatatlan ideig való elhúzódása éppen abból adódik, hogy a felek már ha akarnának sem tudnának egymásnak semmi újat mondani, mert változatlanul ugyanabban a paradigmában mozogva már mindegyik azzal ül le tárgyalni, hogy tudja: én most ezt fogom mondani, erre tudom, hogy ő azt fogja mondani, de ő is tudja már most, hogy én arra meg azt fogom mondani, és így tovább az asztaltól való felállásig, akkor ennek az értelmetlen

időtöltésnek csak úgy lehet véget vetni – hacsak nem akarjuk játszmaként vagy valamilyen kudarc kereső játszma részeként az idők végezetéig ezt csinálni –, hogy megváltoztatjuk az egész viszonyítási rendszert, és egy másik paradigma szerint újrafogalmazzuk a problémát. Ha ezzel állunk oda a másik fél elé, akkor mi már induláskor hatalmas lépéselőnyben vagyunk, mert mi ezt már végiggondoltuk töviről hegyire, a másik félnek viszont ezzel szemben nincsenek bejártott érvei, sőt egyelőre semmilyen érvei sincsenek, ezen tehát neki most elkerülhetetlenül gondolkoznia kell. Ha pedig valakit sikerül olyan helyzetbe hozni, hogy kezdjen el csakugyan gondolkozni, annak néha meglepő és előreláthatatlan következményei lehetnek. Ezek közt pedig még az is elfér (már csak azért is, mert e tervezet ellen csakugyan nem könnyű úgy érvelni, hogy az ember az Alkotmánnyal se kerüljön ellenkezésbe), hogy esetleg elfogadják a javaslatunkat, különösen ha megértik, hogy ha így lesz, akkor az egész világon lóttak a finn modell dicsőségének, mert attól kezdve mindenki csak a román modellt fogja emlegetni. Persze nem úgy egyből fogadják el, azt tudom, de éppen azért kell nagyon tudni a tárgyalásstratégia elvszerű módszerét, hogy ezt mi a megfelelő módon tudjuk képviselni is és hatékonyan megvédeni bárkivel szemben.

Hát így jártam én ezzel a törvénytervezettel. Nem mondom, szakmai szempontból hozott nekem némi elismerést. Kontra Miklós például idén tavasszal az Egyesült Államokban a Michigan State University hallgatósága előtt ismertette külön erről szóló előadásban, és elég nagy érdeklődést váltott ki vele. Valahogy úgy van ez, hogy szakmai körökben ahol csak eddig előkerült – Budapesten, Szencen, Helsinkiben, Rigában, Amerikában –, mindenütt azonnal odafigyeltek rá. Egyvalakit nem tudott csak igazán érdekelni, azt, aki számára pedig készült: az RMDSZ-t. Mert ott ilyen dolgokban általában sokkal fontosabb volt az, hogy kinek a javaslatát kell támogatni, és kiét nem, mint az, hogy mit is tudunk hát azzal a javaslattal megoldani.